

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و ششم دور دوم ماه عقرب، شماره مسلسل ۵۸۲، سال ۱۳۹۶ هجری شمسی

- تربیت و نهاد های اجتماعی
- د بنحو مقام د پښتویه تاریخ...
- حرفهای در باب کهنترین...

کسب علم و دانش بهترین و آسان ترین راه خدا شناسی است

د پوهنې وزارت
د عامه اړیکو او پوهاوي ریاست
کابل - افغانستان

عرفان

د پوهنې وزارت

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

عقرب ۱۳۹۶ هجری شمسی

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

November - 2017

د ښوونځي د کتابونو ترڅنگ، د ګټورو کتابونو لوستل، د زده کوونکو د شخصیت د ودې لامل ګرځي

Directorate of Publication & Information
Ministry of Education
Islamic Republic of Afghanistan

E-mail: magazineerfan@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانکزی
مهتمم: صادق سپين غر
کتنپلاوي

پوهنيار محمد کبير حقمل
معراج زماني

استاد گل رحمان رحمان

سر محقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستيال عنایت الله عادل
محمد اکرم وفادار
عبدالصبور غفراني
محمد نسيم عياد

خبريال

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادریس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزی

د دفتر شمیره

۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

۱.....	سرمقاله.....
۴.....	تربيت و نهاده های اجتماعي
۱۲.....	پښتو ادبيات او کره کتنه
۱۶.....	تأمين نظم و د سپلين صنف...
۲۴.....	د ښځو مقام د پښتوپه تاريخ...
۳۴.....	ها بريد يزیشن
۴۶.....	معاملات
۶۲.....	نقش تنظيم اهداف در مسير...
۷۰.....	د بدل نکاح (شغار)
۷۵.....	سيرتاريخي قانون اساسي...
۷۸.....	د هيواد د ازادۍ گټونکي...
۸۴.....	تأثير رنگ ها بلای افراد و...
۹۴.....	آلودگی صوتی و طرق جلو...
۱۰۰.....	حرفهای در باب کهنترین...

د عرفان مجله د مطالبو په اېډيټ کې خپلواکه ده، راغلې ليکنې له عرفان سره پاتې کېږي.
د عرفان مجله د ليکوال د ليکنې ننگه نه کوي، هر ليکوال ته ښايي،
چې د خپلې ليکنې ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنيزه، ادبي، ښوونيزه، روزنيزه او ټولنيزه مجله

لړم ۱۳۹۲ هجري لمريز کال

ستاسو پوهه ستاسو برخليک ټاکي

الله (ج) انسان اشرف المخلوقات پيدا کړی او د ځمکې واک او اختيار يې انسان ته ورکړی دی، دغه راز الله (ج) انسان متفکر او متجسس خلق کړی، څو وکولای شي په خپل زیار، زحمت، تحقیق او پلټنې سره په ځمکه او کائناتو کې شته علوم، فنون، قوانین او د اندازه کولو واحداث پيدا او د ځان پېژندنې او د الله (ج) د سلطنت د ظاهرولو لپاره ترې کار واخلي د انسان د ژوندانه په لومړي سر کې دغه علوم او فنون ډېر ساده او محدود وو او د ژوندانه د مسئلو حل هم ډېر ابتدایي شکل درلود، خو وروسته له ډېرو لوړو او ژورو د پوهې کچه لوړه او د حقایقو او رښتیا موندلو لپاره تنده زیاته شوه،

چې د اوسنیو عصري او ډېرو پېچلو علومو او فنونود منځته راتګ عامل وګرځېده، د نننۍ ورځې علوم او فنون محدود او د چا په انحصار کې نه دي په پخوانیو وختونو کې علم او پوهه یوازې د واکدارانو او د هغوی په کورنیو کې برمه وه، علوم او فنون یوازې د حاکمې طبقې یا په مذهبي ټولنو په تېره په کلیساګانو پورې محدود وو. د ۱۷ مې پېړۍ تر نیمايي پورې فزیکي او کیمیاوي تحقیقات د کلیسا له خوا بند وو او څوک نه پرېښودل کېدل چې یاد تحقیقات او څېړنې تر سره کړي، نوله همدې امله په تېرو پېړیو کې د علم او پوهې د پرمختګ بهیر ډېر سست او کمزوری وو، پاچاهانو او سلاطینو

هم د خپل قدرت او پاچاهي د ساتلو لپاره هڅه کوله، خو خلک په تياره کې وساتي او خپله پاچاهي غځېدلې وساتي. په هر صورت نن هغه نړۍ تېره ده او د علم او پوهې ډگرونه پرانيستل شوي اود انحصار او محدوديت چانس يې هم ډېر لږ دی.

په معلوماتي ټکنالوژي کې پراخ بدلون او پرمختگ د دې سبب گرځېدلی چې علم او پوهه نور د افرادو، اشخاصو، ټولنو، ډلو او پاچاهانو او حاکمانو له اختيار او واک څخه وباسي، نن هر څوک کولای شي چې په خپل زيار او هڅې سره د خپل کمپوټر د څو ټيټو په کېکارلو سره د معلوماتو هغو زيرمو ته لاره پيدا کړي چې مخکې رسيدل ورته ډېر گران وو، دغه راز زمور د هيواد د تاريخ په نږدې تېره پېړۍ کې مکتب يا ښوونځي شتون نه درلود او يوازې د خط او کتابت او دغه شان ديني زده کړو لپاره به يو طالب العلم په فرسخونو لاره وهله، خو کوم ملا چېرته پيدا کړي او له هغه څخه يو څو ټکي درس او سبق ولولي، لله الحمد چې نن په هيواد کې شاوخوا ۱۷ زره ښوونځي، ۱۰۰۱ مدرسې او د ديني زده کړو

مرکزونه فعال دي او د شاوخوا ۲۲۰ زره ښوونکو او اداري پرسونل له خوا يې تعليمي او تربيتي چارې پر مخ بيول کيږي.

همدا راز د ليک لوست د زده کړې او د سواد د عامولو لپاره هڅې زياتې شوې، د هيواد جمهور رئيس ښاغلي ډاکتر محمد اشرف غني د سواد د زده کړې د بهير د لا چټکولو لپاره د هيواد د جمهوري رياست دويم سلاکار ښاغلي محمد سرور دانش ته دنده سپارلې، خو د هيواد په ټولو ادارو او استوگن ځايونو او آن د کوچيانو لپاره د ليک لوست د زده کړې کورسونه جوړ کړي چې په دې اړه يې له بيلابيلو ارگانونو سره هوکړه ليکلونه هم لاسليک کړي دي.

ليک لوست او پوهې ته د دولت لوړ رتبه مشرانو زياته ليوالتيا د دې ښکارندويي کوي چې ليک لوست او پوهه د نن ورځې ډېر اړين ضرورت دی او له دې پرته به دې نړۍ کې شپې تېرول ډېر گران دي.

گرانو زده کوونکو! نن د علم او پوهې دروازې پرانيستې دي او د علم او پوهې د لاسته راوړلو ټول امکانات درته په خپل کور کې برابر

دي، هڅه وکړئ چې د خپلې پوهې کچه لوړه کړئ او ځانونه له نړيوال تعليمي معيار سره برابر کړئ. که چېرې زموږ ځوانان د دنيا د تعليمي نصاب په کچه زده کړې ولري نو دا کړنه به نه يوازې داچې په خپل هېواد کې به سوکاله ژوند ولري بلکهې کولای شي په نورو هيوادونو کې هم د ځان لپاره د عزت ژوند برابر او په آسانتياوو کې ژوند تير کړي، هغه ځوانان چې د علم او پوهې کچه يې له نړيوالو معيارونو سره برابره نه وي د کار بازار ته لاره نشي موندلای، ځينې ځوانان د کار او ښه ژوند د تر لاسه کولو لپاره بهر ته روان دي په داسې حال کې چې نوموړي ځوانان په خپل وران او ويجاړ ملک کې چې هر چا ته پکې ضرورت شته کار نشي موندلای، نو څنگه کولای شي په يو داسې ملک

کې چې هر څه په کمپيوتر تر سره کيږي کار پيدا کړي او د ښه ژوند تمه ولري.

گرانو زده کوونکو او ښاغلو څلميانو! د خپل هيواد د خپلواکۍ، سمسورتيا او پرمختگ لپاره وخت او زمانې ته په کتو سره د خپلې پوهې کچه لوړه کړئ، مکتب، مدرسه او ښوونکي يوازې تاسو ته د علم او پوهې د لاسته راوړلو ژبه در زده کوي، نور په تاسو پورې اړه لري چې خپله د پوهې کچه ترکومه ځايه لوړوئ، که چېرې زده کوونکي او محصلان په خپله هڅه ونکړئ، نو که خپله ټوله شتمني هم د ښوونځي مالک او استاد ته ډالۍ کړي هيڅ شی نشي تر لاسه کولای، ستاسو هر څه ستاسو د خپل زيار او هڅو پايله ده.

تربیت و نهادهای اجتماعی

بخش اول:

مقدمه:

یکی از اهداف مهم دین اسلام تربیت و تزکیه انسان است. دین اسلام در احکام عبادی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خود، تربیت انسان ها را در اولویت قرار داده است. تربیت انسان در جامعه صورت می گیرد؛ زیرا او موجودی است اجتماعی، او در جامعه با نهادهای خانواده، سیاست، اقتصاد، دین و تعلیم و تربیت سر و کار دارد و هر یک از آن ها هنجارها و ارزش های ویژه ای را از فرد انتظار دارند و اینجاست که فرد باید بر اساس فکر و منطق و مقتضیات کنش متقابل تصمیم بگیرد. از این رو، تصور این که تربیت جریانی فردی است فکری خام و بی اساس است. حال که تربیت در جامعه صورت می گیرد، باید دید که جامعه چه تاثیراتی را بر فرایند تربیت می گذارد و متقابلاً، نظام تعلیم و تربیت چگونه جامعه را متحول می سازد. در این مقاله، تلاش بر این است که علاوه بر بررسی رابطه متقابل تعلیم و تربیت و جامعه، البته با تاکید بر نهادهای اجتماعی، «فرهنگ» نیز به عنوان محتوا و مایه اصلی نهادهای اجتماعی، مورد بحث قرار گیرد.

تعریف تربیت:

افلاطون تربیت را عبارت از رساندن جسم و روح به بالاترین پایه کمال و جمال می داند، به نظر اسپنسر تربیت مهیا کردن انسان است برای زندگی کامل. ژان آموس کمینوس می گوید: آموزش و پرورش هنری است که افراد را برای زندگانی آماده می کند و هدف این است که فرد دارای دانش، اخلاق و دین شود (۱:۱۴).

دورکیم در این خصوص می گوید: تربیت عملی است که نسل های بزرگ سال بر روی نسل هایی که هنوز برای زندگانی اجتماعی پخته نیستند انجام می دهند و هدف آن این است که در کودک

شماری از حالات جسمانی و عقلانی و اخلاقی برانگیزد و پرورش دهد که جامعه سیاسی بر روی هم و نیز در محیط ویژه ای که فرد به نحو خاصی برای آن آماده می شود، اقتضا می کنند (۵۵: ۲). از مجموع این تعاریف به دست می آید که تربیت یک نوع روش رساندن انسان از حالتی به حالت دیگر است و در واقع، تربیت یک هنر و مدیریت انسانی است که فرد را برای پذیرش یک سری صفات اخلاقی، دینی و عقلانی آماده می سازد. پس در تربیت، مربی یک انجنیر حرفه ای است که ساختمان روحی و روانی فرد را بر اساس نقشه از قبل طراحی شده به تدریج می سازد (۲۸-۳۰: ۴).

تعریف جامعه:

جامعه به وسیع ترین معنا به کل مناسبات اجتماعی میان آدمیان دلالت دارد. و هر انبوهه ای از آدمیان را از هر دو جنس و همه سنین که در یک گروه بادوام دارای نهادها و فرهنگ کم و بیش اختصاصی خود گردهم آمده باشند، می توان جامعه نامید (۲۸۷: ۵). برخی نیز برای تعریف جامعه شش قید و خصوصیت را لازم می دانند: الف. اشخاصی که جامعه را تشکیل می دهند یک واحد جمعیتی به حساب می آیند. ب. جامعه در یک فضای جغرافیایی مشترک وجود دارد. ج. جامعه از گروه های عمده که کارکردهای متفاوتی دارند تشکیل شده است. د. جامعه از لحاظ فرهنگی از گروه های متجانس تشکیل شده است. (زبان مشترکی دارند) ه. جامعه باید به عنوان واحدی که یک پارچه عمل می کند شناخته شود. و. جامعه باید به عنوان واحد اجتماعی متمایز از جامعه های دیگر شناخته شود (۱۴۰: ۶).

رویکردهای نظری به رابطه جامعه و تربیت: جامعه شناسان به منظور تعیین و شناخت جامعه، نظریه های گوناگونی را ابراز نموده اند؛ برخی جامعه را در سطح کلان و برخی دیگر آن را در سطح فرد مورد مطالعه قرار داده اند. هر یک از نظریه های مذکور، بینش کلی در این خصوص ارائه می دهد که در پرتو آن می توان تمامی نهادهای اجتماعی از جمله نهاد تعلیم و تربیت را بیان و یا تفسیر نمود. در زیر به سه نظریه عمده اشاره می شود.

نظریه کارکرد گرایی (Functionalism theory)

این دیدگاه جامعه را بسان یک موجود زنده می انگارد که دارای اجزاء مختلفی است و هر جزء دارای وظیفه و کارکرد معینی است. هر جزء دارای دو نوع ارتباط است: ۱. ارتباط جزء با جزء دیگر، ۲. ارتباط جزء با کل. در صورتی که هر جزء وظیفه و کارکرد خود را به خوبی انجام دهد، نظام اجتماعی سامان یافته و نظم اجتماعی برقرار می گردد و بیش ترین فایده و سود نصیب جامعه می گردد. اما در صورت اختلال اجزا از انجام وظیفه، کل دچار بی نظمی و ناسازگاری می گردد (۱۴۰: ۷).

طبق این دیدگاه نظام آموزش و پرورش یکی از اجزای مهم کل نظام و جامعه تلقی می شود که کارکردی اساسی را برای بقای نظام اجتماعی انجام می دهد. از جمله این کارکردها انتقال فرهنگ، جامعه پذیری، انسجام اجتماعی و ... می باشد.

جامعه شناسانی که به شیوه کارکردی، آموزش و پرورش را مطالعه می کنند غالباً آن را به عنوان نهاد اجتماعی و از لحاظ ساختار و کارکردهای سازمانی، نقش ها و فعالیت های سازمانی و تحقق اهداف و مقاصد آن، مدنظر قرار می دهند (۸:۱۲۸).

نظریه تضاد یا ستیز (Conflict theory)

این نظریه که با نوشته های کارل مارکس شهرت یافته است، مدعی است جامعه از دو طبقه اجتماعی تشکیل شده است، طبقه دارا و طبقه ندارا. این دو طبقه پیوسته با یکدیگر در حال تضاد و ستیز می باشند. طبقه دارا برای حفظ وضع موجود تلاش می کند؛ زیرا منافعی در آن است و طبقه ندارا برای برهم زدن این وضع و رسیدن به دارایی و امکانات زندگی. از نظر مارکس ریشه این درگیری ها به اقتصاد برمی گردد؛ زیرا اقتصاد زیربناست و سایر نهادهای اجتماعی از جمله فرهنگ، آموزش و پرورش و سیاست روبنا هستند و در صورت تغییر اقتصاد، تمام نهادهای دیگر نیز تغییر می یابد (۹:۱۶۴).

مطابق این دیدگاه تعلیم و تربیت، آموزه ها و شیوه هایی است که طبقه دارا و سرمایه دار برای حفظ حاکمیت خویش آن ها را به جامعه القا می نماید. کودکان و نوجوانان طبقه کارگر با آموزه هایی آشنا می شوند که آن ها را پیوسته به صبر و تحمل مشکلات و سرنوشت محکوم و قطعی خود، فرا می خواند.

گروه سلطه گر از راه تبلیغ، تلقین و جعل اسطوره های اجتماعی می کوشد که اقتدار خویش را مشروعیت بخشد. گروه مسلط با تحمیل جهان بینی، ارزش ها و هنجارها و انتظارات خود بر گروه تحت سلطه، آن ها را با اجبار به همکاری وادار می سازد (۸:۱۳۱).

این شکل رابطه گروه دارا و ندارا، حالت استثماری در پی دارد و خوی و روحیه استبدادی را میان مردم رواج می دهد به گونه ای که فرد بی آن که خود بداند، با زن و فرزندانش نیز با همان روحیه استبدادی رفتار می کند. از لحاظ جامعه شناختی، این عادت اجتماعی تا مدت ها پس از تغییر نوع حکومت ها و برچیده شدن ستیز اجتماعی نیز وجود دارد. طراحان نظام تعلیم و تربیت باید به گونه ای برنامه ریزی نمایند تا این روحیه استثماری از میان مردم برچیده شود و روحیه مشورتی و جمع گرایی و نفی استبداد در قالب درس های آموزنده به جوانان و نوجوانان القا گردد.

نظریه کنش متقابل

(Interaction theory)

این نظریه موضوع بحث خود را به رابطه متقابل میان افراد اختصاص می دهد و معتقد است که جامعه از کردارها و اعمال متقابل میان افراد انسانی تشکیل می گردد و انسان ها برای کسب منافع و فواید با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند (۲۸۱-۲۸۲: ۱۰).

دو نظریه مهم تعامل گرا که در قلمرو جامعه شناسی آموزش و پرورش سودمندند عبارتند از: نظریه برچسب زدن و نظریه مبادله. اگر به کودکی به طور مکرر گفته شود که کودن است و پیشرفتی نخواهد کرد، او ممکن است این برچسب را به عنوان وجهی از خودانگاری خویش پذیرفته و همان گونه که برچسب القا می کند رفتار نماید. شواهدی حاکی از آن است که شاگردان بسته به انتظارات معلم، خوب یا بد رفتار می کنند (۸: ۱۳۱).

نظریه مبادله بر این فرض استوار است که کنش های متقابل ما، متضمن هزینه ها و پاداش هاست. کردار های متقابل، افراد گروه ها را به الزامات و تعهداتی مقید می سازد؛ مثلاً وقتی شاگرد مطالبی یاد می گیرد و این یادگیری نوعی پاداش به معلم است، لذا این رفتار احتمالاً ادامه می یابد. استفاده از این نوع نظریه های تعامل گرا، فهم پویایی های محیط آموزشی را تسهیل می کند (۸: ۱۳۱).

نهاد های اجتماعی

هر جامعه ای از نهادهایی تشکیل شده است و مقصود از نهاد نظامی نسبتاً پایدار و سازمان یافته ای از الگوهای اجتماعی است که برخی رفتارهای نظارت شده و یکسان را با هدف برآوردن نیازهای اساسی جامعه در برمی گیرد. به طور معمول، پنج نهاد بنیادی را در همه جامعه ها می توان باز شناخت که عبارتند از: نهادهای خانوادگی، تعلیم و تربیت، دین، اقتصاد و سیاست (۱۱: ۱۵۱).

خصوصیات و ویژگی های کلی نهاد اجتماعی

بروس کوئن، شش ویژگی اساسی را برای نهاد اجتماعی برشمرده است:

- ۱- اولین هدف هر نهاد ارضای نیازهای اجتماعی معینی است.
- ۲- نهادها متضمن ارزش های نهایی است که اعضا در آن مشارکت دارند.
- ۳- نهادها به طور نسبی پایدارند تا حدی که الگوهای ثابت در درون نهادها به صورت بخشی از سنت فرهنگ مرسوم جامعه است.
- ۴- بنیادهای اجتماعی نهادها آن چنان عام و گسترده است که فعالیت های آن، جایگاه عمده ای را در پهنه جامعه به خود اختصاص می دهد، به طوری که هر تغییر چشمگیر در نهاد احتمالاً، موجب تغییر در دیگر نهادها می شود.
- ۵- هر چند همه نهادهای جامعه به هم وابسته اند، اما هر یک از نهادها به تنهایی بر مبنای شبکه ای از هنجارها، ارزش ها و الگوهای رفتاری مورد انتظار، در حد بسیار بالایی ساخت و سازمان یافته اند.

۶- آرمان های یک نهاد را معمولاً بخش عظیمی از اعضای جامعه، چه در حال حاضر در آن مشارکت داشته باشند یا نداشته باشد، تشکیل می دهند (۱۱:۱۵۳).

نهاد خانواده:

خانواده یکی از نهادهای مهم اجتماعی است که با سایر نهادهای دیگر اجتماعی ارتباط متقابلی دارد. بر این اساس، برای درک بهتر نهاد تعلیم و تربیت، شناخت انواع خانواده و کارکردهای اجتماعی آن ضروری می باشد.

خانواده و انواع آن

خانواده کوچک ترین و ابتدایی ترین نهاد اجتماعی است که در طول تاریخ شکل های گوناگونی به خود گرفته است. در یک دسته بندی، دو نوع خانواده از یکدیگر تفکیک می شوند: ۱. خانواده هسته ای ۲. خانواده گسترده. آنتونی گیدنز، خانواده هسته ای: نوعی از خانواده که شامل دو بزرگ سال است که باهم در خانواده ای با فرزندان خود یا کودکانی که به فرزند پذیرفته اند زندگی می کنند. (۱۲:۴۱۵) امروزه بیش ترین شکل موجود خانواده، از نوع خانواده هسته ای است. و شاید این وضعیت تا حدودی برخاسته از وضعیت پیشرفت صنعتی جوامع نوین باشد.

خانواده گسترده: را می توان مرکب از سه نسل یا بیش تر دانست که یا در یک مسکن و یا در نزدیکی یکدیگر زندگی می کنند. این خانواده ممکن است شامل پدرکلان ها و مادرکلان ها، برادران و همسرانشان، خواهران و شوهرانشان، عمه ها و کاکاها و ماماها و خواهرزاده ها و برادرزاده ها باشد (۱۲:۴۱۵).

گاهی خانواده از لحاظ وحدت یا تعدد همسر به دو نوع تقسیم می شود:

۱. تک همسری

۲. چند همسری (۱۱:۱۷۳).

در جوامع غربی به صورت رسمی معمولاً خانواده تک همسری شیوع دارد، در حالی که در برخی جوامع مشرق زمین چند همسری نیز معمول بوده است (۱۲:۴۱۵).

خانواده در تقسیم بندی سومی از نقطه نظر مکان اقامت اعضای آن، به «پدر مکانی» یا «مادر مکانی» تقسیم می گردد. در صورتی که خانواده جدید در نزدیکی یا درون خانواده داماد سکنا گزینند، خانواده را پدر مکانی و چنانچه آن خانواده در نزدیکی یا درون خانواده عروس تشکیل شود، به آن خانواده مادر مکانی می گویند. اقتدار و تأثیری که هر یک از پدر یا مادر بر روی تصمیمات اساسی خانواده دارد، خانواده را به دو شکل «پدرسالار» و «مادرسالار» تفکیک نموده است. در چنین جوامعی، قواعد و هنجارهای پدر یا مادر بر رفتار سایر اعضای خانواده تأثیر اصلی را می گذارد و رفتار آنان است که معیار سنجش و مطلوب یا نامطلوب بودن رفتارهای خانوادگی خواهد بود.

کارکردهای خانواده:

نهاد خانواده در درون یک نظام اجتماعی بزرگ تر جای دارد و برای آن کارکردها و وظایف متعددی متصور است. اساساً اهمیت و جایگاهی که این نهاد دارد، عمده به دلیل همان کارکردها و نقش های مؤثری است که برای رشد و بقای نظام اجتماعی ایفا می نماید. گفتنی است که این کارکردها و نقش ها از جامعه ای به جامعه دیگر متفاوت است. در زیر به مهم ترین کارکردهای خانواده اشاره می شود.

تامین نیازهای جنسی و تولیدمثل

برآوردن نیازهای اقتصادی

مراقبت و نگه داری از کودکان و سالمندان

اجتماعی کردن فرزندان (Socialization):

دوران کودکی انسان بیش از سایر موجودات به طول می انجامد. خانواده و اعضای آن برای مدت طولانی، گروه مرجع فرزندان در ارزش ها و آداب و الگوهای زندگی و نوع رابطه با همسالان است. فرزند در خانواده با هنجارها و شیوه های زندگی آشنا می گردد و خود را برای زندگی در محیط های اجتماعی بزرگ تر آماده می سازد. ارزش ها و آدابی که میراث گذشتگان است توسط سخنان و رفتارهای اعضای خانواده به فرزند منتقل می شود.

«اجتماعی شدن به معنای هم سازی و هم نوایی فرد با ارزش ها، هنجارها و نگرش های گروهی و اجتماعی است» (۱:۷۹).

گرایش به اخلاق و مذهب:

یکی از ابعاد مهم اجتماعی کردن، گرایش دادن به اخلاق و ارزش های مذهبی است. در هر دوره تاریخی خانواده ها کوشیده اند که قواعد و مقررات اخلاقی مورد قبول جامعه را به فرزندان خود منتقل کنند. هر کودکی دین و مذهب و باورهای بنیادین خود را نخستین بار در دامن خانواده فرامی گیرد و آن جاست که با اصول و فروع و بایدها و نبایدهای آن آشنا می گردد (۱۳:۶۵).

خانواده و تعلیم و تربیت:

جورج مید و تالکوت پارسونز، این عقیده را که کودک شخصیت مادر زاد دارد، مردود می دانند. به نظر جورج مید نوزاد از خودش به منزله فردی مستقل از دیگران هیچ مفهومی ندارد، او هنوز «خود» یا «من» نشده؛ زیرا برای آن که به مفهوم عمیق کلمه «من» پی برد، کنش متقابل اجتماعی لازم است (۱۴:۱۷۷).

کودک در سنین خردسالی خود را در مقام سایر اعضای خانواده گذاشته و پیوسته تلاش می کند نقش های آن ها را بازی کند، بی آن که دقیقاً بداند هدف از این اعمال و رفتار کدام است.

فرزند در محیط خانواده با مجموعه ای از عقاید، ارزش ها، سلیقه ها، آرمان ها و هنجارهای پدر و مادر آشنا می شود و در اثر تکرار آن ها در خانواده، آن ها را درونی می سازد. البته فرزندان اغلب

الگوهای رفتاری والدین را به دلیل این که ظهور و بروز بیش تری از عقاید و جهان بینی و نوع نگرش ها دارد مورد توجه قرار می دهند. پدر و مادر اولین و نزدیک ترین الگوهای تربیتی عینی فرزندان خویش می باشند. فقدان هماهنگی میان آنان در ارائه الگوی یگانه تربیتی می تواند موجب بروز تضادها و تنش های تربیتی گردد و در نتیجه فرزند در انتخاب یکی از دو الگوی ارائه شده دچار تعارض و سردرگمی می شود.

دومین نوع تضاد الگوی تربیتی را می توان در اثر فقدان هماهنگی میان الگوهای ارائه شده از محیط خانواده و الگوهای ترویج شده از سوی نهاد مکتب، مشاهده نمود.

سومین تضاد آن که گاه والدین می خواهند شیوه ها و روش هایی را که به نسل ها و مقتضیات زمان دیگری تعلق دارد به اجبار به فرزندان خویش تحمیل نمایند، در حالی که فرزندان به دلیل تغییر شرایط و موقعیت اجتماعی به دنبال خواست ها و مطالبات دیگر می باشند. کینگسلی دیویس به این نکته مهم اشاره کرده که والدین در تلاش برای اجتماعی کردن کودک سعی دارند محتوای کهن فرهنگی را به او بیاموزند و فراموش می کنند که از دوران کودکی آنان تاکنون زندگی عمیقاً دگرگون شده است. . . والدین در تلاش برای اجتماعی کردن کودک با شیوه ها و نهادهای مشخص جامعه ظاهراً فراموش می کنند که آنچه برای خودشان نهادی شده است برای جوانان بسیار انتقاد برانگیز یا بیزارکننده است. (۱۴:۱۸۰) برای گشودن چنین گره ای می بایست والدین ارزش ها و نگرش ها و اعتقادات اصیل را با روش های جدید و نوین توأم نموده تا بتوانند نسل جدید را با آموزه های گذشته آشنا نمایند.

در مکتب خانواده به سادگی می توان مفاهیم و مناسک دینی را به فرزندان آموزش داد به گونه ای که هنجارهای دینی برای آنان درونی گردد. والدین از همان آغاز رشد کودک، با ارائه الگوی رفتاری مناسب و جذاب به بهترین وجه می توانند هنجارهای دینی همانند نماز و عفاف و نیز صداقت، نظم، پشتکاری و . . . را به فرزندان خویش آموزش دهند؛ زیرا شعیار و مناسک نقش بسزایی در تربیت دینی دارند. ایورموریش می گوید: از طریق اجرای شعیار است که افراد در خانواده، در قبیله، در گروه و نژاد یا در کشور خود صاحب هویت می شوند (۱۴:۱۷۸).

نهاد اقتصاد

اقتصاد یکی از بخش های مهم جامعه است، که در مورد آن تعاریف متعددی ذکر شده است. ژان باتیست سه (sagJean Baptiste) علم اقتصاد را علم قوانین حاکم بر ثروت و نشان دهنده طرق تولید و توزیع و مصرف ثروت دانسته است. پل ساموئلسن (A. SamuelsonPaul) می گوید: اقتصاد عبارت از بررسی روش هایی است که بشر با وسیله یا بدون وسیله پول برای به کار بردن منافع کمیاب تولید، به منظور تولید کالا و خدمات در طی زمان و نیز برای توزیع کالاها و خدمات بین افراد و گروه ها در جامعه به منظور مصرف در حال و آینده انتخاب می کند (۱۵:۶).

اقتصاد و تعلیم و تربیت

امروزه آموزش و پرورش نقش بسیار تعیین کننده ای در رشد و توسعه اقتصادی دارد، همان گونه که رفاه اقتصادی جامعه و توزیع عادلانه ثروت و کالا، در رشد کمی و کیفی آموزش و پرورش نیز تاثیر بسزایی داشته است. به نظر آدام اسمیت آموزش و پرورش علاوه بر آن که اهمیت اجتماعی دارد، در پیشرفت اقتصادی نیز مؤثر است. به عقیده وی برای پیشرفت اقتصاد لازم است یک حکومت خوب وجود داشته باشد و برای آن که حکومت خوب باشد به افراد آموخته نیازمند است. (۸:۱۳۸) بر این اساس، برای رشد و توسعه اقتصادی کشور پیش از هر کار دیگر به تربیت نیروی انسانی خلاق، تحصیل کرده و متعهد نیازمند است. رشد و تربیت محققان در علوم مختلف می تواند راه را برای رشد و سرعت توسعه اقتصادی باز کرده و موانعی را که در سر راه این هدف وجود دارد برطرف نماید. در عرصه اقتصادی باید مردم را به گونه ای تربیت نمود تا هر چه کم تر مصرف و هر چه بیش تر سرمایه گذاری نمایند. از طریق شیوه های تربیتی صحیح و معقول است که می توان فرهنگ کار و تلاش و بالا بردن کیفیت کار را در جامعه عملی نمود. دانشمندان علوم تربیتی می بایست برای ترویج فرهنگ کار و تلاش، شیوه ها و طرح های عملی را پیشنهاد نمایند تا در آینده بتوان به چشم انداز «تمدن اسلامی نوین» امیدوار بود.

آرتولوئیس مؤلف کتاب معروف «نظریه های رشد اقتصادی» که نظریاتش درباره اقتصاد و تعلیم و تربیت از اهمیت بسیاری برخوردار است، معتقد است از نظر رشد اقتصادی دو نوع تعلیم و تربیت را بایستی از هم متمایز نمود: (الف) تربیت از نوع سرمایه گذاری (ب) تربیت به عنوان کالای مصرفی. بدیهی است که از نظر رشد اقتصادی اولویت با نوع اول تعلیم و تربیت است (۱:۱۴۸).

از سوی دیگر، تاثیر مسائل اقتصادی در تعلیم و تربیت قابل ملاحظه است؛ خانواده هایی که از نظر درآمد در حد متوسط به بالا باشند معمولاً زمینه بهتری برای رشد علمی و فکری فرزندان خود مهیا می کنند و در نقطه مقابل، فقر اقتصادی هرچند به طور نسبی می تواند موجب دل زدگی و وازدگی از آموزش و تعلیم گردد.

در خانواده هایی که پدر و مادر هر دو برای تهیه لوازم زندگی به کار بیرون از منزل مشغول هستند، و با روحیه ای خسته و ناتوان به خانه برمی گردند، طبیعی است که در تربیت فرزندان خود دچار چالش های فراوانی خواهند شد.

د سرمؤلف مرستيال محمد قدوس زکوخيل

پښتو ادبيات او کره کتنه

ژوند واقعيتو ته په هنري ډول انعکاس ورکړي، پر لوستونکو او اوریدونکو اغیزه وکړي، ادبيات بلل کيږي.

خدای بښلی محترم پوهاند رښتين صاحب د پښتو ادبياتو په تاريخ کې ادب چې د ادبياتو مفرده ښه ده، داسې راپېژني: ادب د پوهې، زیرکۍ، بلنې او د هر شي د اندازې د ساتلو په معنا راغلی دی. دوي معناوې لري. د ادب علم په اوله معنا د اخلاقو له علم څخه عبارت ده. په دويمه معنا د ادب علم هغه پوهنه ده چې د ويلو، ليکلو او ښې وينا ډولونه رابښي، د نظم او نشر څرنگوالی، ښه والی، بدوالی او نورې مرتبې بيانوي.

دا چې موږ غواړو په اوسني وخت د ادبياتو پر سمون، کره کتنې او له تېروتنو څخه د مخنيوي او کره توب په هکله بحث وکړو، ښه به داوي چې د اوسنۍ دورې ادبياتو ته هم يوځلغلنده نظر واچوو اوسنی دوره د پښتو ژبې او ادبياتو د ودې،

موږ د ژبې او ادبياتو د يووالي، سمون او له تېروتنو څخه د مخنيوي او کره توب په هکله بحث کوو.

ښه به دا وي په پيل کې د پښتو ژبې او ادبياتو څخه چې يو له بل څخه دوه نه بيلدونکي مفهومونه دي، لنډې خبرې وکړو.

ژبه د غريزو او اوريزو ښو يوه ټولگه (مجموعه) ده چې هره يوه يې زموږ د يوه ذهني انځور ښکارندويي کوي، يا ژبه د غريزو يا صوتي سمبولونو داسې يو اکتسابي يا قرار دادي سيستم دی چې د يوې ټولنې وگړي يې پخپل منځ کې د پوهولو راپوهولو لپاره کاروي.

د ادبياتو په باب هم بېل بېل نظرونه او تعريفونه شته يا موجود دي، ځينې په دې عقیده دي هغه اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات بلل کيږي.

يو شمېر پوهان وايي: هغه هنري او ادبي اثار چې تخيل ورسره ملگری وي، د

پراختيا او پرمختيا لپاره يوه مناسبه دوره ده. په اوسني دوره کې داسې ادبي اثار رامنځ ته شول چې د سيمې له ادبي اثارو سره يې سيالي کولای شي.

دا چې اوسنۍ دوره څه وخت پيليري په دې هکله هم پوهان بېل بېل نظرونه لري، لکه چې خدای بښلی نوميالی څيړونکی محمدصديق روحي د پښتو ژبې او ادبياتو اوسنۍ دوره داسې راپيژني: په لره پښتونخوا کې د (۱۹۱۰) کال شاوخوا د افغان جريدې په خپریدلو سره اوسنۍ دوره پيل شوي ده. دې جريدې کې د پښتو ژبې نوي ډولونه او ژانونه باب شول.

په گران هېواد افغانستان کې د سراج الاخبار د دويم ځل ۱۹۱۱ م په خپریدلو سره د پښتو معاصر ادب بنسټ کېښودل شو. په حقيقت کې د شلمې پيړۍ له پيل سره په هيواد کې د معاصرو ادبياتو د پيليدو شرايط برابر شول. په دې وخت کې معاصرو ادبياتو د ژمنو او رسالتمنو ادبياتو په توگه د ټولنې په خدمت کې په کار پيل وکړ. په دې دوره کې ادبيات د ولس د ذهنونو د روښانولو لپاره د ټولنې په خدمت کې په کار واچول شول. د وخت يو شمير نامتو شاعران او ليکوالان، لکه: مولوي صالح محمد کندهاری، غلام محی الدین افغان، مولوي عبدالواسع کندهاری، عبدالعلي مستغني، عبدالهادي داوي ددې دورې سالاران وو. ورپسې يو شمېر نورو وتلو او نامتو شاعرانو او ليکوالو، لکه:

عبدالحی حبيبي، قیام الدین خادم، گل پاچا الفت، عبدالروف بېنوا، صديق الله ربښتين، عبدالرحمن پښواک، محمدصديق روحي، عبدالشکور رشاد، اميرشاه فولاد، محمدرفيق قانع، برهان الدین کشيکي، محمدموسی شفيق، سيد شمس الدین مجروح، حبيب الله تيری، دوست شينواری او نورو د خپلو ارزښتناکو اثارو په ليکلو سره دا لړۍ جاري وساتله او هغې ته يې نوي سا وروښنله.

د پام وړ خبره ده چې اوس مهال هم په دې ډگر کې ارزښتناک گامونه پورته شوي او پورته کيږي. ډيرو ځوانانو د ژبې او ادبياتو ډگر تود ساتلی دی، د هرې ورځې په تېریدو سره نوي په زړه پورې او ارزښتناک اثار او ټولگې په دې ډگر کې ځليږي.

د یادونې وړ ده چې په ننيو ادبياتو کې نظم دی او یا نشر ځينې ستونزې تر سترگو کيږي. ليکوالان او شاعران له دې سره سره چې پر زړه پورې، گټور اثار او ليکنې د ژبې او ادبياتو پراخې غيږي ته سپاري او د ادبياتو په آسمان کې ځليږي، خو په ډيرو خپرو شوو مطالبو کې د سيمه ييزې لهجې څرک له ورايه معلوميري.

همدارنگه بايد په نوو تخليق شوو اثارو کې ټولنيزو اړتياوو، منځپانگې او ژبني جوړښت ته ځانگړې پاملرنه وشي. که پورتنې ټکي په پام کې ونه نيول شي. له يوې خوا د ادبي اثارو او ليکنو

کيفيت ته زيان رسيري، له بله پلوه د ژبې يووالی او منل شوی معيارونه له منځه وړي. له دې امله بايد هر ادبي، هنري او علمي اثر د نقد يا کره کتنې په پرتله وتلل شي. دلته مو له نقد څخه يادونه وکړه، ضروري او اړينه ده چې د نقد يا کره کتنې په هکله هم لنډه يادونه وکړو. ادبي کره کتنه يا ادبي نقد د ادب پوهنې يوه مهمه څانگه ده چې د ادبياتو د ودې او پرمختگ په بهير کې ځانگړی ځای لري.

پخوا د انتقاد او تقرير کلمو کې موجودې وې. انتقاد به معمولاً د يوه ادبي، هنري او علمي اثر منفي خواوو او اړخونو ته څرگنده نول و، خو تقرير د يوه ادبي، هنري او علمي اثر مثبتې خواوې او اړخونه ستايي، گټورې او په زړه پورې خواوې يې نه يوازې راپه څرگنده کوي، بلکې د بېلابېلو خپرندويه وسيلو له لارې يې د ټولنې د بېلابېلو قشرونو د گټې اخيستنې په نيت تبليغ او ترويج ته سپاري.

يوه داسې پوهه چې د يوه ادبي، هنري او علمي اثر منفي او مثبتې خواوې او گټې راپه څرگنده کوي، د يوه اثر د نيمگړتياوو پوره کوونکي او بشپړوونکي وي، نه تخريبوونکي، نو هغه څوک چې د يوه ادبي، هنري او علمي اثر ښېگڼه او بدگڼه په دې ميتود رابښايي، ناقد ورته ويل کيږي. د ناقد له خوا د يوه اثر د مثبتو او منفي

خواوو د راپه څرگنده کولو او ښودنې عمل ته نقد وايي او نقد داسې تعريفوو:

نقد له هغه تلې څخه عبارت دی چې په هغه کې د يوه ادبي، هنري او علمي اثر مثبتې او منفي خواوې تلل کيږي، د هغې سموالې، ناسموالې، کره توب او کوټه توب په څرگنده کيږي، خو ترڅنگ يې ارزول کيږي او د بېلایې لپاره يې وړاندیزونه کيږي.

انتقاد د نوي خيال او ايجاد مور ده. انتقاد د تخليقي ادب ترجمان دی.

يو نامتو پوه ايمو په دې اړوند وايي: ((نقد مور ته يوازې ښوونه نه کوي، بلکې تنويري مو هم))

يو بل پوه د انتقاد په باب داسې څرگندونه کوي: ((په نړۍ کې چې د کومو ښو خبرو څرگندونې شوي دي او يا کوم غوره خيالونه رامنځ ته شوي دي، پر هغو ټولو پوهيدل، څرگندول او نورو ته رسول او په نوي طرز سره رغاونه د تنقيد اصلي دنده ده.))

ځينې عقیده لري، نقاد بايد د شاعر يا ليکوال ښېگڼې محسوس کړي، هغه ښېگڼې تحليل او تجزيه کړي، بيا يې توضيح کړي.

انگليسي پوه، ملټن د نقاد دنده داسې ټاکي: ((نقاد بايد د ادبي تخليقاتو معقوليت وتلي او ارزښت يې څرگند کړي.))

د پام وړ خبره ده چې نقاد بايد د ادبي، هنري او علمي اثر په تحليل او ارزونه کې له دوستۍ، دښمنۍ او تعصب څخه کار واخلي، ځکه که نقاد دا کار وکړي، د نقد اهميت له منځه ځي. بايد د اثر د دواړو خواوو له څرگندولو څخه د نقاد هدف او موخه د اثر جوړول او رغاونه وي.

دې کې هم شک نشته، په کومه ټولنه کې چې نقد باب شي، د هغې ټولنې ادبيات ډيره وده او پرمختگ کوي، ځکه اديب او ليکوال چې غواړي يو اثر تخليق کړي، نو مخکې له ليکنې يا تخليق هغه پوهيږي چې دلته نقادان شتون لري، زما اثر به تر غور او څيړنې لاندې ونيسي. غوره او کمزورې، گټورې او بې گټې برخې به يې ټولنې ته وړاندې کړي. د نقد کوونکي دغسې سلوک د ليکوال پر علم، پوهې، هنر، اخلاقو، فرهنگ، ابدالوژۍ او طرز تفکر پورې مستقيه اړيکه لري. بې له شکه د اثر ارزول د نيمگړتياوو په ګوته

کول دي. له دې امله ليکوال هڅه او هاند کوي چې خپله ليکنه او تخليق شوی اثر چاڼ کړي له نقد څخه وپره او ډار له ځانه لرې کړي. پخپل ليکل شوي اثر ډاډمن او باوري شي.

لنډه دا چې ادبي کره کتنه د ادبي اثارو د هر اړخيزې ارزونې په معنا ده چې ددغو اثارو ښکلاوې، ارزښتونه، نيمگړتياوې په ګوته کوي.

په پايله کې بايد يادونه وکړو چې خپل تخليق شوي او ليکل شوي اثار او ليکنې ادبي کره کتنې ته وړاندې کړو چې کره توب او کوټه توب يې را معلوم شي. موږ بايد ژبې او ادبياتو ته په سرسري نظرونه ګورو. د هر ادبي، هنري او علمي اثر د ليکلو پر وخت يې په ځانگړي او ټولنيز ژوند کې اغيزو ته پاملرنه وکړو، ترڅو خپلې ژبې، ادبياتو او فرهنگ ته مو پر ځای، ګټور، ارزښتناک او علمي خدمت کړي وي.

ماخذونه:

1. پښتو درسي کتاب، يوولسم ټولگي
2. اريانا دايرة المعارف، لومړی ټوک
3. هاشمي سيد محي الدين، د پښتو ژبې لنډ ګرامر
4. رښتين صاحب، د پښتو ادب تاريخ
5. هيله من، محمد قاسم، پښتو ژبه او ګرامر، درسي کتاب
6. د انټرنېټ له پاڼو څخه
زما خپل يادښتونه

تأمين نظم و دسپلين صنف درسي و نقش آن در بهبود يادگيري شاگردان

بخش اول:

چکیده:

در این مقاله بحث تامین نظم و سپلین یا مدیریت صنف درسی به پژوهش گرفته شده است. مدیریت صنف درسی مرتبط به انضباط و دسپلین پروسهٔ تدریس معلمان و یادگیری شاگردان می باشد. واژه های مدیریت، تدریس و انضباط معنا و تعریف شده است. در این بحث دیدگاه متخصصان راجع به مدیریت صنف درسی به مطالعه گرفته شده و برای مدیریت کردن بهتر صنف درسی شرایط و جو صنف درسی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. همچنان برای مدیریت بهتر صنف درسی مراحل چهارگانهٔ انضباطی که عبارت اند از: مرحلهٔ نافرمانی و تمرد در رفتار شاگردان، مرحلهٔ خودخواهی یا خود محوری شاگردان، مرحلهٔ انضباط متقابل و مرحلهٔ انضباط خودی شاگردان به مطالعه و بررسی گرفته شده است. همچنان تدریس معلمان مجرب و کاردان و اتخاذ تدابیر انضباطی آنها در برابر اخلال درس از جانب شاگردان به مطالعه گرفته شده و راهکارهایی انضباطی برای مدیریت بهتر صنف درسی ارائه گردیده است.

واژه های کلیدی: مدیریت، صنف درسی، انضباط، سیستم اجتماعی، طراحی، سازماندهی، رهبری، نظارت، کنترل، ارزیابی، تدریس، یادگیری، بدرفتاری، بی توجهی، ساعت درسی، مشکلات رفتاری، جلوگیری و درمان.

مقدمه:

صنف درسی به عنوان یک سیستم اجتماعی و در محلاتی مانند: خانه، مسجد، کودکستان، مکتب، مدرسه، تحصیلات نیمه عالی و عالی برای تعلیم و تربیت است. در مباحث مدیریت صنف درسی مقوله ای که کمتر بدان توجه می شود، مبحث روانشناسی اجتماعی صنف درسی است. به طور معمول، شاگردان و معلمان نیمی از ساعات بیداری خود را در مکتب و صنف درسی سپری می کنند و در آنجا مانند سایر محیط های اجتماعی با یکدیگر تعامل دارند. این تعامل، در ارتباط برقرار کردن معلم با شاگردان، شاگردان با معلم، شاگردان با همدیگر و سرانجام با انواع مطالب و مواد درسی تجلی می یابد. به طور کل یک صنف درسی (گروه اجتماعی) را می توان نظام پویا به شمار آورد که ساختار، سازمان و هنجارهای خاص خود را دارد. روشها و ساختارهایی که معلمان برای بنا نهادن و برقراری نظم و انضباط صنف درسی برمی گزینند، عوامل بسیار مهمی اند که بر چگونگی تشکّل صنف درسی و نحوه اجرای آموزشهای درسی و اجتماعی اثر می گذارند. شاگردان به عنوان یک گروه اجتماعی دارای باورها، هنجارها و ارزشهای مشترکی هستند طوری که اصطلاحاً به آنها یک «اجتماع کوچک community small» می گویند. اگر به ویژه گی ها، خواسته ها، نیازها و باورهای این گروه اجتماعی در فرایند تدریس و یادگیری توجه نشود، فضا و محیط صنف به نحو مطلوب مدیریت نگردد فعالیتهای تدریس و یادگیری، اثربخشی و کارایی خود را از دست خواهد داد. مدیریت صنف درسی مانند مدیریت سایر نهاد های اجتماعی مستلزم داشتن مهارت در کارکردهای چون طراحی، سازماندهی، رهبری، نظارت، کنترل و ارزیابی تدریس و یادگیری می باشد. توجه به این فعالیتها و انجام درست و به هنگام آن، صنف درسی و محیط آموزشی را برای شاگردان مؤثر و لذت بخش خواهد کرد.

فراهم کردن محیط مناسب برای تدریس و یادگیری مؤثر راهبردهایی را شامل می شود که معلمان برای به وجود آوردن تجربه صنف درسی که ثمر بخش در یادگیری شاگردان باشد از آنها استفاده می کنند. فراهم کردن راهبرد های بهتر محیط های یادگیری مؤثری که معمولاً برای مدیریت صنف classroom management به کار برده می شوند، نه تنها جلوگیری از بد رفتاری و پاسخ دهی به آن را در بر دارند، بلکه از آن مهمتر، استفاده درست از ساعت درسی، به وجود آوردن فضایی که علاقه و کاوش را برانگیزد و ممکن ایجاد فعالیتهایی که ذهن و قدرت تخیل شاگردان را درگیر کرده شامل می شوند. به هیچ وجه نمی توان صنف درسی را پیدا کرد که مشکلات رفتاری نداشته باشد. شکی نیست که برخی از معلمان مهارتهای پیداگوژیکی را فرا گرفته باشند و حتی بدون آموزش، بسیاری از مهارتهای معلمان خوب را برای تدریس دارند. این افراد بر اثر تصادف (مثلاً، شاید والدین

شان از معلمان ماهر بوده باشند) ویژگیهای سازماندهی، شخصیت و توانایی ایجاد انگیزش در شاگردان را به دست آورده اند. ولی به هرصورت باید این معلمان هم تلاش به خرج دهند تا این توانایی های مدیریت صنف درسی را بهترکسب کنند. زیرا هر معلم برای تدریس مؤثر به اثر زحمت کشی خود قدرت و توانایی تدریس را بر مبنای یافته های روانشناسی تربیتی به دست می آورند. به نحوی واقع بینانه نقاط ضعف تدریس و مدیریت صنف خود را کشف و در رفع آن تلاش می کنند. مهارت معلمان خوب در پروسه تدریس بر یک مبنای محکم روان شناسی به خصوص روانشناسی تربیتی بنا شده که با دانش امروزی بشر در باره تدریس معلمان و یادگیری و رشد شاگردان هماهنگ است.

متن:

از اینکه مدیریت بهتر صنف درسی مرتبط به انضباط یا دسپلین بوده و به وسیله انضباط مشروع که بر مبنای یافته های روانشناسی تربیتی استوار می باشد، لازم است تا معنای لغوی آن درک و تعریفی نیز از آن بعمل آید.

انضباط به معنای رفتاری دارای نظم و مبتنی بر اصول معین، قاعده یا اصول حاکم بر فعالیت ها، رفتار ها، نظم و ترتیب آمده است. (۱: ۶۲۱)

همچنان کلمه انضباط در فرهنگ دهخدا به معنای سامان گرفتن و بنواشدن، خوب نگاهداشتن، نظم داشتن، پیوستگی و مضبوطی، نظم و انتظام و ترتیب و درستی و عدم هرج و مرج، سامان پذیری و آراستگی، پیروی از مقررات مکتب و آن نمره ای که با نمره مضامین دیگر جمع نمی شود افاده مفهوم می کند. (۲: ۳۵۶۱)

معنای لغوی واژه انضباط discipline (در زبان انگلیسی) به پیشگیری و درمان، هردو اشاره شده است. انضباط می تواند جنبه تربیتی داشته باشد و به ایجاد خصلت ویژه یا الگوی رفتار خاص منتهی شود یا رفتار کنترل شده باشد که از این تربیت ناشی شود. همچنین انضباط می تواند تنبیهی دانسته شود که به قصد اصلاح یا تربیت صورت می گیرد.

در تعریف دیگر، انضباط عبارت است از: «اعمال قواعد و مقرراتی که یادگیری را تسهیل می کنند و اخلال در صنف درسی را به حد اقل کاهش می دهند». صرف نظر از این تعاریف، پژوهشگران به این نتیجه رسیده اند که همواره پیشگیری مسائل انضباطی از درمان آن بهتر است. (۳: ۲۶۶)

اصطلاح تدریس teaching، اگرچه در متون علوم تربیتی مفهوم آشنا به نظر می رسد، برخی معلمان و مجریان برنامه های درسی به ندرت با معنی و ماهیت درست آن آشنایی دارند. برداشت های مختلف معلمان از مفهوم تدریس می تواند در نگرش آنها نسبت به

شاگردان و نحوه کار کردن با آنها تأثیر مثبت یا منفی بر جای گذارد. برداشت چندگانه از مفهوم تدریس می تواند دلایل مختلفی داشته باشد، از مهمترین آنها ضعف دانش، اختلاف در ترجمه و برداشت نادرست معلمان از دیدگاههای مختلف تربیتی است. گاهی آشفتگی در درک مفاهیم تربیتی به حدی است که بسیاری از کارشناسان، معلمان و محصلان تربیت معلم مفاهیمی مانند پرورش education، آموزش instruction، و حرفه آموزی training را یکی تصور می کنند و به جای هم به کار می برند. این مفاهیم اگرچه ممکن است در برخی جهات وجوه مشترک و در هم تنیده ای داشته باشند، اما اصولاً مفاهیم مستقلی هستند و معنای خاص خود را دارند و رعایت این مفاهیم برای مدیریت درست صنف درسی از جانب معلم ضروری به نظر می رسد. (۴: ۹)

تدریس در صنف درسی، یک سیستم بوده و ساختار خاصی مدیریت خود را دارد. بنابراین، وضع صنف درسی، معلم و شاگردان همگی در موفقیت یک درس، مؤثرند و فعالیت آموزشی و تربیتی بیشتر و بهتر زمانی انجام خواهد گرفت که واجد شرایط لازم باشد از آن جمله می توان چند شرط زیر را نام برد که در بهبود مدیریت صنف درسی ممد واقع می شود:

الف . صنف درسی باید به اندازه کافی روشن باشد، شدت و ضعف نور موجب خستگی و رکود فعالیت شاگردان شده و انضباط صنف را به هم می زند.

ب . درجه حرارت صنف درسی باید معتدل باشد زیرا گرما و سرمای زیاد، هردو از عوامل خستگی و سستی شاگردان به شمار می روند و سبب اختلال درس می شود.

پ . توجه به تهویه صنف و تجدید هوای آن پیش از آغاز هرساعت درسی ضروری است، زیرا هوای آلوده عامل مهم و مؤثری در پیدایش ناراحتی شاگردان و به هم خوردن انضباط صنف می شود.

ت . تعداد شاگردان در هر صنف نباید از سی تن تجاوز کند و بهتر است که نشستن شاگردان بالای چوکی ها، بر اساس قد و با توجه به ضعف بینایی یا شنوایی انجام گیرد. به طور کل صنف درسی باید از هر لحاظ، نشاط انگیز و محرک کنجکاوی و یادگیری باشد که آرایش چنین صنف عمدتاً به قدرت و خلاقیت معلمان بستگی دارد. معلمان با روانشناسی رشد، روانشناسی یادگیری و تربیت و روانشناسی نوجوانان و جوانان آشنا باشند تا بتوانند هم درس خوبی برای شاگردان خود طراحی کنند و هم صنف را به درستی مدیریت نمایند. موقعیت مکتب و وضعیت فیزیکی صنف درسی باید طوری باشند که شاگردان از بودن در آنها لذت ببرند و احساس آرامش کنند.

معلم باید بر صنف درسی مسلط باشد زیرا او خود منشأ انضباط صنف است و اگر نتواند صنف را کنترل و نظم را برقرار کند در تدریس خود و یادگیری شاگردان موفق نخواهد شد. معلم اقتدار و اوتوریتۀ خود را بر صنف درسی از منابع زیر می گیرد مانند: دوست دار رابطه با شاگردان باشد، فرزانیگی روانشناختی داشته باشد، معلومات کافی عمودی واقعی مسلکی و تخصصی داشته باشد، مهارتهای پیداگوژیکی و روانشناختی در امر تدریس داشته باشد و مهارت در مدیریت صنف درسی بر مبنای نتایج پژوهشهای روانشناسی تربیتی داشته باشد.

میرهن است که ارائه درس هر قدر بهتر باشد، در صورتی مفید واقع خواهد شد که تدریس و یادگیری با نظم و انضباط منطقی انجام گیرد. بی نظمی باعث از بین رفتن ارزش محتوای درس و اختلال فکری معلم و شاگردان می شود. منظور از نظم و انضباط، این نیست که شاگردان در طول تدریس و یادگیری مانند مجسمه ها ساکت و صامت بنشینند، بلکه غرض این است که هر شاگرد از آزادی خود طوری استفاده کند که به آزادی و حقوق دیگران ضرر نرساند. بنابراین، نظم و انضباط باید از شاگردان سرچشمه بگیرد نه اینکه تحمیلی باشد. به عبارت دیگر، کنترل و انضباط شخصی شاگردان، جانشین انضباط شود که از طرف معلم به ایشان تحمیل می شود. معلم باید همواره به یاد داشته باشد که انضباط، وسیله است نه هدف، بنابراین، باید بدانیم که نهادینه شدن نظم و دسپلین در رفتار شاگردان، از شرایط زندگی سالم و موفق صنف درسی و آماده ساختن شاگردان با انضباط در حال و آینده است. همیشه به این نکته مهم توجه شود که معلم باید خاستگاه انضباط صنف درسی و مکتب باشد و معلم غیر منضبط نمی تواند صنف درسی با دسپلین داشته باشد. معلم با انضباط یعنی معلمی که فرزانه و مؤدب است و به شاگردان و همکارانش احترام می کند و شاگردان از بودن با وی لذت می برند، سروقّت وارد صنف می شود و به تعقیب خروج شاگردان از صنف درسی می برآید. (۵: ۹۵۸-۹۵۹ و ۹۶۲)

معلمانی با مهارت و کاردان در عرصۀ تدریس و یادگیری طور بالفطره به دنیا نمی آیند، بلکه به اثر آموزش مستمر در دوره تعلیمات عمومی و عالی و بعد از آن در دوره کارهای عملی خود، در صنف درسی به معلمان ماهر و کاردان مبدل می شوند. نمی توان فرض کرد که هر کس می تواند تدریس کند. برای این امر خطیر به دانش و مهارت وسیعی ضرورت است تا یادگیری شاگردان تضمین شود. هیچ فردی به آسانی مایل نیست که تحت آموزش معلم بی کفایت قرار گیرد. در این راستا به سخنان سقراط در بارۀ شاگردی که نزد معلم به نام پروتاگوراس Protagoras درس می خواند توجه کنید: « شما می خواهید نفس خود را به کسی بسپارید که او را سوفسطایی می نامید و من گمان نمی کنم که اصلاً بدانید

سوفسطایی کیست و اگر ندانید، پس حتی نمی دانید که نفس خود را به چه کسی می سپارید و آنچه در پیش گرفته اید خیر است یا شر». (۶: ۷)

معلمان خوب برای مدیریت کردن بهتر صنف درسی، غیر از مهارتهایی که در تدریس دارند از صفات فراوان دیگری نیز برخوردارند. آنها در باره شاگردان خود معلومات زیادی بر مبنای دانش روان شناسی دارند. از کار با شاگردان لذت می برند و در باره موضوع درس خویش مطلع اند و به تدریس علاقه دارند. هرگاه در باره تدریس صحبت می شود این سؤال غیر قابل اجتناب پیش می آید که آیا تدریس هنر است یا علم؟ بسیاری از مریبان صاحب نظر تدریس را هنر می دانند و معتقدند که معلمان باید بر تجربیات شخصی، احساسات و ارزشهایی متکی باشند که خارج از حیطه علم است. عده به تدریس مثل علم می نگرند و معتقدند ابعاد حیاتی آموزش را می توان به عناصری تجزیه کرد که با روشهای علمی قابل مطالعه باشد. اما حقیقت این است که تدریس هم علم و هم هنر است، زیرا علم دانش است و هنر توانستن، پروسه تدریس حرفه دشوار است که روش هنری و علمی را به هم می آمیزد. همه تحصیل یافتگان با معلمان کاردان به مثابه مدیر خوب صنف درسی و بر عکس آن سروکار داشته اند. آیا تفاوتی بین آنها وجود دارد؟ آیا معلمان کارآمد با هوشترند؟ آیا شخصیت آنها با کار معلمی بیشتر تناسب دارد؟ آیا برخی از افراد برای معلمی زاده شده اند؟ این سؤالاتی مهم هستند و تحت مطالعه دقیق قرار گرفته اند. به طور کل تحقیقات نشان می دهند که هوش و شخصیت معلم، در مقایسه با توان علمی و کاربردی او در صنف درسی از اهمیت کمتری برخوردار است. این تحقیقات، بسیاری از مهارتهایی را که موجب تفاوت کیفی تدریس می شود، مشخص ساخته اند. معلمان خوب قادرند قدرت تفکر شاگردان را پرورش دهند، زمینه رشد آنها را تسهیل کنند، درس خود را در کیفیتی بالا عرضه کنند، یادگیری شاگردان را ارزیابی کنند و خود را با شرایط متغیر تطبیق دهند که در واقعیت سطح کیفی مدیریت صنف درسی را بالا می برد. (۷: ۹-۱۰)

شاگردان بیشتر در آن فعالیتهای منظم مشارکت می کنند که علاقه آنها را جلب می کند، برای یادگرفتن انگیزه زیادی پیدا می کنند و روی مسایلی کار می کنند که چالش انگیز هستند ولی در محدوده توانایی های آنها می باشند، به ندرت برای اداره صنف درسی مشکلات جدی ایجاد می کنند. صنوف درسی که خوب اداره می شود علت آن این نیست که معلم مانند یک نظامی دگم عمل می کند بلکه به این دلیل که درسهای جالبی را تدریس می کند، قدرت تخیل و انرژی شاگردان را به کار می گیرد. از وقت درس استفاده مفید می کند و به شاگردان درک مقصود و توقع زیاد را انتقال می دهد. به هرصورت، حتی صنفی که خوب اداره می شود مطمئناً تعدادی شاگرد را دارد که بد رفتاری می کنند. اما

معلم کاردان و مدبر روی جلوگیری از مشکلات بد رفتاری شاگردان تمرکز می داشته باشد و آمادگی دارد تا در صورت لزوم مداخله کند. در راستای جلوگیری اخلال برخی از شاگردان حرکاتی مانند: نگاهی نسبی تنیدی انداختن به شاگرد یا تماس دست روی شانه گذاشتن کیفیت می کند. در مورد سایرین، شاید پیامدهایی لازم باشد. حتی معلم ماهر در موارد بروز چنین رفتار های اخلال گرانه نیز به صورت زیرکانه فعالیت های یادگیری شاگردان خویش را مدیریت کرده می تواند. مدیریت کردن صنف درسی سحروجادو نیست، بلکه فراهم کردن محیط یادگیری مؤثر نیازمند آگاهی از یک رشته فنونی پیداگوژیکی است که هر معلم می تواند آنها را یاد بگیرد و به کار بندد. این بحث بر اساس این نظریه استوار است که تدریس مؤثر از جانب معلم به خودی خود بهترین وسیله برای عدم بروز مشکلات انضباطی بوده و به روش خاص برای تأمین مدیریت صنف درسی و انضباط می پردازد که برای جلوگیری و کاهش از بد رفتاری یا اخلال پروسه تدریس و یادگیری در صنف درسی تأکید دارد. در گذشته، تصور می شد که برای ایجاد محیط یادگیری مؤثر باید به بد رفتاری های شاگردان به صورت فردی پرداخته شود. اما برداشت فعلی روی مدیریت صنف درسی به صورت یک کل تأکید دارد. معلمانی که درسهای جالب و سازمان یافته ای ارائه می دهند، از مشوقها به نحوی مؤثر برای یادگیری استفاده کرده، تدریس خود را با سطح آمادگی شاگردان مطابقت می دهند، ساعت درسی را در پلان درسی به شیوه مؤثری تنظیم می کنند، مشکلات انضباطی چندانی ندارند که با آنها برخورد کنند. به هر حال هر معلمی، صرف نظر از اینکه چقدر کاردان و ماهر باشد، گاهی با مشکلات انضباطی مواجه می شود و این معلم مسلکی و ماهر است که چطور این معضل را بر طرف بسازد. (۸: ۴۰۹-۴۱۰)

دیدگاههای متخصصان در مورد مدیریت صنف درسی

صنف درسی یک سیستم اجتماعی است، و مانند سایر سیستم های اجتماعی پایگاهها، باورها، هنجارها، اهداف نقشها و انتظارات خود را داراست. این عوامل آنچنان در هم تنیده و وابسته به هم اند که به آسانی قابل تشخیص و تفکیک از یکدیگر نیستند. اما در مورد مدیریت چنین سیستمی دیدگاههای متعدد وجود دارد. از دیدگاه ویلیامز Williams و همکارانش (۲۰۰۰م)، مدیریت صنف درسی مجموعه ای از فنون و مهارتهایی است که به معلمان امکان می دهد شاگردان را به طور اثر بخش کنترل نمایند تا محیطی مناسب و با انگیزه برای یادگیری فراهم شود. گروهی دیگری مدیریت صنف درسی را عبارت از حفظ و ارتقای مستمر استانداردهای تربیتی در یک فضای انسانی به منظور رضایت هرچه بیشتر معلمان، شاگردان و والدین می دانند. پس از هر رویکردی که به مفهوم مدیریت صنف درسی نگریسته شود، آن همانند مدیریت سایر سیستمها مستلزم کارکردهایی چون

برنامه ریزی، سازماندهی، رهبری، نظارت و ارزیابی است و در این بخش از اقداماتی که یک معلم برای مدیریت بهتر صنف درسی اتخاذ می نماید صرف نام می بریم مانند: برنامه ریزی فعالیتهای آموزشی در فرایند تدریس و یادگیری، انواع فعالیت های آموزشی، معلمان چگونه فعالیت های آموزشی خود را برنامه ریزی کنند، توجه به سلسله مراتب نیاز ها در پروسه تدریس و یادگیری، برنامه ریزی برای انضباط و کنترل صنف درسی، عوامل مؤثر خارج از صنف درسی بر رفتار های مشکل آفرین شاگردان، راهبرد هایی برای مقابله با رفتارهای بسیار نامطلوب، راهبردها برای مقابله با رفتارهای نامطلوب ضعیف، مهارتهای مدیریتی معلم، برنامه ریزی برای تنوع و انعطاف پذیری مدیریت صنف درسی و غیره. (۹: ۱۴۲-۱۶۶)

روشها و ساختار هایی را که معلمان برای برقراری نظم و دسپلین صنف درسی در نظر می گیرند، عوامل بسیار مهمی اند که بر چگونگی تشکّل یک صنف درسی مناسب و نحوه اجرای آموزشهای درسی اثر گذار می باشند. اتخاذ شیوه های مناسب برای ایجاد صنوف درسی «ثمر بخش» نیز از جمله مسئولیتهای معلمان است و چنین صنف درسی حداقل، دارای سه ویژگی است: (۱) محیطی است که در آن شاگردان نسبت به خود شان، همصنفان شان و صنف درسی به عنوان یک گروه اجتماعی احساس مثبت دارند. (۲) به گونه ای سازمان یافته که ساختار و روشهای آن، نیازهای شاگردان را برآورده می کند و نیز مکانی است که در آن شاگردان وظایف خود را انجام می دهند و با معلم و سایر شاگردان تعاون و کار می کنند. (۳) محیطی است که در آن شاگردان به کسب دانش و مهارتهای فردی و اجتماعی نایل می شوند. بنابراین، برای فهمیدن ساختارهای صنف درسی و جریانهای درونی آن باید با مفاهیمی آشنا شویم که بتوانیم به وسیله آنها مشاهدات خود را تعبیر و تفسیر کنیم. دانشمندان همواره در صدد توصیف و درک ساختار و رویداد های صنف درسی بوده اند که به برخی از یافته های آنها در ذیل پرداخته می شود:

الف) فضای صنف درسی: مفهوم نسبتاً انتزاعی است که به محققان و معلمان کمک می کند تا شرایط و خلیقات صنف را درک کنند. مبنای تیوریکی مفهوم فضای صنف درسی، بیانگر آن است که تعامل نیازهای شاگردان و شرایط محیطی، عوامل کلیدی برای تبیین رفتار انسان محسوب می شوند. صنف درسی مرکب از گروهی است که اعضای آن برای آموختن گرد آمده اند، به صورت تصادفی و بر حسب اتفاق انتخاب شده اند و از روی الزام باید عضو صنف درسی باشند و رهبری رسمی آن به موجب قانون به معلم که خود عضو این گروه است سپرده شده است. بافت درونی صنف درسی، دارای دویعد مهم است:

د ښځو مقام د پښتنو په تاريخ او ټولنيز ژوندانه کې

اوسپنيز ميره، ترقي خونونكۍ، پر هيواد مين او د وطن اصلي بچۍ غازي امان الله خان په مټ د افغانستان د وياړلي خپلواكۍ او آزادۍ د استرداد وروسته، د وياړونو څخه ډك پښتون قوم په ځينو مواردو باندې تورن شوى دى، چې په اصل كې د دوى له ذاتي فطرت سره سازگار ندى. د هغه جملې څخه يو هم د ښځو د ټولنيز مقام او حقوقو نه پيژندل دي.

پښتانه خپل د وياړلي تاريخ په اوږدو كې، د دې په څنگ كې چې هيڅ يو اشغالگراستعماري قدرت ته يې سر ندى ټيټ كړى او هيڅكله يې هم د ذلت ژوند ندى منلى، د ښځو لپاره د ټولنې د نه بيلدونكې برخې په توگه د پيړيو راهيسې چې په نړۍ كې د بشر او د ښځو د حقونو هيڅ خبره هم نه وه، ښځو ته په ټولنه كې ډير ستر مقام قايل شوى دى. پښتانه د خپل ټولنيز او سياسي ژوندانه د تاريخ په بهير كې، په ټولنيزو، سياسي، اقتصادي، دولتي ادارو او آن په نظامي چارو كې پتمنې ښځې او نارينه پرته له كوم تعصب څخه اوږه په اوږه كار او په گډه هلې ځلې كړې دي. ښځې په بيلابيلو دورو كې په ټولنيزو برخو كې فعالې وې، په بيلابيلو ادارو كې په افغاني لويو سلطنتونو كې د ښځو لپاره د ښوونې او روزنې آسانتياوې برابرېدلې او هيڅ ډول تعصب نه وو. ښځې د پښتنو د ټولو سلاطينو او حكمرانانو په سياست او اداره كې حياتي او فعاله رول لوبولى دى. د غوريانو د حكومت څخه كولاى شو د سلطان راضيه چې په ۶۳۴ هـ كې په ټول هندوستان كې حاكمه شوه او د څوكلونو لپاره يې حكومت وكړ او په دهلي كې يې په خپل نوم سكه هم ووهله؛ يادولى شو په دغه دوره كې شايد په ټوله نړۍ كې كومه ښځه د يو غټ ملك حاكمه شوې نه وي. د امريكې د متحده ايالتونو په

معاصر تاريخ کې چې ځان د ديموکراسۍ او بشري حقونو او په ځانگړې توگه د ښځو د حقونو ټيکه دار او حامی بولي، هيڅ يوه ښځه نده توانيدلې چې په هغه هيواد کې ولس مشره شي.

۲۰۰ کاله مخکې په کليو او بانډو کې ښځې د کورڅخه باندې له نارينه وو سره اوږه په اوږه کار کړی، او خپل د کار په مقابل کې يې مزد ترلاسه کړی، "استوارت الفنسټون" Astorath Alphonston په دې هکله داسې ليکي: د پښتنو په ليرې پرتو قبایلو کې ښځې د کور څخه باندې د نارينه وو سره اوږه په اوږه کار کړی دی، مگر د دغې سيمې (افغانستان) په هيڅ يوه علاقه کې د ښځو مزد لکه چې په هندوستان کې دود دی، نه کمیده. په هندوستان کې چې ښځې د نارينه وو په برابر کار وکړي، نيمه دستمزد ورکول کيږي. (افغانان- احوال زنان- ص ۱۸۳)

په پښتنو کې د ښځو ترټل شرم بلل کېدل او هغه نارينه به چې په دې کار لاس پورې کړ، خپل اعتبار به يې په ټولنه او معاشره کې بايله، بياهم؛ استوارت الفنسټون؛ په دې هکله داسې وايي "که څه هم اسلامي شريعت نارينه ته اجازه ورکوي چې ښځې تبیه کړي، خو په پښتنو کې د دغه اختيار څخه کار اخيستل د نارينه د بې اعتبارۍ لامل بلل کيږي".

"الفنسټون" بيا د پښتنې ميرمنې د آزادۍ په هکله داسې څرگندونه کوي "پښتنې ښځې د پورني سره په ښارونو کې گرځي، په باغونو کې سره را غونډيږي؛ که څه هم په حجاب کې دي؛ خو لکه د هندوستان د ښځو په څير محصورې ندي، په عمومي ډول د پښتني ښځې وضعیت د گاونډيو هيوادونو د ښځو په پرتله بد ندی" (افغانان- احوال زنان- ص ۱۸۴)

الفنسټون؛ د پښتنو د وزيرو د قبيلې ښځې چې د ميره د ټاکلو يا انتخاب اختيار لري، متعجبې کړی دی، او په دې هکله داسې څرگندونه کوي "د دغې قبيلې فوق العاده خصوصيت دا دی چې ښځې د ميره د ټاکلو اختيار لري، که د کومې ښځې کوم نارينه خوښ شي، د ښځې د کورنۍ څخه ډولچي د نارينه کورته استول کيږي؛ ترڅو د ځوان پر خولۍ باندې يو دستمال سنجاق کړي، او دغه سنجاق گير چې دهغې پيغلې د ويښتانو د تارونو څخه جوړ شوی وي، ډول وهل په مناسب وخت کې اجرا کيږي او د ښځې نوم اخلي او ځوان که د مهر او ولور د ورکولو توان ولري، اړ باسي چې د دغې پيغلې سره واده وکړي" (افغانان- زنان وزيرۍ- ص ۳۵۰)

د هوتکيانو دوره او د درانيانو د امپراتورۍ په دورو کې، ښځې د سياست او ادارې اصلي محور جوړوو. موږ کولای شو چې هوتکيانو او ابداليانو د دورې څخه نامتو ښځې لکه نازو انا، ميرمن زينب، زرغونه انا، لويه ادې، ميرمن عينو، غازي ادې او نور د بېلگې په توگه ياد کړو. دا هريوه په خپل وار سره د ملت د برخليک په ټاکلو او د دولت په اداري چارو کې پريکنده رول لوبولی دی.

په دې هکله خيرونکې «معصومه عصمتي وردک» په خپل کتاب «نقش و موقف زنان افغانستان» کې ليکي «احمدشاه بابا په کارپوه ښځو ته د هيواد په حکومتي چارو کې د برخه اخيستې اجازه ورکوله، دوی ته يې لقبونه وټاکل، په ځانگړې توگه د ښځو په اړوند او د ښځو د حقونو لپاره يې د فرمانونو د

صادرولو حق ښځو ته تفويض کړ. چې کومه ښځه يې د يو کار لپاره گمارله، مهورنه يې هم ورته جوړول؛ ترڅو هغه فرامين چې دغو ښځو صادرول نور هم وزن او اعتبار پيدا کړي. دغه نيک رسم د احمدشاه دراني د کورنۍ او تر هغه وروسته د سدوزايي او محمد زايي په سلطنتونو کې هم دوام وکړ.

د افغانستان د تاريخ په اوږدو کې ښځې په سياست، اداره او د ظلم او يرغل په مقابل کې مبارزې او د خپلواکۍ په جگړو کې د نارينه وو په څنگ کې په ونډه اخيستلو سره ډير مهم رول لوبولی دی. زه غواړم د زرهاوو نوم ورکو (گمنامې) اتلو ښځو څخه د څو تنو نامتو ښځو يادونه وکړم چې هر يوه په خپل وار سره وکولای شول د خپلواکۍ او آزادۍ په مقدسو جگړو کې په مستقيمه توگه ونډه واخلي، د خپل پټ او عزت په دفاع کې کلکه ودريري. او کله هم د غټو سلطنتونو او امپراتوريو د جوړولو عامل وگرځي. د دوی کارنامې د افغانستان په وياړلي تاريخ کې په زرينو کرښو ثبت شوي دي.

نازو انا:

د «سلطان ملخي توخي» لور چې د کلات (زابل) د خانانو څخه وو او ويل کيږي چې «سلطان ملخي توخي» د دښمنانو سره په يوه جگړه کې په شهادت رسېږي او زوی يې «حاجي عادل خان» يا د نازو انا ورور د دښمن مقابلې ته وزي او خپله خور (نازو) د پلار د کلا د حفاظت لپاره گماري، نازو د نورو ساتونکو په څنگ کې جنگي (نظامي) کالي اغوندي او ځان په جنگي وسايلو تجهيزه وي. او په ميرانه د کلا څخه دفاع کوي. نازو انا بيا وروسته د «شاه علم خان هوتک» سره واده کوي. نازو انا په شعر ويلو کې هم اوچت لاس درلود چې په خپل شعري ديوان کې يې نږدې دوه زره شعرونه درج دي. نازو انا په خپل وار سره خپل زامن د روزنې او ښوونې لاندې نيسي، خپل زوی ميرخان (ميرويس نيکه) ته تر اووه کلنۍ پورې ټول ديني علوم ور زده کوي او دا خبره ورته کوي چې زويه! «ته خدای تعالی د دې لپاره پيدا کړی يې چې ستر کارونه سرته ورسوي» همدغه وو چې ميرخان هوتک په ۱۱۱۹ هجري کال کې افغان ملت او وطن يې د پارس چپاولگرانو، يرغلگرو او اشغالگرانو له لاسه خلاص کړ، او د يو افغاني مستقل او خپلواک حکومت بنسټ يې کښيښود.

زرغونه انا:

د افغان امپراتورۍ بنسټ ايښودونکې، لوی احمدشاه بابا مور، يوه مصممه، مدبره، پوهه او غيرتمنه ښځه وه. زرغونې خپل شجاعت او درايت خپل زوی (احمدخان) ته انتقال کړ، چې بيا وروسته دغه ځوان احمدخان په آسيا کې د نړۍ يوه ستره امپراتوري را منځته کړه.

په ۱۱۷۴ هجري لمريز کال کې کله چې احمدخان په يوه جرگه کې چې ټول قومي مشران يې را غونډ کړي و، فيصله پردې وکړه چې يو لوی خندق او محافظتي ديوال د کندهار په چاپيره کې ودان کړي. کله چې دغه زړوره ښځه په کېسه خبريږي دغې جرگې ته روانيږي، او په ناڅاپي توگه جرگې

ته ننوزي، احمدخان حيرانيري او مورته وايي، خيرت خو به وي؟ زرغونه انا د جرگې گډون کونکو ته وايي «افغانان بايد هيڅکله د ديوالونو او خندوقو شاته پټ نه شي؛ بايد مخامخ مبارزه وکړي او د هيواد حفاظت وکړي» ۲ د دغې ښځې مشوره چې د احمدخان د ژوند سرمشق او د ټولو برياوو راز وو، د خپلې مور دغه مشوره يې ومنله او د دغه پلان څخه تېر شو.

په يوه بله پېښه کې، کله چې احمدشاه بابا د پاني پټ جگړه گټي او د دهلي تخت فتح کوي، په کندهار کې غلطه آواز خپري؛ گواکې افغاني لښکرو په پاني پټ کې ماته خوړلې ده او احمدشاه بابا د جگړې څخه شاتگ کړی دی. په دې وخت کې زرغونه انا د کندهار خلک را غونډوي او خپله تاريخي وينا ورته کوي، هغې بری او ناکامي د خدای تعالی له خوا بولي او وايي «ماته او بری د الله تعالی له خوا دی؛ مگر که خبره د جگړې څخه د احمدخان شاتگ (عقب نشینی) وي، ما خپل زوی خپله روزلی دی او دهرچا څخه يې ښه پېژنم، هغه (احمد) د جگړې څخه هيڅکله هم نه شاته کيږي، بايد موږ او تاسې په گډه سره د خپلو زامنو د شهادت سوگ پرځای کړو». (محقق عبدالرحيم بختانی، نقش زنان در امور مملکت).

د تيمورشاه د مور د حکمراني او ادارې په هکله استاد عزيزالدين وکيلي پولزايي د (تيمورشاه دراني) د کتاب په يوه برخه کې داسې ليکي، «معظمه ملکه د احمدشاه بابا ميرمنه خپل په عهد کې د عاليه سلطنتي صفاتو درلودونکې وه او دشاهی کورنۍ د حسن ادارې خاونده وه، کله چې تيمورشاه د احمدشاه بابا په امر د هرات حاکم وگمارل شو، د احمدشاهي معظمه ملکه د خپل کشر زوی پرځای د هرات ټولې اداري چارې پر مخ بيولې، معظمې ملکې د مستشار او متصدي په صفت د دولت د چارو وارسې کوله.

لويه ادې:

د پاينده خان بارکزيي مشره لور، د منصور خان خور او د وزير فتح خان مور وه، دا ښځه سربيره پردې چې زړور او غيرتمن زامن يې روزلي وو، خپله هم يوه مدبره او سياستمداره ښځه وه. په سخاوت او بيوزلو ته په مرسته کولو کې مشهوره وه، خلکو ورته خاصه عقیده لرله او د خلکو د زړونو محبوبه وه؛ نو ځکه لکه چې احمدخان ته «بابا»، زرغونې ته «انا» لقب ورکړی وو، دې مدبرې ښځې ته هم خلکو د «لويه ادې» لقب ورکړی وو. د لويې ادې د کار روايي له مخې؛ نه يوازې هغه د محمدازيي د حاکميت مؤسسه وه؛ بلکه خپل ميره ته يوه ښه سلاکاره او خپلو زامنو ته ښه لارښوده هم وه.

ميرمن عینو:

غښتلې، غيرتمنه، مدبره او وطندوسته ښځه وه، کله چې د احمدشاه بابا لښکر د هندوستان څخه بيرته د راستنيدلو په حال کې وو، د کابل او کندهار پر لاره لښکرو ته د تم کېدو او استراحت هدايت ورکړل شو؛ نو يو سرباز چې کور يې دغه اردوگاه ته نږدې وو، په تلوار سره کور خواته روانيږي؛

ترڅو خپله ميرمنه (ميرمن عينو) وويني، ميرمن يې د ميره ناخپه ليدل چې وروسته له ډيرې مودې له هندوستان څخه راستون شوی وو، ډيره خوشحاله کړه، عينو د ميره څخه پوښتنه وکړه چې بابا (احمدشاه بابا) چېرته دی؟ ميره يې ورته په ځواب کې وويل «هغه دلته نږدې د لښکرو سره دی». عينو پر ميره باندې ډيره په غصه کيږي او ورته وايي «څو مياشتې ورسره وې، اوس دې دوه ساعته نور انتظار نشو کولای او کور ته راغلې په داسې حال کې چې بابا تراوسه لا په لښکر کې دی» تر لاس يې نيسي او بيرته يې لښکر ته بيايې، کله چې احمدشاه بابا د دغې ښځې د رشادت او شهادت څخه خبريږي، د هغې ډيره قدرداني کوي، يو دولتي کاريز ورته ډالۍ کوي. دا کاريز تر اوسه هم د «عينو کاريز» په نامه ياديږي او د کابل او کندهار په لويه لاره پر عمومي سړک باندې بهيږي. ترجمه (خلاصه داستان عينو توسط پوهاند رشاد).

غازي ادې:

اصلي نوم يې «الماس» دی، ميره يې حبيب اکا د کټواز او په قوم سليمان خيل وو، د ځينو رواياتو پر بنسټ غازي ادې د لوگر اصلي اوسيدونکې وه چې بيا وروسته په کابل کې ميشته شوه. غازي ادې د چهارآسياب، قلعه قاضي، کوه قروغ، او سنگ نوشته جگړو کې برخه لرله، هغې د آسمايې په غره کې د ۴۰۰ نورو ښځو سره د انگرېزانو په مقابل کې جگړه کوله، د سنگ نوشته په جگړه کې د جگړې قوماندنه يې په لاس کې وه. غازي ادې د آسماني د غره په لمنو کې د ۸۰ تنه نورو مجاهدو ښځو او نجونو سره د انگرېزانو لخوا په شهادت رسيدو او په کارته پروان سيمه کې خاوروته سپارل کيږي، مقبره يې د امير امان الله خان په امر په مرمرو فرش کيږي. زيارت يې تراوسه د کارته پروان او بهارستان ترمنځ پر عمومي سړک باندې پروت دی.

ملالۍ ميوندۍ:

د افغانستان د تاريخ مشهوره اتله نجلۍ، کله چې سخته جگړه د انگرېزانو او افغانانو تر منځ د غازي محمد ايوب خان تر مشرۍ لاندې په ميوند ولسوالۍ کې شروع کيږي، مجاهدين روحيه بايلي او د تندې او لوړې له لاسه ډير سترې معلوميري، ملالۍ چې په هغه وخت کې اوه لس کلنه پيغله وه او د دغه سيمې (ميوند) اوسيدونکې وه، د خپلو همزولو نجونو د يو گروپ رهبري په لاس کې اخلي او په گډه سره د جگړې ميدان ته ورننوي. دوی مجاهدينو ته اوبه او ډوډۍ ورسول او د ټپيانو پالنه يې کوله. کله چې د ملالۍ افغان بيرغچي ته پام کيږي چې ټپي شوی دی او نږدې دی چې بيرغ يې د لاسه پرېوزي؛ نو سمدلاسه منډه کوي او بيرغ بيرته پورته کوي او رپوي يې او د خپلو حماسي شعرونو په ويلو سره د مجاهدينو احساسات را پاروي، د مجاهدينو ليکو ته فوق العاده قوت وربخښي، په پايله کې دغه نابرابره جگړه د افغانانو په بري سره پای ته رسيږي او د انگرېز ټول قوت چې ۱۶۰۰۰ عسکر چې په ټانگونو او توپونو سمبال وو له منځه ځي. او په نتيجه کې انگرېزان تصميم نيسي چې

ټول افغانستان تخليه کړي. د ځينو رواياتو پر بنسټ دغه غښتلې پيغله په دغه ورځ په شهادت هم رسيري.

ميرمن خجگو:

د وزير اکبر خان مور چې اصلي نوم يې «خديجه» وو، د انگریزانو پر ضد جنگيدله. کله چې وزير اکبر خان بخارا ته پناه يوړه، د مور (بی بی خجگو) لخوا ورته يو پيغام ورسیده؛ ترڅو ملت د انگریزانو له منگلو څخه خلاص کړي. د ميرمن خجگو په دستور په هيواد کې پلونه، مدرسي ودان شول، هغې د خپل ميره امير دوست محمد خان سره د دولت په اداري چارو کې مرسته کوله. دغې منورې او پوهې ملکې د ده افغانانو رنگه جومات هم ودان کړی دی چې د ميرمن خجگو څخه يوازينی راپاتې یادگار بلل کيږي.

مادر مدد خان:

د «امير دوست محمد خان» خور، د «عبدالرحيم خان» ښځه چې د «مادرمدد خان» په نامه سره مشهوره وه. د انگریزانو د يرغل پروخت، قرآن شريف يې پر څيگر نيولی او کور په کور د کابل، کوهستان، او پروان د ولايتونو قومي با رسوخو رييسانو ته يې قسم ورکړ چې د انگریزانو مقابلې ته راووي او يرغلگر له هيواد څخه وباسي.

ميرمن سپينه:

د نور محمد خان الکوزي لور، کله چې د وزير يار محمد خان الکوزي په دوره يعنې د نولسمې پيړۍ په نيمايي کې، کله چې په ۱۸۳۷م کال کې پارسيانو پر هرات باندې يرغل او محاصره کوي، دغه با احساسه ښځه د افغانانو هلې ځلې چې د هرات په دفاع کې يې کړې وې، په خپل حماسي اشعارو انځور کړي دي.

د شاه بوری (په دری ژبه کې شاه پری) جگړه د بابر د لښکرو سره:

ډاکټر «حبيب الله تری» په خپل کتاب «پښتانه» کې ليکي «د تاريخ د رواياتو پر بنسټ، کله چې د بابر لښکریان په يوکلي باندې حمله کوي، شاه بوری خپل ميره ته وويل: موږ بايد د دغه لښکر مخه ونيسو، مگر ميره يې چې دغه شجاعت نه درلود چې د بابر د لښکرو مخې ته ودريري، د شاه بوری خبرې ته يې اهميت ورنکړ. شاه بوری په يوازې د ميره پر ځای سنگر ونيوه او د کور له دننې څخه يې د بابر له عسکرو سره جگړه پيل کړه. د بابر هريو عسکر چې غوښتل د شاه بوری د کور له مخې تير شي، د شاه بوری د غشي هدف گرځيدل او پرمخکه به پرې وتل. د شاه بوری غشي هيڅکله هم نه خطا کېده او پدې ډول شاه بوری يو ډير شمير د بابر عسکرو ته مرگ ژوبله واپوله او د جگړې له کرښې يې وايستله. په آخر کې عسکرو د مخته تللو جرات له لاسه ورکړی وه او لښکر تم شو. وروسته له دې عسکرو له هرې خوا د شاه بوری پر کور باندې بريد پيل کړ او د غشو په وارولو سره يې د شاه بوری نازک بدن سوری سوری کړ، وروسته عسکرو د شاه بوری کورته ورننه وتل چې

وگورۍ دا څوک وو چې داسې ټينگ مقاومت يې وکړ، وې ليدل چې په کور کې د يوې ښځې پرته بل څوک نشته او ښځه هم خپلې آخري سلگۍ وه. ټول حيران شول او خبره يې بابر ته ورسوله، بابر ډير ژر يو کس واستوه چې ويې نه وژني؛ مگر تر هغه چې خبره عسکرو ته ورسیده، شاه بورۍ سا ورکړې وه. کله چې بابر د دغې غښتلې او زړه ورې ښځې د ميرانې څخه خبر شو، ډير سخت متاثره شو او خپل عسکر يې ملامت کړل چې داسې ښځې هيڅ څوک هم نه وژني او بايد يوځل ماته مو را وستلې وای. عسکرو ويل چې هغې داسې غشي ويشتل چې زموږ زړه يې کالي هم ورته ټنگيدای نشوای او موږ داسې فکر وکړ چې دا بايد يو نارينه وي، دغه وو چې ووژله شوه. پادشاه او ټول عسکرو د دغې ښځې د شجاعت څخه حيران او تعجب کې ډوب شوي وو او هريو هغې ته آفرين ووايه؛ تر هغه وروسته چې د عمرخيلو د قبيلې څخه هريو بابر حضور ته ورتلل، بابر له هغې څخه تعريف کاوه او په ځانگړي توگه د شاه بورۍ د کهسې توصيف به يې کاوه.

د شاه ميرمن سلطان ابراهيم لودي د شجاعت کهسه:

ارواښاد استاد رشاد وايي «کله چې بابر په ۹۳۳هـ کال کې د هند د لوديانو پښتنو حکومت ړنگ کړ دهلې او آگره يې فتح کړل، پر شمالي هندوستان باندې يې خپل واک ټينگ کړ، د سلطان ابراهيم لودي له وژلو څخه وروسته، د هغه وړوکی زوی او مور يې افغانستان ته تبعيد کړل تر څو خپل پاتې عمر د بدخشان د قلعه ظفر په بند کې تير کړي. ميرمن ابراهيم لودي چې د اوښ په کجاوه کې سپره وه، او د عسکرو تر نظارت لاندې د افغانستان پر لور روانه وه، کله چې قافله د اټک د کلا محلي ته ورسیده، تم شوه او د يوې لنډې دمې وروسته يې بيا په تگ پيل وکړ، کله چې قافله د سيند د رود د پله څخه په تيريدلو وه، ميرمن ابراهيم لودي ناڅاپه د اوښ له کجاوې څخه را پورته شوه، او لکه قهرجن باز وزرې وغوړولې او ځان يې د رود په منځ کې وغورځوه، ساتونکي په حيرت سره دا منظره په سترگو وليده چې څرنگه دغه افغانه زړوره ښځه د اوښو په ځپاندو څپو کې ډوبه شوه او مرگ ته يې د اسارت تر ژوندانه ترجيح ورکړه».

د دغې پېښې ۲۶ يا ۲۸ کاله وروسته، کله چې هيت خان نيازي کشمير ته پناه يوړه او د هغه ځای حکمران ورباندې يرغل وکړ. هغه ځان د دفاع لپاره تيار کړ او د هغه سره يوځای د هيت خان مور او ښځه هم د نورو افغان عسکرو سره مقابلې ته تيارې شولې او د خپل عزت او ناموس د دفاع په خاطر يې د ژوند تر آخري سلگۍ پورې د دښمن په مقابل کې وجنگيدله؛ تر هغو چې ټول د جگړې په ميدان کې شهيدان شول. د افغاني ښځې د زړورتوب بله کهسه ده چې مرحوم رشاد، عبدالقادر بډايوني په منتخب التواريخ کې د دغې کيسې ذکر کړی دی، سربيره پردې په «کمبريج هستري آف انديا» کې هم د دغې حماسي کيسې يادونه شوې ده.

پښتنې ميرمنې او پيغلې د هندوستان په بهوپال کې نږدې دوه سوه کاله حکمراني کړې ده:

په اتلسمه پيړۍ کې کله چې په برتانوي هند کې نوابانو حکمروايې کوله، «دوست محمدخان» چې په قوم اورکزيي اود «بهوپال» د ټولې سيمې امير وو نږدې دو سوه کاله هلته حکمراني وکړه، تقريباً ټولې واکمنانې يې پښتنې ميرمنې وې او وروسته واک يې زوی «نذر محمد» ته انتقاليری. «نذر محمد» وصيت کوي چې "که چېرې ناڅاپه مړ شي نو د ده لور «سکندر بيگم» به د ټول «بهوپال» نوابه وي، ترڅو چې دا ځوانه شوې نه وي پخپله ګوهر بيگم (قدسيه) به د دې سرپرسته او د «بهوپال» واکمنه وي کله چې «سکندر بيگم» ځوانه شوه، بيا به د اورکزيو په کورنۍ کې وديري او د دې ځاوند به د «بهوپال» نواب شي". کله چې «نذر محمد» وفات کيږي؛ نو د وصيت نامې مطابق د «نذر محمد» ميرمنه «قدسيه بيگم» د لور «سکندر بيگم» په نيابت د «بهوپال» واکمنه کيږي. قدسيه بيگم د ستر په ساتلو سره د بهوپال چارې ښې پرمخ بيولې د آس سپرلۍ، پوځي تربيت او د جګړې فن يې زده کړی وو.

د قدسيه بيگم ليور (منير محمد) چې دخپلې وريندارې واکمنۍ يې نشوی زغملای، روښانه پښتانه يې د ځان سره مل کړه او د قدسيه بيگم د وژلو تابيا يې وکړه؛ څرنگه چې د قدسيه بيگم استخبارات ډير قوي وو، د دغه پلان څخه خبريږي، د دوی پټ مرکز محاصره کوي او جنگ پيليري، دا جګړه څلور ورځې دوام کوي او د دواړو خواوو څو کسان پکې وژل کيږي. جنگ د قدسيه بيگم په ګټه پای ته رسيږي او مخالفان د «منير محمد» په شمول نيول کيږي. «منير محمد» لاس ترلۍ قدسيه بيگم ته حاضروي، منير محمد د هغې پښو ته پريوت او بښنه يې وغوښته، هغې هم معاف کړ. وروسته دغه سلسله دوام کوي او په ترتيب سره لاندې ميرمنې په وار سره د واکمنۍ چارې په لاس کې اخلي:

۱ - قدسيه بيگم

۲ - سکندر بيگم

۳ - شاه جهان بيگم

۴ - سلطان جهان بيگم

د سلطان جهان بيگم لور «عابده بيگم» د هندوستان لومړنۍ مسلماننه بيلوټه ده.

د افغانستان په تاريخ کې د پښتنو ځينې نامتو ښځې:

دا يو کامل لست ندی، په سل ګونو اتلې ښځې د افغانستان په تاريخ ثبت شوې دي او په زرګونو تنه نورې ښځې نوم ورکې (ګمنامې) پاتې شوې دي... دا يوه نمونه ده چې د اصيلو پښتنو عالي کلتور ښکارندويي کوي.

۱ - سلطان راضيه: په کال ۱۵۲۵ د ترکيه هېواد په استانبول ښار کې زيږيدلې ده. هغه د سلطان سليمان لور او د هغه وخت ملکه وه. همدا راز د شاهزاده مصطفی او سليم خور وه چې وروسته د خپل ورور له مرګ څخه استانبول ته راغله او په کال ۱۵۷۰ کې د خپل ورور د حکومت په دوران کې له دې

فاني نړۍ څخه سترگې پټې کړې. او د خپل مېړه ترڅنگ چې يحيى افندي نومېده، خاورته وسپارل شوه.

۲ - زرغونه کاکړ: په ۷۸۴ هـ ق کال کې زيږيدلې ده، يوه عالمه، عارفه، شاعره او يوه تر ټولو غټه خطاطه هم وه.

۳ - بې بې الایي: په ملی مبارزو کې يې ونډه درلوده، يوه ډيره زړوره، با همته د علم او پوهې خاوند وه.

۴ - حليمه خټک: د زيږيدو نيټه يې ۱۰۶۵ هـ ق تخمين شوې ده، د خپلې دورې د نامتو شاعرانو څخه وه چې خواږه او ساده شعرونه يې ويل.

۵ - ميرمن زينب: د شاه محمود هوتک او اصفهان فاتح خور وه، په حکومت داري او ديني علومو کې يې ډير مهارتونه لرل، يوه ښه شاعره او اديبه هم وه.

۶ - عايشه دراني: د عليخان بارکزي لور، او يوه تکړه شاعره وه خپل ديوان يې به ۱۲۳۲ هـ ق کال تکميل کړ، چې بېلابېل او مهم محتويات لري. هغې ۲۰ کلنۍ څخه د ژوند تر آخره پورې خپل ادبي ذوق په ښه توگه خوندي کړ.

۷ - آمنه فدوي: په ۱۲۷۶ هـ ق په کابل کې زيږيدلې ده، يوه شاعره، عالمه او ډير بريالۍ پياوړې ليکونکې وه. د دې اشعار ډير آرام بخشه او له محتوا څخه ډک دي.

۸ - گل ناره انا: په يوه نيمه کوچۍ کورنۍ کې يې نړۍ ته سترگې غوړولې دي. مور يې د چکري او خور د کابل د سيمې د پښتنو د قبيلې څخه وه، پلار يې سليمان نومېده. د کوچنيوالي څخه يې ساده کالي اغوستل، ناترسه او زړور وه.

۹ - ميرمن سپينه (سپين ادې): ميرمن سپينه د نور محمد خان الکوزي د وزير يار محمد خان هم عصره وه. کله چې ايرانيان پر هرات باندې يرغل کوي او هرات تر محاصرې لاندې راولي، دې نامتو ښځې د جگړې او افغانانو هلې ځلې د هيواد په دفاع کې په خپلو شعرونو کې انځور کړي دي،

۱۰ - مادر مدد خان: د امير دوست محمد خان دريمه خور، او د سردار پاينده خان بارکزي لور وه.

۱۱ - بې بې شمسو: د دغې نيک سیرته او صاحب دلې ښځې پلار شيخ حسن نومېده. شيخ حسن د بايزيد روښان انصاري (اورمې) چې په پير روښان مشهوره وه. د دې پرتمينې کارنامو په سياسي، اجتماعي، کلتوري او عرفاني برخو کې يو بې ساري مقام د افغانستان تاريخ ته ور بخښلی دی.

۱۲ - ميرمن حره جلالی: د غوريانو په دوره کې يوه منوره، فاضله، او علم دوسته ښځه وه، د سلطان بهاوالدين سام مور، او د غياث الدين محمد سام او سلطان معز الدين خور وه، منهاج السراج وايي چې ميرمن حره سلطاني د دواړو وروڼو څخه ښه وه.

- ۱۳ - ميرمن نيکبخته: شيخ الله داد مموزي لور، په اشغرف کې يې ژوند کاوه، په ۹۵۱ کال کې د شيخ قدس الله سره واده وکړ. نيکبخته يوه عارفه، پوهه ښځه وه، ديني علوم يې زده کړي وو او په شاعرۍ کې يې هم ډير اوچت لاس درلوده.
- ۱۴ - لطيفه کبير سراج: دافغانستان د تاريخ لومړنۍ ويانده وه.
- ۱۵ - ميرمن رايا

سرچينې:

- ۱ - (کبرا مظهری ملورو، پښتني ليکوالې اوشاعرانې، ۱۳۶۶، ص ۵-۶، په حواله پته خزانه، ص ۱۰۱)
- ۲ - (روايت اکادميسين رشاد)
- ۳ - (غبار، احمدشاه بابا، ص ۷۱)
- ۴ - (کتاب زندگي امير دوست محمد خان، جلد دوم ص ۲۷۵ / مؤلف موهن لال سفير سابق انگليس در افغانستان).
- ۵ - (کبرا مظهری ملورو، پښتني ليکوالې اوشاعرانې، ۱۳۶۶، ص ۲۱ په حواله پښتني ميرمنې، از عبدالرؤف بينوا، ص ۷۴)
- ۶ - (پښتانه ص ۱۵۱-۱۵۲، بحواله تواريخ حافظ رحمت خاني صفحات ۱۱۱-۱۱۹، طبع پيشاور ۱۹۸۷)
- ۷ - بهوپال، د هندوستان پښتانه
- ۸ - ډاکټر «حبيب الله تری» د «پښتانه» په نوم کتاب
- ۸ - «معصومه عصمتي وردک» په خپل کتاب کې «نقش و موقف زنان افغانستان»
- ۹ - (افغانان - احوال زنان - ص ۱۸۳)

هایریدیزیشن

یکی از موضوعات مهم و در عین حال، پیچیده برای معلمان بسیاری از مکاتب بحث هایریدیزیشن اوربیتال‌ها می‌باشد. به همین مناسبت خواستم تا شرح تفصیلی را در مورد این موضوع کیمیا داشته باشم، امید دارم که برای شاگردان استادان و خواننده های گرامی مفید واقع گردد.

تعریف هایریدیزیشن: عبارت از تداخل اوربیتال‌ها در یکدیگر بوده که از اثر آن ساحه اوربیتالی جدید تشکیل میگردد. تداخل اوربیتالی ویا همان هایریدیزیشن قبل از تشکیل رابطه شکل گرفته که زمینه را برای ایجاد روابط اشتراکی یگانه ، دوگانه و سه گانه فراهم میکند. ارتباط بین مسأله هایریدیزیشن و جدول دورانی عناصر را چنین میتوان بیان کرد:

این جدول مربوط به گروپ های اصلی جدول دورانی عناصر میباشد، که در بعضی از جدول‌ها گروپ های اصلی در کنار اعداد رومی به حرف A نشان داده میشوند.

یعنی اینکه عناصر گروپ اول، زمانی که با هم رابطه بر قرار میکنند، هایریدیزیشن آنها به شکل S میباشد، و عناصر گروپ چهارم به شکل sp^3

هایریدیزیشن	گروههای اصلی
sp^1	2
sp^2	3
sp^3	4
spd^1	5
spd^2	6

میباشد.

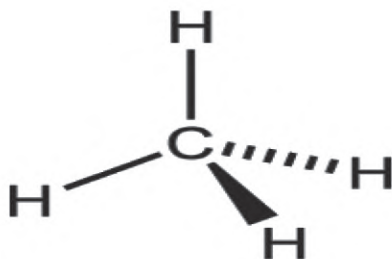
قابل ذکر است که کاربن بخاطر اینکه می تواند هر سه نوع رابطه را برقرار نماید، از همین سبب تمام تداخلاتی که در بین اوربیتال‌های P و S صورت میگیرد را شامل میشود و تابع جدول نمی باشد.

جدول: ۱-۱

هايبريډيزيشن sp^3 :

برای وضاحت بیشتر موضوع هايبريډيزيشن را در مرکب ميتان در نظر ميگيريم:

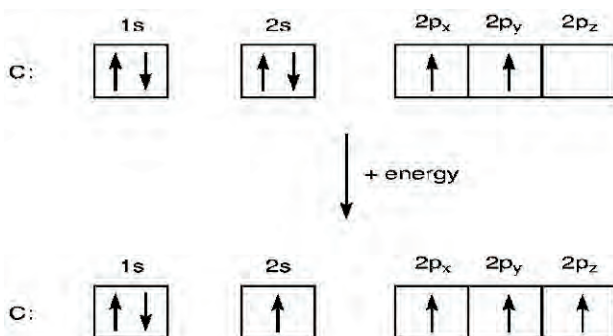
با توجه به اينکه ميتان دارای رابطهء اشتراکی يگانه می باشد، هايبريډيزيشن در آن را قرار ذيل ميتوان شرح داد:
شکل: (1-1)

طبق قرار داد رابطه که در سطح واقع اند آن را به شکل خط باریک (-) و رابطه یی که در عقب سطح قرار دارند به شکل (//) و رابطه یی که در پیشروی سطح قرار دارد به شکل (/) نمایش داده میشوند. ميتان ماليکولی است که دارای شکل چهاروجهی میباشد. چون که هايبريډيزيشن در حقيقت تداخل ابر الکترونی بين اتم مرکزی و اتم فرعی را نشان میدهد، به همین سبب لازم است، تا نخست شکل هايبریدی اتم مرکزی و در قدم دوم هايبريد آن را با اتم فرعی بشناسيم.

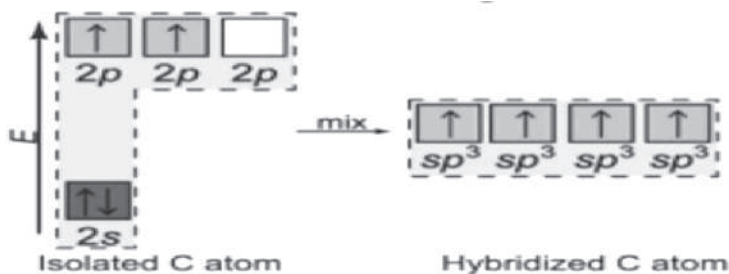
نوت: اتم مرکزی در یک ماليکول عبارت از اتمی است که دارای نمبر اکسیديشن مثبت بزرگ باشد، بنا بر همین تعريف اتم مرکزی در مرکب ميتان عبارت از کاربن میباشد.
کاربن:

عنصری است که نمبر اتمی آن 6 و نمبر کتله آن 12 میباشد، حالت هايبريد شدهء آن را از اثر تقسيمات الکترون در مدار های فرعی ميتوان چنين بيان کرد.

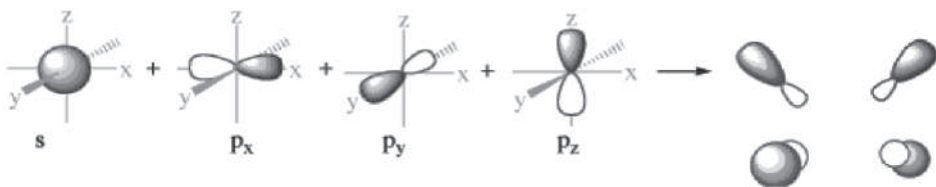
شکل: 1-2

کاربن را در دو حالت می بینیم یکی حالت عادی و دیگر حالت تحریک شده، معمولاً تحریک عناصر به واسطه انرژی صورت میگیرد. در حالت قبل از تحریک در اوربیتال p عنصر کاربن فقط دو الکترون وجود دارد، اما بعد از گرفتن انرژی اوربیتال p دارای سه الکترون می باشد که در سه محور مختلف در حرکت هستند که این حالت را هایبرید اتمی میگویند، بنابراین گفته میشود که کاربن در قشر آخری خودش چهار الکترون دارد به طور عادی این چهار الکترون رابطه برقرار نمی کند، تا زمانی که انرژی به مصرف نرسد، در رابطه آیونی این انرژی برای تغییر الکترون که زمینه را برای داد و گرفت مساعد میکند، به مصرف میرسد، اما در رابطه اشتراکی این انرژی در هایبریدیزیشن به مصرف میرسد که زمینه را برای تشکیل رابطه اشتراکی مساعد میسازد.

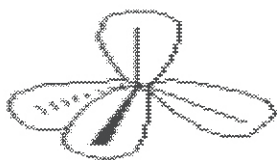
شکل: (3-1)

در isolated C atom (کاربن منزوی) نگاه کنید، این کاربن دو الکترون در اوربیتال p دارد و دو الکترون در اوربیتال s ؛ اما زمانی که این دو اوربیتال با هم یکجا میشوند، یعنی 4 الکترون باهم تداخل میکنند، که این تداخل در چهار طرف اتم کاربن به شکل هایبرید sp^3 قرار میگیرد، یعنی اینکه هر چهار الکترون به شکل sp^3 حرکت میکنند. چونکه هایبریدیزیشن sp^3 از اثر یکجا شدن یک اوربیتال s و سه اوربیتال p تشکیل گردیده اشکال فضایی آنها قرار ذیل می باشد

شکل: (4-1)

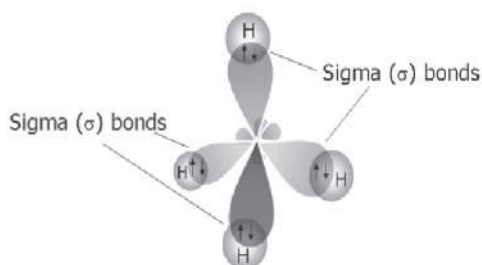
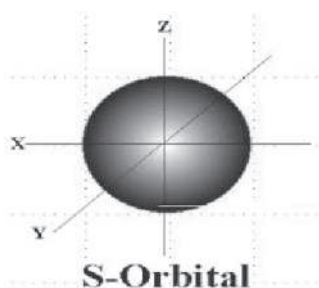
این چهار اوربیتال که شما در قسمت چپ می بینید مربوط به کاربن است و با قرار گرفتن آن در اطراف کاربن شکل ذیل را به خود میگیرد:

شکل: (1-5)

اما بعد از اینکه با هایدروجن رابطه برقرار میکند شکل ذیل را به خود میگیرد. چون که هایدروجن دارای یک الکترون طاقه بوده و در گروپ اول واقع است، لذا اوربیتال آن شکل کروی دارد.

شکل هایبریدی میتان: (1-6)

هایبریدیزیشن sp^3 رابطه اشتراکی یگانه را تشکیل میدهد؛ چون این هایبریدیزیشن به شکل تداخل مستقیم صورت میگیرد، لذا آن را به نام رابطه سگما (σ) نیز یاد میکنند به همین اساس هر چهار رابطه آن به شکل سگما میباشد.

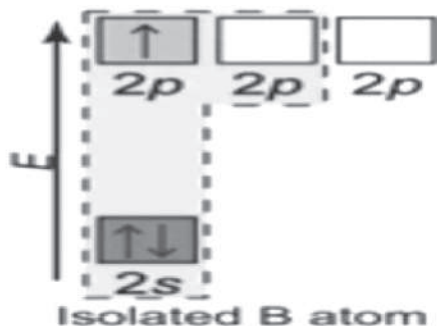
هایبریدیزیشن sp^2 : این هایبریدیزیشن به شکل سه وجهی قرار میگیرد، وزوایایی بین اتموم های فرعی و اتموم مرکزی در مالیکول هایبرید شده تا حدود 120° میباشد. در این نوع هایبریدیزیشن سه ساحه الکترونی (گردش الکترون) وجود دارد.

برای وضاحت بیشتر موضوع هایبریدیزیشن در مرکب BF_3 را در نظر میگیریم:

قبل از تشکیل هایبرید مالیکولی
نخست هایبرید بین اوربیتالهای اتموم
مرکزی را مطالعه میکنیم.

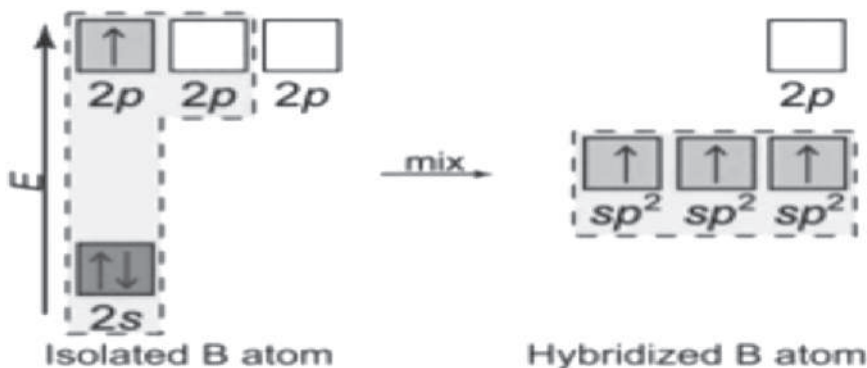
بورون عنصری است که در گروپ
سوم اصلی جدول دورانی عناصر قرار
دارد، به همین اساس هایبریدیزیشن

sp^2 را به خود اختیار میکند. ساختار
اوربیتالی آن در حالت عنصری به شکلی
که نشان داده شده میباشد، یعنی این که

در مدار دوم S دو الکترون و در مدار دوم P یک الکترون دارد، در این حالت یک الکترون از اور بیتال

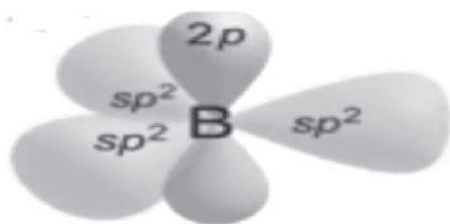
S انتقال می کند به P و سبب تشکیل هایبریدیزیشن sp^2 میگردد که در شکل ذیل نشان داده شده است.

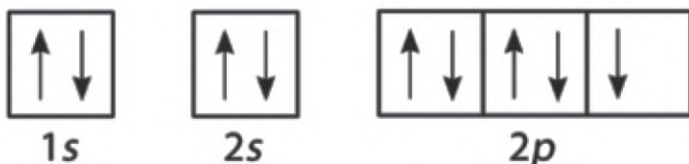
شکل: (1-7)

در حالت هایبریدی اتم بورون متوجه میشویم که، دو اوربیتال P به شکل خالی باقی مانده اند. حالا هم به شکل هایبریدی اتم بورون متوجه میشویم که در فضا کدام شکل را دارد.

شکل: (1-8)

این شکل مربوط هایبراید بین اوربیتال بورون است؛ چون که با فلورین تعامل میکند، فلورین در ترکیب اوربیتال P خودش یک الکترون کم دارد، به همین اساس از سه فلورین با سه اوربیتال هایبریدی، بورون تعامل کرده، و رابطه کیمیای را تشکیل میدهد.

(ساختار الکترونی فلورین)

شکل هایبریدیزیشن بورون با فلورین:

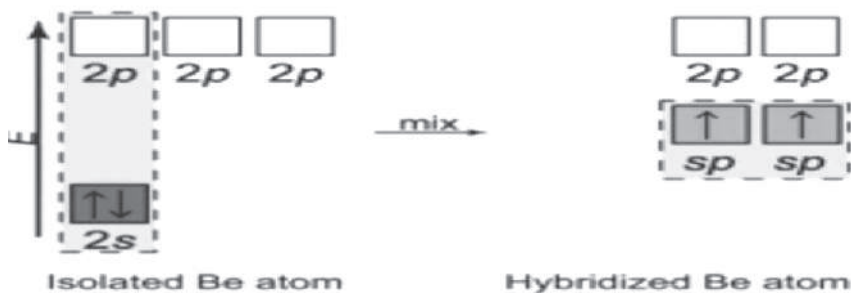
شکل: (۱۰-۱)

در این مالیکول زاویه حاصل شده از ارتباط بین اتم فرعی و اتم مرکزی تا حدود 120° می باشد.

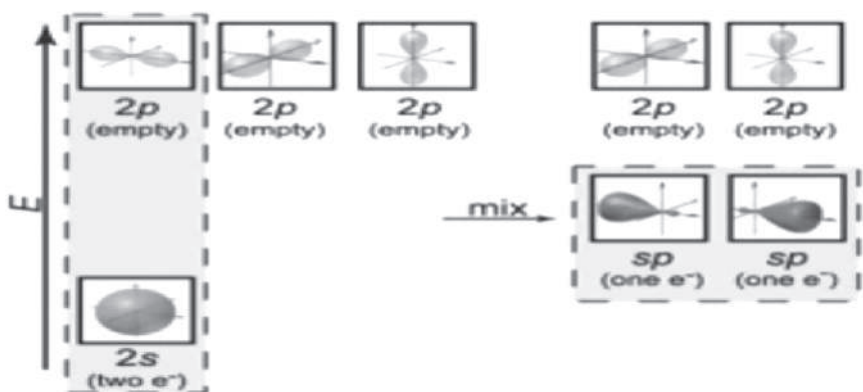
Sp هایبریدیزیشن: این هایبریدیزیشن سبب تشکیل رابطه اشتراکی سه گانه بین اتم کاربن و هر اتم دیگر می گردد. برای وضاحت بیشتر موضوع لازم است تا نخست اوربیتال اتم مرکزی یک مرکب را در نظر گرفته و بعداً هایبرید آن را با اتم های فرعی در یک مالیکول در یافت کنیم. برای وضاحت بیشتر موضوع هایبریدیزیشن در مرکب $BeCl_2$ را در نظر می گیریم:

Be عنصری است که در گروه دوم اصلی جدول دورانی عناصر قرار دارد به همین سبب طبق جدول بالا دارای هایبریدیزیشن sp می باشد.

شکل: (۱۱-۱)

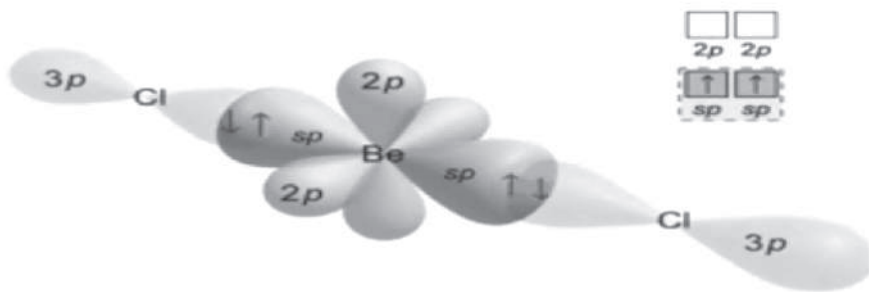

وقت حالت الکترونی بیرلیم قبل از هایبرید را متوجه شوید، آن فقط در قشر آخر یعنی $2s$ دو الکترون دارد که بعد از گرفتن انرژی یک الکترون آن از $2s$ به $2p$ انتقال میکند و هایبراید sp را به وجود می آورد.

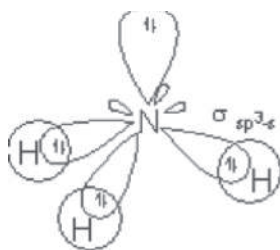
سمت چپ، شکل بالا نماینده گی از حالت هایبریدی بین اوربیتالهای S و p خود عنصر بیرلیم میکند؛ اما اینکه چطور با کلورین رابطه برقرار میکند لازم است تا کلورین با تقسیمات الکترونی آن طور مختصر بشناسیم.

کلورین: عنصری است که نمبر اتمی آن 17 میباشد با مشاهده قشر آخر آن، یعنی $3s^2 3p^5$ متوجه میشویم که کلورین در قشر آخر خود در قسمت اوربیتال P یک الکترون کم دارد، به همین مناسبت با اوربیتال هایبریدی SP اتم بیرلیم طبق شکل ذیل رابطه اشتراکی برقرار میکند.

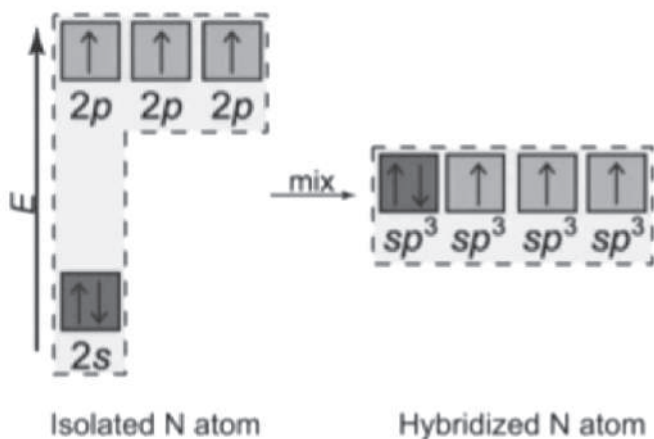

هایبریدیزیشن در مالیکول NH_3 :

هایبرید داخلی اتم نایتروجن قرار ذیل است: چونکه اتم نایتروجن در مدار آخر خود 5 الکترون دارد، در مرکب امونیا شکل هایبرید آن sp^3 میباشد.

شکل: (۱۲-۱)

شکل: (۱۳-۱)

همان طوری که در شکل بالا ملاحظه میکنید، نایتروجن دارای هایبریدیزیشن sp^3 میباشد، با این تفاوت که حجره اول مالیکول هایبریدی مشبوع است، یعنی این که دارای دو الکترون است، و به همین دلیل در تشکیل رابطه با هایدروجن در مالیکول امونیا سهم نمیگیرد، و به شکل الکترون های آزاد جای خود را در فضا اشغال میکند.

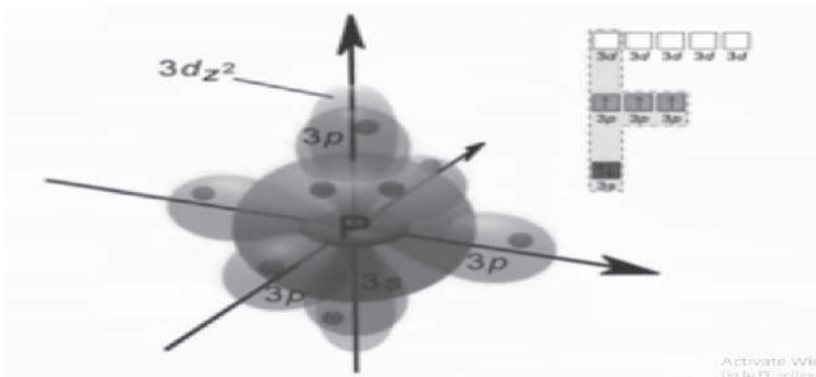
هایبریدیزیشن sp^3d :

در این نوع هایبریدیزیشن بر علاوه این که تداخل اوربیتالی بین s و p صورت میگیرد، بین اوربیتال d هم واقع میگردد. این هایبریدیزیشن مربوط به عناصر گروپ پنجم اصلی است که در مدار آخر شان 5 الکترون دارند، و دارای 5 رابطه میباشند، چونکه پنج رابطه نیاز دارد و برای هر رابطه یک هایبریدیزیشن ضرورت میباشد. برای وضاحت هرچه بیشتر موضوع هایبریدیزیشن مرکب PCl_5 را مطالعه میکنیم.

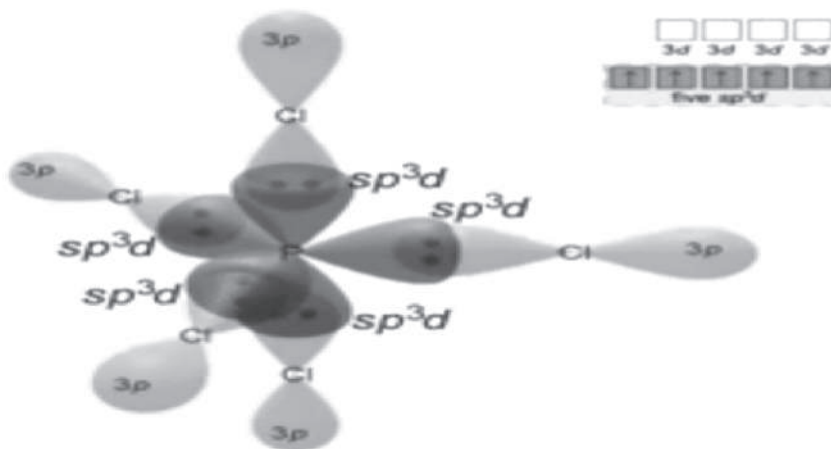
شکل: (۱-۱۴)

در عنصر فاسفورس که در قشر آخر S خود دو الکترون دارد، یک الکترون آن توسط تحریک انرژی به اوربیتال d انتقال میکند، دلیل این که به مدار p انتقال نمیکند این است که اگر در یک حجره اوربیتالی دو الکترون جای گزین شود، آن حجره مشبوع شده، و دیگر رابطه برقرار کرده نمیتواند، چونکه فاسفورس در مرکب PCl_5 میخواهد پنج رابطه با کلورین داشته باشد، لذا لازم است تا پنج اوربیتال به پنج جهت مختلف داشته باشد.

شکل: (۱-۱۵)

این حالت اساسی اتم فاسفورس است اوربیتال های آن در بین خودشان هایبریده شده اند؛ اما حالتی که با اتم های کلورین رابطه برقرار میکند قرار ذیل میباشد:

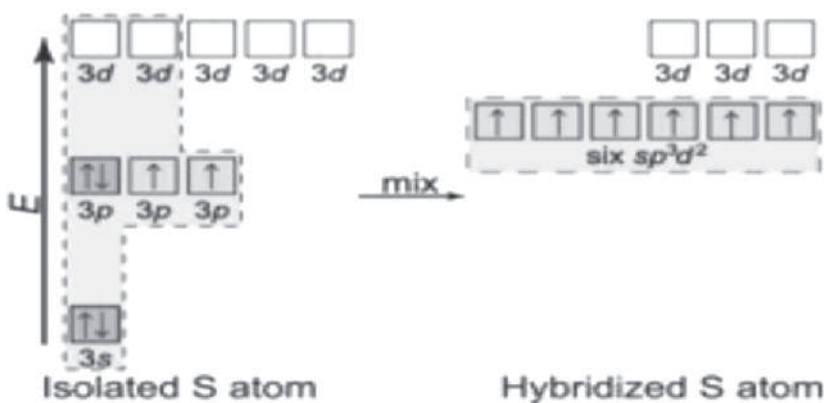

شکل: (۱۶-۱)

شکل از لحاظ فضایی trigonal bi pyramidal می باشد.

هایبریدیزیشن sp^3d^2 :

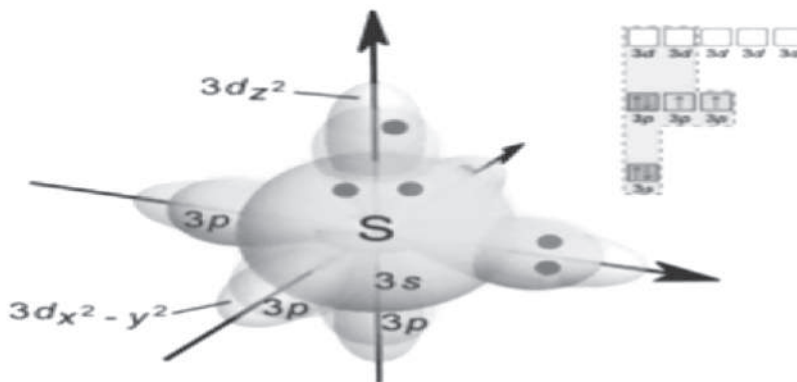
این نوع هایبریدیزیشن بر علاوه این که تداخل اوربیتالی بین sp صورت میگیرد، بین اوربیتال d هم واقع میگردد. این هایبریدیزیشن مربوط به عناصر گروپ ششم اصلی است که در مدار آخر شان ۶ الکترون دارند، و دارای ۶ رابطه میباشند، چونکه ۶ رابطه نیاز دارند و برای هر رابطه یک هایبریدیزیشن صورت میگیرد. برای وضاحت موضوع، هایبریدیزیشن مرکب SF_6 را مطالعه میکنیم.

شکل: (۱۷-۱)

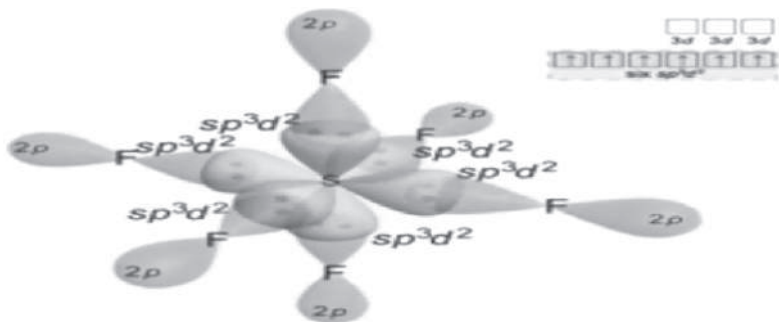
در عنصر سلفر که در قشر آخر S خود دو الکترون دارد، یک الکترون آن توسط تحریک انرژی به اوربیتال d انتقال میکند، دلیل این که به مدار p انتقال نمی کند این است که اگر در یک حجره اوربیتالی دو الکترون جای گزین شود، آن حجره مشبوع شده، و دیگر رابطه بر قرار کرده نمیتواند،

چونکه سلفر در مرکب SF_6 ميخواهد شش رابطه با شش فلورين داشته باشد، لذا لازم است تا شش اوربیتال به شش جهت مختلف داشته باشد.

شکل: (۱۸-۱)

این حالت اساسی اتم سلفر است (اوربیتال های آن در بین خودشان هایبریده شده اند)؛ اما حالتی که با اتم های فلورین رابطه برقرار میکند قرار ذیل میباشد:

شکل: (۱۹-۱)

با توجه به اینکه بحث هایبریدیزیشن از جمله بحثهای مغلق میباشد، قسمت بیشتر آن مربوط به بحث لیوویس در مورد مالیکول ها میباشد. قبل از این که شما شکل هایبریدی یک مرکب کیمیاوی را رسم کنید. لازم است، تا شکل لیووس آن مرکب را به شکل احسن آن دریابید.

منابع :

1. IUPAC, compendium of chemical Terminology(gold book),2014 page 691
2. Chang, Raymond, Chang Chemistry 8th edition ,2005 page 404
3. AKHMETOV,N.S, general and in organic chemistry , print 1983,page 78
4. Tatarinchik,S.N and Patapov,V.M, organic chemistry print in 1979 page 35
۵. زيمدال. استيون س، مترجم : اسدي، مظفر شيمي عمومي ج/اول چاپ دوم، ۱۳۸۵ صفحه ۷۷۵
۶. عزيز، عبدالمحمد، کيمياي صنف ۱۲، سال چاپ ۱۳۹۵ ش صفحه ۷

معاملات مضاربت

کله چې څوک پيسې ولري خو په سوداگرۍ کولو نه پوهيږي يا په نورو چارو بوخت وي او غواړي چې خپلې پيسې په کار واچوي، د داسې خلکو لپاره اسلامي شريعت د مضاربت معامله روا نگرځولې. مضاربت د مال په شرکت باندې تړون دی چې د يوه شريک له لوري مال او د بل له لوري به عمل وي، مضاربت يوازې په هغه مال صحيح دی چې شرکت ورباندې صحيح وي.

د مضاربت له شرطونو څخه يو دا دی چې گټه به مشاعه وي، يو لوری هم پکې د ټاکلو پيسو حق نه لري، مال به خامخا مضارب ته سپاري او د مال څښتن په کې واک نه لري، کله چې د مضاربت مطلق عقد رامنځته شي مضارب ته روا دي چې شيان واخلي، ويې پلوري، د (سوداگرۍ لپاره) سفر وکړي او مال چا ته په بضاعت او ودیعت ورکړي او يا وکيل ونيسي. مضارب نشي کولای چې پيسې بل چا ته په مضاربت ورکړي مگر دا چې د پيسو خاوند اجازه کړې وي.

که د مال څښتن ورته د تصرف لپاره کوم ښار يا ځانگړی سامان وټاکه نو مضارب ته له هغې څخه تېری روا نه دی. همدا راز که يې د مضاربت لپاره معلومه نېټه وټاکله روا ده او د نېټې په رسېدو عقد باطلیږي.

که مضارب د مال د څښتن له اجازې پرته مال بل چا ته په مضاربت ورکړ نو په سپارلو او د دويم مضارب په تصرف کولو ضامن نه گرځي څو چې په کې دويم مضارب گټه نه وي کړي. کله يې چې په کې گټه وکړه نو لومړی مضارب د مال د څښتن په وړاندې ضامن کيږي. که يې په نيمه په مضاربت ورکړ او اجازه يې ورته وکړه چې بل چا ته يې په مضاربت ورکړي او هغه بل چا ته په درېمه په مضاربت ورکړ نو روا ده.

که د مال څښتن ورته داسې ويلي وو: (کار کوه! څه چې الله پاک راکړل نو زموږ تر منځ به نيمايي وي) نو د مال څښتن به د گټې نيمايي او دويم مضارب به د گټې درېمه اخلي او لومړي مضارب ته به شپږمه وي.

که د مال څښتن داسې ويلي وو: (څه چې الله پاک درکړل زموږ تر منځ به نيم وي) نو د گټې درېمه به دويم مضارب او پاتې به د مال د څښتن او لومړي مضارب تر منځ نيم وي.

که يې ورته وويل: څه چې الله راکړل نو نيم به يې زما وي، او مال يې په نيمه په مضاربت ورکړ نو دويم (مضارب) ته د گټې نيمايي او د مال څښتن ته نيمايي کيږي او لومړي مضارب ته هيڅ نه کيږي. که لومړي مضارب د دويم لپاره د گټې دوه برخې ټاکلې وې نو د مال څښتن ته نيمه او دويم مضارب ته هم نيمه گټه ورکول کيږي او لومړی مضارب به دويم ته د شپږمې برخې ضامن وي.

شرح

د مضاربت تعريف: د (مضاربة) کلمه له (ضرب) څخه اخيستل شوې چې د ځمکې په سر د حرکت او سفر کولو په معنا ده. د شرعې په اصطلاح کې په گټه کې د شرکت عقد ته وايي چې مال د يو شريک او کار د بل شريک له پلوه وي.

د مضاربت د مشروعيت دليل دا دی چې له يو پلوه خلک د مضاربت معاملې ته اړتيا لري او له بل پلوه د رسول الله په زمانه کې خلکو د مضاربت معامله کوله او هغه له دې کار څخه نه منع کول، همدا راز صحابه وو هم پخپلو منځونو کې د مضاربت معاملې ترسره کولې.

د مضاربت شرطونه: په تېر لوست کې مو ويلي وو چې شرکت له درهمو، دينارو او مروجه پيسو نه پرته په بل شي باندې نه منعقد کيږي خو که چيرې خلکو د سرو او سپينو زرو په ټوټو باندې معاملې کولې نو د شرکت انعقاد ورباندې صحيح دی. مضاربت هم له نوموړو شيانو پرته په بل شي نه منعقد کيږي.

د مضاربت په عقد کې به گټه مشاعه وي، په دې بنسټ که يو لوری د ځان لپاره معلوم شمېر گټه وټاکي د بېلگې په ډول ووايي: په گټه کې به لس زره افغانۍ زما وي. داسې شرط په کېښودلو سره عقد فاسديږي ځکه چې دا ډول شرط شرکت پرې کوي، يعنې کېدای شي ټوله گټه همدا معلوم شمېر پيسې وي او بس.

د مضاربت لپاره دا هم شرط ده چې د مال څښتن به مال د مضارب په واک کې ورکوي او دی پکې د لاسوهنې حق نه لري څو مضارب پکې پخپل زړه تصرف وکړي.

د مضاربت ډولونه: مضاربت لاندې دوه ډولونه لري:

مطلق مضاربت: هغه ته ويل کيږي چې مضارب ته مال ورکړل شي خو د کوم ځانگړي تجارت، ځای او وخت قيد پکې کېښودل شي. په مطلق مضاربت کې مضارب کولای شي چې په خپله خوښه پېرل

او پېرودل وکړي، د سوداګرۍ لپاره بل ځای ته سفر وکړي او يا وکيل ونيسي. په مطلق مضاربت کې مضارب ته روا دي چې مال په بضاعت ورکړي. ابضاع دې ته ويل کيږي چې د چا پر مال له عوض پرته سوداګري وکړي.

په مطلق مضاربت کې مضارب ته روا نه دي چې مال بل چا ته په مضاربت ورکړي مګر دا چې د مال څښتن اجازه ورکړې وي او يا ورته ووايي: په خپل نظر کار وکړه!

مقيد مضاربت: هغه دی چې مضارب ته مال ورکړل شي خو د مضارب سوداګري د ځانګړي ښار، د سوداګرۍ ځانګړو توکو او يا د ټاکلي وخت پورې محدوده شي. په مقيد مضاربت کې مضارب د ټاکل شويو حدودو څخه تېری نشي کولای.

د مضارب پېرودنې: مضارب نشي کولای چې د مسلمان مضارب په پيسو شراب وپيري، څرنگه چې مسلمان نشي کولای شراب بېرته وپلوري نو د مال څښتن ته تاوان رسيږي.

که لومړی مضارب د مال د څښتن له اجازې پرته مال بل چا ته په مضاربت ورکړي نو تر هغې د مال ضامن نه ګڼل کيږي خو چې دوهم مضارب ګټه پکې نه وي کړي، کله چې دويم مضارب په مال باندې له سوداګرۍ کولو وروسته ګټه وکړي نو لومړی مضارب د مال د څښتن په وړاندې ضامن ګڼل کيږي. دا له امام ابوحنيفه څخه د امام حسن روايت دی، خو امام ابويوسف او امام محمد له امام ابوحنيفه څخه په بل روايت کې وايي چې د دويم مضارب په عمل (سوداګرۍ) کولو سره لومړی مضارب ضامن ګرځي که څه هم ګټه يې نه وي کړي.

د لوست د متن وروستی مسئله د لومړي مضارب له خوا د مال د څښتن په اجازه دويم مضارب ته د مال پر مضاربت ورکولو راڅرخي.

په لومړي صورت کې د (أَنَّ مَا رَزَقَ اللَّهُ يَبْنَا نَصْفَانِ: څه چې الله موږ ته راکړل زموږ تر منځ به نيم وي) جمله راغلې، څرنگه چې د مال څښتن د ځان لپاره د ټولې ګټې نيمه شرط کړې نو برخه يې په نيمايي نه زياتيږي، دويم مضارب د شوي عقد له مخې دريمه اخلي پاتې يې (شپږمه) د لومړي مضارب حق دی.

په دويم صورت کې د (أَنَّ مَا رَزَقَكَ اللَّهُ يَبْنَا نَصْفَانِ: څه چې الله تاته درکړل زموږ تر منځ به نيم وي) جمله راغلې. په دې صورت کې د دويم مضارب لپاره د تړون له مخې دريمه ده. څرنگه چې د مال څښتن لومړي مضارب ته د منسوبې ګټې د نيمولو وينا کړې او هغه د ګټې دوه برخې دي نو دا دوه برخې به د مال د څښتن او لومړي مضارب تر منځ په برابر ډول وېشل کيږي.

په درېم صورت کې بيا داسې جمله راغلې: (أَنَّ مَا رَزَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ فَلِي نَصْفُهُ: هغه څه چې الله راکړل نيمه برخه به يې زما وي.) په دې مثال کې د ټولې ګټې نيمه د مال څښتن ځان ته ګرځولې او لومړي مضارب خپله نيمه دويم مضارب ته ورکړې نو ده ته څه نه پاتې کيږي.

څلورم صورت دا دی چې په پورتنی مثال کې لومړی مضارب دویم مضارب ته د گټې د دوو ثلثو ورکولو تړون وکړي. په دې صورت کې نیمه گټه د مال د څښتن کيږي او نیمه د دویم مضارب کيږي. لومړي مضارب ته څه نه پاتې کيږي خو دا چې لومړي مضارب دویم مضارب ته د گټې د دوو ثلثو د ورکولو ژمنه کړې وه او د مال د څښتن د گټې سره د ټکر په نتیجه کې دویم مضارب ته دوه ثلثه پوره ونه رسېدل، نو لومړی مضارب به له خپل مال څخه دویم مضارب ته سدس (شپږمه) ورکوي خو د هغه برخه پوره شي او دی په خپله ژمنه وفا وکړي.

که د مال څښتن یا مضارب مړ شي مضاربت باطل دی، که د مال څښتن مرتد شي او دارحرب ته ولاړ شي مضاربت باطلیږي.

که د مال څښتن مضارب عزل (گوبښه) کړي خو هغه په خپل عزل خبر نه وي او مال واخلي او خرڅ یې کړي نو تصرفات یې روا دي. که په خپل عزل خبر وي او راس المال د توکو په توگه د هغه په لاس کې موجود وي کولای شي چې وبې پلوري، عزل د دې کار مخه نه نیسي خو بیا ورته روا نه دي چې په پیسو یې نور توکي واخلي. که یې عزل کړ او راس المال له توکو وروسته په درهمو یا دیناور اړول شوی و نو تصرف په کې نشي کولای.

که دواړه جلا شول او مال پورونه وو چې مضارب په کې گټه کړې وه حاکم به یې د پورونو په غوښتلو مجبور کړي، که د مضارب گټه په کې نه وه نو (د پورونو) غوښتل ورباندې لازم نه دي بلکې ورته به ویل کيږي: د مال څښتن په پور غوښتلو کې وکیل کړه.

څه چې د مضاربت له مال څخه هلاکيږي له گټې څخه (وضع) کيږي نه د راس المال څخه، که هلاک شوی مال له گټې څخه زیات شو په مضارب یې ضمان نشته.

که دواړو گټه سره و وېشله او مضاربت پخپل حال پاتې و بیا ټول مال یا ځینې مال هلاک شو گټه به بېرته راگرځوي خو د مال څښتن خپل راس المال پوره کړي، که څه زیات شول د دواړو تر منځ به شریک وي او که له راس المال څخه کم شول مضارب ضامن نه دی.

که دواړو گټه وېشلې او مضاربت یې فسخه کړی و بیا یې (د مضاربت) بل عقد تړلی و او مال هلاک شو نو لومړی گټه به نه راگرځوي.

مضارب ته روا دي چې په نغدو او پور توکي وپلوري، (مضارب) نشي کولای چې د مضاربت له مال څخه وینزه واده کړي یا مریي ته واده وکړي.

شرح

د مضاربت بطلان: مضاربت په لاندې شیانو له منځه ځي.

۱. د مال د څښتن او مضارب هر یوه په مړینه د مضاربت عقد باطلیږي ځکه د مضاربت عقد په وکالت ولاړ دی او د شخص په مړینه د هغه وکالت له منځه ځي، یعنې د عاقدینو په مړینه د مضاربت اساس له منځه ځي.

۲. د مال د څښتن په مرتد کېدو او دارحرب ته په تللو هم د مضاربت عقد له منځه ځي. د شخص ارتداد د شريعت له مخې د مړينې په حکم کې دی، له همدې امله يې مال خپلوانو ته په ميراث ورکول کيږي.

۳. مضاربت د مضارب په عزل کولو له منځه ځي. که د مال څښتن مضارب عزل کړي خو مضارب له خپل معزوليت څخه په ناڅرې کې شيان واخلي او خرڅ يې کړي نو د مضارب تصرفات صحيح او نافذ دي، د مال د څښتن له خوا د مضارب عزل کول هغه مهال د مضارب په تصرفاتو بنديز لگوي چې مضارب له خپل معزوليت څخه خبر شي.

همدا راز که مضارب له خپل معزوليت څخه خبر شي خو راس المال د تجارتي توکو (سامان) په بڼه موجود وي نو کولای شي چې ويې پلوري او په نغدو يې واړوي. دا په دې دليل چې د توکو په اخيستلو سره راس المال زيات شوی، ګټه منځته راغلې چې په دې ګټه کې مضارب هم برخه وال دی او په ګټه کې د مضارب برخه هله معلوميږي چې راس المال په نغدو بدل شي، له دې امله کولای شي چې مال وپلوري او نغدو ته يې واړوي، البته که د مضارب د معزوليت پر مهال راس المال د نغدو په بڼه موجود وي نو مضارب ته روا نه دي چې په اخيستلو او پلورلو سره نغدې پيسې په تجارتي توکو واړوي.

که د مضاربت راس المال دينار وو او د عزل په مهال د مضارب سره راس المال د درهمو په بڼه موجود وو نو کولای شي چې درهم په دينارو بدل کړي، ځکه په ګټه کې د دواړو لوريو د برخې معلومولو لپاره دې ته اړتيا ده چې راس المال په هغو پيسو واړول شي چې عقد پرې رامنځته شوی و. د پورونو تر لاسه کول: که د مال څښتن او مضارب عقد پای ته ورسوي او راس المال په خلکو باندې د پور په توګه پاتې وي. په دې صورت کې که په پورونو کې د مضارب ګټه هم موجوده وي نو مضارب دنده لري چې له پوروږو څخه پورونه ترلاسه کړي، ځکه مضارب چې کومه ګټه خپله کړې په حقيقت کې د مزد په توګه ده چې د کار په مقابل کې يې اخلي نو خپل کار بايد د پور په تر لاسه کولو سره بشپړ کړي، يعنې د پور غوښتل د کار يوه برخه ده.

که چيرې په پورونو کې د مضارب برخه ګټه نه وه نو په دې صورت کې مضارب د يوه وړيا وکیل په توګه دی نه د مزدور په حيث، ځکه نو د پورونو په راټولولو مجبور نه دی بلکې دنده يې دا ده چې د مال څښتن د پورونو په ترلاسه کولو کې د خپل وکیل په توګه وټاکي او د پورونو د راټولولو قانوني واک هغه ته انتقال شي.

د مال هلاکېدل: که د مضاربت مال هلاک شي نو لومړی به له ګټې څخه پرې کيږي، که زيان له ګټې هم زيات شو نو له راس المال څخه به پرې کيږي او مضارب يې ضامن نه دی. که د ګټې له وېشلو وروسته راس المال ته زيان ورسېد نو د راس المال زيان به له وېشل شوې ګټې څخه پوره کيږي او د نه پوره کېدو په صورت کې مضارب ضامن نه دی.

که زیان د گټې له وېشلو او مضاربت پای ته رسولو وروسته په نوي عقد کې رامنځته شو نو پخوانی گټه د زیان پوره کولو لپاره نشي راگرځول کېدای.

مضارب کولای شي چې د سوداگرو د عرف سره سم په نغدو او پور سره توکي واخلي او ویې پلوري.

وکالت

ټول هغه عقدونه چې انسان یې پخپله تړلی شي ورته روا دي چې بل څوک پکې وکیل ونیسي. په ټولو حقونو کې د خصومت او د هغو د ثابتولو لپاره وکیل نیول روا دي. د ټولو حقونو په ترلاسه کولو کې د وکیل نیول روا دي مگر په حدودو او قصاص کې چې موکل په مجلس کې حاضر نه وي (د حدودو او قصاص) د اخیستلو وکالت صحیح نه دی.

امام ابوحنیفه وایي: په خصومت کې د مقابل لوري له رضا پرته وکیل نیول روا نه دي مگر دا چې موکل ناروغ او یا کم تر کمه د درې ورځو په اندازه لرې ځای کې وي. امام ابویوسف او امام محمد وایي: د مقابل لوري له رضا پرته هم وکیل نیول روا دي.

په وکیل نیولو کې دا شرط ده چې موکل به د تصرف کولو وړ او احکام پرې لازم وي. وکیل به داسې څوک وي چې د عقد (په چارو) او مقصد پوهیږي.

که آزاد بالغ یا ماذون انسان د ځان په څېر شخص وکیل ونيولو روا ده، که یې داسې محجور کوچنی وکیل کړ چې په اخیستلو او پلورلو پوهېده، یا یې محجور مری وکیل ونيوه نو روا ده خو حقونه په دوی پورې اړه نه نیسي بلکې په موکل پورې تعلق نیسي.

هغه عقدونه چې وکیلان یې تړي په دوه ډوله دي.

۱. هغه عقدونه چې وکیل یې نسبت خپل ځان ته کوي لکه بیعه او اجاره، حقوق یې وکیل پورې اړه لري نه په موکل پورې، نو همدې به مبیعه سپاري، پیسې به اخلي، د اخیستلو په صورت کې به له ده څخه پیسې غوښتل کيږي، مبیعه به اخلي او د عیب په صورت کې به دعوه چلوي.

۲. هغه عقدونه چې وکیل یې موکل ته منسوبوي لکه نکاح، خلع او په عمد قتل کې صلحه کول، د دې عقدونو حقوق یوازې په موکل پورې اړه نیسي ځکه نو د مېړه له وکیل څخه مهر نه غوښتل کيږي او د ښځې په وکیل لازم نه دي چې ښځه سړي ته وسپاري.

که موکل له مشتري څخه پیسې وغواړي، مشتري کولای شي چې ورڅخه ډډه وکړي خو که ورپې کړي نو روا ده او وکیل یې دویم ځلي ترې نشي غوښتلی.

چا چې د کوم شي د اخیستلو لپاره څوک وکیل ونيولو نو پرې لازم دي چې د جنس نوم او صفت ورته وښيي یا جنس او قیمت یې ورته وښيي مگر دا چې عام وکالت یې ورکړی وي او ورته یې ویلي وي: څه چې دې خوښ وو راته یې واخله.

که وکیل د مبيعې له اخيستلو او قبضولو وروسته په کوم عيب خبر شو نو تر څو يې چې مبيعې په لاس کې وي کولای شي چې بېرته يې رد کړي خو که موکل ته يې وسپارله بيا يې نو د هغه له اجازې پرته نشي ردولای.

د صرف او سلم د بيعې لپاره وکیل نيول روا دي، که وکیل له مقابل لوري څخه له قبض وړاندې جلا شو نو عقد باطل دی، د موکل جلا کېدل معتبر نه دي.

که د اخيستلو وکیل خپلې پيسې ورکړې او مبيعې يې قبض کړه نو کولای شي چې له موکل څخه يې واخلې، که (د مبيعې) د بندولو وړاندې مبيعې د وکیل سره هلاکه شوه د موکل له مال څخه هلاکيږي او د وکیل پيسې نه (سوځي)، وکیل حق لري چې د پيسو ترلاسه کولو پورې مبيعې له ځان سره ايساره کړي، که په دې حالت کې مبيعې له منځه لاړه شي د امام ابو يوسف په نزد يې ضمانت د رهن په توگه دی، يعنې د مبيعې د ارزښت او پيسو نه چې کوم يو لږ وي د هغې ضامن دی. او امام محمد وايي چې ضمانت يې د مبيعې دی، يعنې د مبيعې د پيسو ضامن دی، لږې وي او که ډېرې.

که دوه کسان وکیلان ونيول شول نو يو له بل پرته تصرف نشي کولای مگر دا چې دواړه يې په خصومت، له عوض پرته د ښځې په طلاقولو، د مريي په آزادولو، د خپل امانت په سپارلو او د پور په ادا کولو کې وکیلان نيولي وي. وکیل نشي کولای چې په ورسپارل شوې چاره کې بل څوک وکیل کړي مگر دا چې موکل ورته اجازه ورکړې وي او يا يې داسې ورته ويلي وي: په خپله خوښه کار وکړه. که يې د موکل له اجازې پرته وکیل ونيولو او هغه د ده په موجوديت کې عقد وتړلو نو روا ده خو که د ده په غياب کې يې عقد وتړلو او لومړي وکیل اجازه ورکړه نو هم روا دی.

شرح

د وکالت تعريف: (وکالة) په لغت کې ساتلو ته وايي او په اصطلاح کې په ټاکلي تصرف کې د خپل ځان په ځای د بل چا ټاکلو ته وکالت وايي.

موکل هغه چا ته ويل کيږي چې د خپل ځان په ځای بل څوک ټاکي او ټاکل شوی شخص وکیل گڼل کيږي.

د وکالت مشروعيت: په قرآني آيت سربېره له ډېرو احاديثو څخه د وکالت رواواली ثابت دی چې له دې جملې څخه د صحيح البخاري دا حديث هم دی: «عن عُرْوَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي بِهِ شَاةً فَأَشْتَرَى لَهُ بِهِ شَاتَيْنِ...». ژباړه: له عروه (رضي الله عنه) څخه روايت دی چې رسول الله (ﷺ) ورته يو دينار ورکړ چې هغه (صلي الله عليه وسلم) ته پرې يو پسه واخلې نو هغه ورته پرې دوه پسونو واخيستل...

د وکیل نيولو موارد: په عقدونو سربېره د خصومت لپاره هم د وکیل ټاکل روا دي، يعنې پر چا باندې د خپل حق د دعوي کولو او يا پر ځان باندې د بل چا د دعوي څخه د دفاع کولو لپاره په هر ډول قضيو کې د وکیل ټاکل جايز دي، دا د امام محمد نظر دی خو امام ابو يوسف وايي چې په لعان،

حدودو او قصاص کې وکیل نیول روا نه دي. امام ابوحنيفه وايي چې په خصومت کې د مقابل لوري له اجازې پرته وکیل نیول روا نه دي مگر دا چې موکل دومره ناروغه وي چې محکمې ته د راتگ توان ونه لري او یا کم تر کمه د درې ورځو د مزل په کچه لرې وي نو په دې صورتونو کې د مقابل لوري له موافقې پرته هم د خصومت لپاره وکیل ټاکلی شي. هغه ښځې هم د خصم له اجازې پرته وکیل نیولی شي چې د نارینه و مجلس ته له راتگ او خبرو کولو سره روږدې نه وي.

له حدودو او قصاص پرته په نورو قضیو کې د استیفاء (خپل حق اخیستلو) لپاره وکیل نیول روا دي، خو حدود او قصاص اخیستل د موکل له موجودیت پرته روا نه دي. حدود په شبهاتو له منځه ځي او د قصاص د اخیستلو په مهال د ولي د غیاب په صورت کې شېبه موجوده ده، یعنې که موکل د قصاص اخیستلو په مهال پخپله موجود وي احتمال لري چې عفو وکړي، د عفوي احتمال یوه شېبه ده او د شېبې په صورت کې حدود له منځه ځي، له دې امله اړینه ده چې موکل د حدودو او قصاص د استیفاء په مهال پخپله موجود وي.

د موکل شرطونه: موکل باید د هغو تصرفاتو واک ولري چې وکیل ته یې سپاري، په دې بنسټ موکل په هغو چارو کې چې خپله یې واک نه لري بل څوک وکیل نشي نیولای. له دې امله لېونی، غیر ممیز کوچنی او محجور مری پخپل سر د وکیل نیولو حق نه لري خو ممیز کوچنی او ماذون مری کولای شي بل څوک یوازې په هغو چارو کې وکیل ونیسي چې دی یې د ترسره کولو واک لري.

د وکیل شرطونه: د وکیل لپاره عقل او په بیعې پوهېدنه شرط دي. په دې بنسټ د لیوني او غیر ممیز کوچني وکالت صحیح نه دی خو د ممیز کوچني وکالت صحیح دی. باید ووايو چې بلوغ او حریت د وکیل لپاره شرط نه دی.

د وکیل عقدونه: هغه عقدونه چې وکیل یې سر ته رسوي په دوه ډوله دي:

لومړی: هغه عقدونه دي چې وکیل یې خپل ځان ته منسوبوي لکه بیعه او اجاره چې وکیل یې د عقد په مهال وايي: دا کتاب مې له تا څخه په سل افغانی واخیست. د داسې عقدونو حقوق او مسؤلیتونه وکیل ته راجع کیږي لکه د میعې تسلیمول او د پیسو اخیستل.

دویم: هغه عقدونه دي چې وکیل یې خپل موکل ته منسوبوي او دی پکې یوازې د یوه استازي حیثیت لري لکه د نکاح عقد چې وکیل پکې داسې وايي: فلانی ښځه مې خپل موکل (احمد) ته په شرعي نکاح سره قبوله کړه. د دې عقدونو حقوق په موکل پورې اړه نیسي، د بېلگې په ډول ښځه نشي کولای چې له وکیل څخه مهر وغواړي بلکې مهر به له موکل (احمد) څخه غواړي.

د وکالت ډولونه: وکالت په دوه ډوله دی:

عام وکالت: دا دی چې موکل وکیل ته ووايي: څه دې چې خوښ شو راته یې واخله! یا داسې ووايي: څه ډول کور دې چې خوښ شو راته یې واخله، او داسې نور. دا ډول وکالت د مبيعې د جنس، صفت او قیمت له ټاکلو پرته صحیح دی.

خاص وکالت: خاص وکالت د جنس او صفت یا جنس او قیمت له ټاکلو پرته صحیح نه دی. د خاص وکالت مثال دا دی چې موکل خپل وکیل ته ووايي: زما لپاره یو وطنی پسه واخله. چې پسه جنس او وطنی یې صفت دی. یا وایي: یو پسه راته په پنځه زره افغانې واخله.

په خاص وکالت کې له ټاکلو قیدونو څخه تېری صحیح نه دی.

د سلم په بیهه کې وکالت: د سلم په بیهه کې د مال څښتن (اخیستونکی) کولای شي چې د ځان لپاره وکیل ونیسي خو مسلم الیه (هغه څوک چې مال پلوري) نشي کولای چې د ځان لپاره وکیل ونیسي. د صرف او سلم په بیهه کې وکیل عاقد شمېرل کیږي او د عقد حقوق وکیل ته راجع کیږي، په دې بنسټ په دې بیهه کې له قبض څخه وړاندې د موکل جلا کېدل په عقد کوم اغېز نه لري.

د وکیل سره د مبيعې هلاکېدل: د اخیستلو وکیل کولای شي چې له خپل جیب څخه د مبيعې قیمت ورکړي او بیا یې له موکل څخه واخلي، په دې صورت کې که مبیعه د وکیل په لاس کې هلاکه شي نو د موکل له مال څخه حسابیږي. که وکیل مبیعه د پیسو په مقابل کې ایساره کړي او ورسره هلاکه شي نو د امام ابو یوسف په نظر د رهن (گرو) حیثیت لري.

د گرو په هکله مو ويلي وو چې د گرو شوي مال تاوان د پور له اندازې او له خپل قیمت څخه پورته نه ځي. که چېرې گرو شوی مال د گرو اخیستونکي په لاس کې هلاک شي او د پور او گرو شوي مال قیمت سره برابر وي نو د گرو اخیستونکي پور حکماً ادا شوی گڼل کیږي، خو که د گرو شوي مال قیمت له پور څخه زیات و نو زیاتوالی د گرو اخیستونکي په لاس کې د امانت حکم لري. که د گرو شوي مال قیمت له پور څخه کم و، نو د گرو اخیستونکي پور د هغه د قیمت په اندازه کمېږي او پاتې پور به له گرو ورکونکي څخه اخلي.

د امام محمد په نظر د نا سپارل شوې مبيعې حیثیت لري او حکم یې دا دی چې له تاوان پرته د وکیل له مال څخه هلاکيږي ځکه په دې صورت کې موکل د مشتري او وکیل د بايع حیثیت لري، د ناسپارل شوې مبيعې د هلاکېدو په صورت کې بیهه فسخه کیږي او په مشتري (موکل) کوم تاوان نشته.

د دوو وکیلانو ټاکل: که موکل د کوم تصرف لپاره په یوه وینا دوه تنه وکیلان وټاکي نو یو له بل څخه پرته تصرف نشي کولای خو د خصومت لپاره د وکیل ټاکل، له عوض پرته ښځې ته د طلاق ورکولو او مریې آزادولو لپاره وکیل ټاکل، د امانت، ودیعت، غصب شوي مال او پور سپارلو لپاره د وکیل ټاکل له دې څخه مستثنا دي او په یادو موضوعاتو کې یو وکیل کولای شي چې له بل پرته تصرف وکړي. دا ځکه چې په محکمه کې د خصومت لپاره یو تن بس وي او د دوو تنو په خصومت

کولو سره د محکمې په مجلس کې گډوډي رامنځته کيږي. همدا راز طلاق، عتاق، د امانت، ودیعت او نورو یادو شویو شیانو سپارل راپې او فکر ته اړتیا نه لري بلکې یوازې د خولې وینا ته اړتیا لري چې یو او دوه کسان پکې برابر دي، البته که عتاق او طلاق ورکول د دوی راپې ته سپارل شوي وي بیا نو یو تن نشي کولای چې په ځانته ډول ښځه طلاقه کړي.

هر وخت چې موکل وغواړي وکیل له وکالت څخه عزل کولای شي. تر څو چې وکیل ته د عزل خبر نه وي رسېدلی وکالت یې پر ځای دی او تصرفات یې تر هغې پورې صحیح دي چې په عزل خبر شي. د موکل په مړینه، بشپړ لیونتوب او د مرتد په توګه دار حرب ته په رسېدو باندې وکالت باطلیږي.

که مکاتب وکیل ونیسي خو بیا (له ځان آزادولو څخه) عاجز شي، یا ماذون مریې وکیل ونیسي خو وروسته ورباندې بندیز ولګيږي یا دوه شریکان وکیل ونیسي خو وروسته سره جلا شي دا ټول شیان وکالت باطلوي برابره ده چې وکیل په خپل عزل خبر وي او که نه.

که وکیل مړ یا لیونی شي نو وکالت یې باطلیږي، که د مرتد په توګه دار حرب ته ورسېږي نو تصرف یې صحیح نه دي مګر دا چې بېرته د مسلمان په توګه راوګرځي.

که څوک یو کار ته وکیل ونیسي بیا په نوموړي کار کې پخپله تصرف پیل کړي نو وکالت باطلیږي. د امام ابوحنیفه په نزد د اخیستلو او پلورلو وکیل ته روا نه دي چې د خپل پلار، نیکه، لمسي (د زوی زوی)، مېرمنې، مریې او مکاتب سره عقد وټري خو امام ابویوسف او امام محمد وايي: له مریې او مکاتب پرته په بل چا یې په قیمت مثل پلورل روا دي.

د امام ابوحنیفه په نظر د پلورلو د وکیل بیعه په لرو او ډېرو پیسو روا ده. امام ابویوسف او امام محمد وايي: په داسې تاوان یې پلورنه صحیح نه ده چې خلک پکې نه تېروځي (نه غولېږي).

د اخیستلو وکیل ته روا دي چې په قیمت مثل او داسې تاوان سره مایل واخلي چې خلک پکې تېروځي او په هغه تاوان کې چې خلک پکې نه تېروځي، روا نه دي. هغه اندازه چې خلک په کې نه تېروځي، دومره ده چې د قیمت ټاکونکو په ټاکنه کې نه راځي.

که د پلورلو وکیل د اخیستونکي د پیسو ضمانت وکړ نو ضمانت یې باطل دی.

که موکل هغه د مریې په پلورلو وکیل کړ خو وکیل نیم مریې وپلوره نو د امام ابوحنیفه په نزد روا ده. که یې د مریې اخیستلو لپاره وکیل وټاکه او هغه نیم مریې واخیست نو بیعه موقوفه ده، که پاتې یې هم واخیست نو په موکل یې پیسې ورکول لازم دي.

که یې په یو درهم د لسو رطلو غوښې پر اخیستلو وکیل کړ خو هغه شل رطله داسې غوښه په یو درهم واخیسته چې لس رطله یې په یو درهم پلورل کیږي نو د امام ابوحنیفه په نظر په موکل په نیم درهم د لسو رطلو غوښې اخیستل لازم دي. امام ابویوسف او امام محمد وايي: د شلو اخیستل پرې لازم دي.

که د يو معين شي د اخيستلو لپاره يې وکيل وټاکه نو د ځان لپاره يې اخيستل ورته روا نه دي. که د ناټاکلي مريي د اخيستلو لپاره يې وکيل کړ او هغه يو مريی واخيست نو دا د وکيل دی مگر دا چې داسې ووايي: اراده مې موکل ته اخيستل وو، او يا دا چې د موکل په پيسو يې واخلي.

د خصومت وکيل د امام ابوحنيفه، امام ابويوسف او امام محمد په نظر د قبض وکيل هم دی. د پور د قبض کولو وکيل د امام ابوحنيفه په نظر د خصومت وکيل هم دی.

که د خصومت وکيل د قاضي په وړاندې په موکل باندې اقرار وکړ صحيح دی خو د امام ابوحنيفه او امام محمد په نزد له قاضي پرته د بل چا په وړاندې يې پر موکل اقرار صحيح نه دی. امام ابويوسف وايي چې له قاضي پرته د بل چا په وړاندې يې هم پر موکل اقرار صحيح دی.

که چا دعوه وکړه چې دی د پور په قبضولو کې د غايب شخص وکيل دی او پوروي يې هم تصديق وکړ نو پوروي ته به، نوموړي شخص ته د پور سپارلو امر وشي. کله چې غايب راغلو او د وکالت تصديق يې وکړ ډېره ښه او که يې د نوموړي د وکالت تکذيب وکړ نو پوروي به دويم ځلي پور ورادا کړي او خپل مال به له وکيل څخه وغواړي که د هغه په لاس کې موجود و. که چا دعوه وکړه چې دی د امانت د قبضولو وکيل دی او امان يې هم تصديق وکړ نو امان ته به د امانت په سپارلو امر نه کيږي.

شرح

د وکالت پای ته رسېدل: موکل کولای شي چې خپل وکيل عزل او له وکالته گوښه کړي خو د وکيل تصرفات تر هغې صحيح دي چې د خپل عزل څخه نه وي خبر.

وکالت د موکل په مړينه، دائمي ليونتوب او د مرتد په توگه يې دار حرب ته په ننوتلو سره باطليږي. که مکاتب مريی د کوم کار لپاره څوک وکيل ونيسي او د خپل ځان له آزادولو څخه عاجز شي نو وکالت باطليږي، همدا راز که کوچنی او مريی څوک د ځان وکيل ونيسي او وروسته په دوی حجر (بنديز) ولگيږي نو وکالت باطليږي. که دوه شريکانو د شريک کار لپاره وکيل نيولی وي او دواړه شرکت پای ته ورسوي او جلا شي نو وکالت باطليږي. په پورتنیو صورتونو کې پرته له دې چې وکيل خبر شي وکالت باطليږي.

د وکيل په مړينه، دائمي ليونتوب، دارحرب ته يې د مرتد په توگه ننوتلو او هلته په پاتې کېدو سره د وکيل وکالت باطليږي. همدا راز که موکل وکيل ته په سپارل شوي کار کې پخپله تصرف پيل کړي نو هم وکالت باطليږي.

د وکيل تصرفات: د امام ابوحنيفه په نظر د اخيستلو او خرڅولو وکيل نشي کولای چې د وکالت له مال څخه کوم شی پر خپل پلار، نيکه، زوی، د زوی پر زوی، ښځې، مريي او مکاتب باندې وپلوري او يا يې ورڅخه واخلي. د دوی ترمنځ د نږدې خپلوې له امله د دوی گټې شريکې دي نو د راکړې

ورکړې په مهال دا گومان کيږي چې د موکل د گټو په ځای به يې پام خپلو گټو ته وي او د يو ډول شک لاندې راځي، په دې بنسټ ورسره عقد تړل روا نه دي.

امام ابويوسف او امام محمد وايي: وکالت له دې قيد څخه مطلق دی نو وکیل کولای شي چې په پورتنیو کسانو باندې په مثلي قيمت (د بازار په نرخ) سره شيان وپلوري مگر پر خپل مريي او مکاتب يې ځکه نشي پلورلای چې د مريي او مکاتب سره راکړه ورکړه په حقيقت کې د خپل ځان سره راکړه ورکړه ده او وکیل نشي کولای چې د وکالت له مال څخه کوم شي پخپل ځان وپلوري.

د پلورنې تصرفات: د امام ابوحنيفه په نظر د پلورلو وکیل کولای شي چې په کم او زيات قيمت سره مال وپلوري ځکه وکیل ته د بيعې واک ورکړل شوی او په کم او زيات دواړو قيمتونو سره پلورل د بيعې د ټکي لاندې راځي.

امام ابويوسف او امام محمد وايي: په دومره کموالي او نقصان سره يې پلورل روا نه دي چې د عرف له مخې يې سوداگر له پامه نه غورځوي او خلک په کې نه تېر ووځي. دوی وايي: که څه هم د بيعې ټکی مطلق او په کم او زيات قيمت پلورلو ته شاملیږي خو د وکیل پلورنه بايد د عرف او دود سره سمه وي او په عرف کې خلک په لږ نقصان کې يو بل ته تېريږي خو په زيات نقصان کې نه تېريږي، نو پلورنې په عرف مقيدې دي.

که د پلورنې وکیل مال وپلوري او د اخيستونکي له خوا موکل ته د پيسو ضامن شي نو ضمانت يې باطل دی. د وکیل لاس د امانت لاس دی او دا صفت يې د بدلېدو وړ نه دی، ځکه نو په ضمانت نه بدلېږي.

که موکل وکیل د مريي يا موټر پلورلو لپاره وکیل کړ او هغه نيم مريي يا نيم موټر وپلورلو د امام ابوحنيفه په نزد دا بيعه ځکه روا ده چې د بيعې لفظ عام دی او د نيم او پوره مريي دواړو پلورلو ته شامل دی. د امام ابويوسف او امام محمد په نظر دا بيعه ځکه صحيح نه ده چې د مريي او موټر د ملکيت په وېش کې موکل ته زیان دی. په دې بنسټ ټول هغه شيان چې په وېشلو کې يې موکل ته زیان وي پلورل يې صحيح نه دي او هغه شيان چې په وېشلو کې يې زیان نه وي لکه غنم او وربشې نو پلورل يې روا دي.

که موکل وکیل د مريي د اخيستلو لپاره وکیل کړي او هغه نيم مريي واخلي نو بيعه د موکل تر اجازې موقوفه ده ځکه موکل د پوره مريي د اخيستلو لپاره وکیل کړی او نيم مريي د پوره مريي ځای نشي نيولای. په پورتنۍ مسئله کې پېرودل د پلورلو سره دا توپير لري چې په پېرودلو کې پر اخيستونکي دا تهمت واردیږي چې نيم مريي به يې د ځان لپاره اخيستی وي، خو په پلورلو کې دې تهمت ځای نه درلود.

په متن کې د غوښې په مثال کې د امام ابوحنيفه په نزد يوازې په لسو رطلو کې ځکه بيعه صحيح ده چې موکل له لسو رطلو څخه د زياتو اخيستلو امر نه دی کړی.

د يارانو په نظر بيهه په شلو رطلو کې هم صحيح ده، په دې دليل چې موکل د يو درهم د مصرفولو امر کړی او گومان يې کړی و چې لس رطله غوښه به ورباندې واخيستل شي، خو دا چې په يو درهم شل رطله غوښه واخيستل شوه گټه يې وکړه نه تاوان.

که څوک د معين شي د اخيستلو لپاره وکيل وټاکي نو د ځان لپاره يې نشي اخيستلای ځکه د وکالت قبلولو سره د اخيستلو موخه وټاکل شوه.

د لوست په متن کې وروستی موضوع د وکيل له خوا له پوروړي او امين څخه د پور او امانت غوښتنه ده. د پور په اقرار کې سپارل واجب دي، ځکه په پور کې د پور شوي شي مثل ورکول کيږي او مثل د پوروړي خپل اصلي مال دی يعنې په پور اقرار په خپل ځان اقرار کول دي او د فقهي د قواعدو له مخې څوک چې په خپل ځان باندې د کوم شي اقرار وکړي نو ورکول يې ورباندې لازم دي، خو څرنگه چې په وديعت کېښودل شوی مال د مودع (امين) مال نه گڼل کيږي بلکې د مودع مال دی نو په دې صورت کې د بل چا پر مال اقرار دی او د بل چا پر مال د اقرار کولو په صورت کې د هغه تسليمول واجب نه دي.

اخځليکونه

ددې موضوع د ليکلو لپاره له لاندې ماخذونو څخه استفاده شوې ده:

۱. قرآن کریم، تنزيل من الرب العلمين او د هغه ځينې تفاسير.
۲. د احاديثو کتابونه او ځينې شرحې.
۳. الهداية شرح البداية، د امام برهان الدين ابوبکر المرغيناني تصنيف.
۴. البحر الرائق د امام ابو البركات عبدالله بن احمد بن محمد نسفي تصنيف.
۵. بدائع الصنائع د امام محمد بن علي بن محمد بن عبدالله الشوکاني اليميني تصنيف.
۶. الأوزان الشرعية، د مفتي محمد شفيع تصنيف.
۷. الفقه الاسلامي و أدلته، د دکتور وهبة زحيلي تصنيف.
۸. فقه الزکاة، د دکتور يوسف القرضاوي تصنيف.
۹. الموسوعة الفقهية الكويتية د کويت د ارشاد، حج او اوقافو د علماوو د ټولگي تصنيف.

۱۰. فتاوى هندية د لشيخ نظام وجماعة من علماء الهند تصنيف.
۱۱. القاموس الفقهي د سعدي أبو جيب تصنيف.
۱۲. مختار الصحاح د محمد بن أبي بكر بن عبد القادر الرازي تصنيف.
۱۳. الاختيار لتعليل المختار د ابن مودود الموصلی تصنيف.
۱۴. البحر الرائق شرح كنز الدقائق د زين الدين ابن نجيم الحنفي تصنيف.
۱۵. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق
۱۶. فقه السنة د الدكتور محمد ضياء الرحمن الأعظمي تصنيف.
۱۷. الفقه الميسر د صالح بن غانم السدلان تصنيف.
۱۸. مجلة الأحكام العدلية د عثماني خلافت د دورې د علماوو او فقهاوو څخه د تركيب شوې ډلې
تصنيف.
۱۹. تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق د فخر الدين عثماني بن علي الزيلعي تصنيف.
۲۰. الفتاوي البزازية بهامش د محمد ابن البزاز الكردي تصنيف.
۲۱. العناية بشرح الهداية د محمد بن محمود البابرتي تصنيف.
۲۲. الدر المختار د محمد علاء الدين الحصكفي تصنيف.
۲۳. التعريفات الفقهية د محمد عديم الاحسان المجددي تصنيف.

حبیب

دل شوریده

باز در ژلف تو پیچیدم دل شوریده را
 تا در این موج خطر دریا نمایم دیده را
 در تلاطم های بحر چشم تو گشتم روان
 که اگر حاصل کنم دُر صدف پوشیده را
 بوسه ها دارم طمع از آن لبان می پرست
 باغبان خواهد که چینه غنچه ناچیده را
 صورت چون ماه را از من مپوشان ای پری
 دور بنما از رُخ خود گیسوی تابیده را
 با تفکر با تعقل مینویسم وصف تو
 گرچی لازم نیست گفتن مردم فهمیده را
 دور شمع پروانه میگردد به شوق و اشتیاق
 تا بگوید راز های صحبت نشنیده را
 سیرت و صورت تو لطف خداوند است و بس
 زره عیب نیست آن حُسن خدا بخشیده را
 از خطای دل حبیب هرگز مپرس در عاشقی
 لحظه آرام بگذار، صید غم رنجیده را

صادق سپين غر

غزل

زړگيه لږ ګرار څه ماليدې قدمونه
دې لاره باندې تللې نازولي قدمونه

بارانه خدای دپاره په دې سيمه مه ورېږه
ورانيرې تباه کيږي ديونښکلي قدمونه

دچا د انگړ دړې ته يې دوه سترګې څلور شوې
دا څوک دی چې نن اخلي غلي غلي قدمونه

اې خدايه چې دا خلک ولې په مينه نه پوهيږي
چې تل يې دې مالت کې زما دا غلي قدمونه

سپين غره زما شک دی دې کوڅه کې چې تيريږي
څه وجه ده چې اخلې ځنگېدلې قدمونه

نقش تنظيم اهداف در مسير موفقيت

مقدمه:

احتمالاً این جمله را بارها شنیده‌اید که تعیین هدف، عامل کلیدی در کسب موفقیت محسوب می‌شود. اما بارها این جمله را نادیده گرفته و پس از آن، از کرده خود پشیمان شده‌اید. بی شک، هیچ گزینه‌ای نمی‌تواند جایگزین تعیین هدف در مسیر موفقیت این مساله مخصوصاً در حوزه کسب و کار از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. تعیین هدف، حمایت عاطفی لازم برای حرکت رو به پیشرفت را ایجاد می‌کند. انگیزه، خوش بینی، شایستگی، اعتماد به نفس، باور، نگرش درست و توانایی پیش بینی آینده در تعیین اهداف و جریان تحقق آنها نقش مهمی را ایفا می‌کنند. همچنین، رویاپردازی منطقی می‌تواند انگیزه‌های بسیاری را برای کسب موفقیت در فرد ایجاد کند. در واقع، هنگامی که هدفی را تعیین می‌کنید، دلایل جدیدی را برای پیشرفت کسب و کار خود ایجاد می‌کنید. این در شرایطی است که اهدافتان را باید به طور مداوم و با آهنگ پیشرفت خود به پیش ببرد. در غیر این صورت، روند رو به رشد و پیشرفت را از دست داده و در نهایت از مسیر کسب موفقیت نیز خارج خواهید شد.

اگر اهداف بزرگی را برای خود تعیین کرده‌اید، آنها را باید به چند بخش کوچکتر تقسیم کنید. به عنوان مثال، این گام‌های کوچک می‌توانند اهداف روزانه یا هفتگی شما باشند که تحقق آنها مسیر دسترسی به اهداف بزرگ را هموار می‌کنند. برای شروع می‌توانید با یادداشت اهداف کوچک خود آغاز کنید. هر روز آنها را مرور کرده و شیوه‌های مبتکرانه‌ای که می‌توانند در تحققشان مؤثر باشند را بررسی کنید. اگر گام‌های کوچک را با بررسی تمامی جوانب بردارید، در مسیر درست حرکت خواهید کرد.

تنظيم اهداف

تأثير تنظيم اهداف در مسير موفقيت، موضوع اين مبحث است. درهر کتاب، برنامه وسيميناريکه برای موفقيت وجود دارد، حتما در مورد تنظيم اهداف صحبت خواهد شد، چرا؟ چون تنظيم اهداف کليد اصلي هر موفقيتي در زندگي است بناءً. آن قدر در باره اين مقوله صحبت شده است که شايد اغلب تان بگوئيد: «اوه، خداجان! لطفا بس کنيد! در باره تنظيم اهداف هيچ حرفي نزنيد. من همه چيز را در اين باره مي دانم. بايد اهداف مثبت را در نظر بگيرم. آنها را بنويسم و اولويت بندي شان کنم». بله، شايد. اما مراقب باشيد که در کم اطلاعاتي گرفتار نگريد. کم اطلاعاتي به مراتب خطرناک تر از بي اطلاعاتي است. اگر روشي را بخوبي نشناسيد به نتيجه بخش نبودن آن عادت مي کنيد و طولي نمي کشد که کل روش کاملاً فراموش مي گردد.

هرروشي نکته به نکته بايد رعايت گردد و هر روز تمرين شود. ترفند بهترين هاي دنيا، فقط تمرين و تکرار است. ((جان وودن)) را ميشناسيد؟ او جز بهترين هاست. بسکتباليست که دست کم در گروه سني خود و در کاري که انجام ميداد بهترين بود. اما او پي در پي يازده مدال طلای قهرمانی را به گردن آويخت و مي توانست از هر جا که بخواهد حلقه را نشانه بگيرد. اين معجزه تمرين مداوم اصول است. برخي از مردم هر گاه سخن مرا مي شنوند مي گویند: «من بارها اين مطالب را شنیده ام، به من چيزي تازه ای ياد بده!» و من مي فهمم به چنين فردي هر چه ياد بدهم چند روز بعد فراموش خواهد کرد زيرا هنوز اصل تکرار را نياموخته است.

تکرار مادر تمام مهارتهاست.

اگر مي خواهيد کاري را کاملاً ياد بگيريد و در آن مهارت يابيد، بايد آن را تکرار کنيد. من برای دست يافتن به هدفهايم تمرينات ايجاد هدف را بارها و بارها تکرار کرده ام. بدین شکل توانستم تغييرات بسياري در خود به وجود آورم و اهداف جديدي داشته باشم. شناخت اهداف در تغيير سرنوشت من نقش عمده ايفا کرد. پس لطفا نگوئيد مي توانم اين مبحث را که راجع به اهداف است بعد ها سر فرصت بخوانم. اگر اهداف کاملاً جديدي را برای خود در نظر گرفته ايد بايد اين مبحث را دقيقاً بياموزيد.

مدي است که مشغول آموختن تکواندو هستم و خوشبختانه از تعليم يکي از بهترين استادان اين رشته، استاد جونري برخوردارم. او به من آموخت که برای رسيدن به کمر بند سياه فقط دنبال يادگيري حرکتهاي ساده باشم. من مي توانم با مهارت يافتن در هفت حرکت ساده به اين درجه دست پيداکنم. فقط در هفت حرکت! و جالب اينجاست که استادم مي گويد اغلب کار آموزش هرگز به کمر بند سياه نمي رسند زيرا همواره مي خواهند چيز تازه ای يادبگيرند. او مرتب به آنها مي گویند: «شما بايد اصول اوليه و اساسي را بياموزيد و هرروز آنها را تکرار کنيد تا به دريافت کمر بند سياه مفتخر شويد.» اما آنها علاقه ای به تکرار ندارند.

اصول اوليه واصلی این است که باید تنظیم اهداف تمرین شود. شما با انجام تمرین های روز مړه ای که به نظر خسته کننده می آیند به خوشحالی مداوم ولذت طویل المدت دست می یابید: اگر برای کار های روزمره و هر روزه ای خود هدف داشته باشید، انجام آنها هیجان انگیز ودل پذیر خواهد شد. هدف، اولین قدم هر کار است. اکثر مردم تعریف مشخصی از اهداف خود ندارند، در صورتیکه اگر در مورد تنظیم اهداف تمرین داشته باشید پس از مدتی می توانید به راحتی مانند چرخاندن یک کلید، این کار را انجام دهید.

همه ما اهدافی داریم، آگاهانه یا نا آگاهانه، و هر هدفی که داشته باشیم بر سرنوشت مان مؤثر خواهد بود. تأثیر اهداف بر زندگی ما چیست؟ به چه دلیل ما این قدر راجع به آنها فکر می کنیم؟ چرا به آنها نیاز مندیم؟ به چه دلیل اهمیت دارند؟ با داشتن هدف، آینده را اکنون خلق می کنیم، سرنوشت مان را همین لحظه رقم میزنیم وزندگی مان را شکل میدهیم. اگر اهداف ناشایستی داشته باشیم، سرنوشت بدی در انتظار مان خواهد بود واگر اهداف مان عالی باشند، آنچه در آینده رخ خواهد داد عالی است.

باید در تعیین اهداف تان دقت بیشتری به خرج دهید. ممکن است هدف شما این باشد که صورت حساب های عقب افتاده ای خود را پرداخت کنید. صبح از خواب بیدار می شوید وباخود می گوئید: «خدایا چگونه این صورت حساب ها را پرداخت کنیم؟» تمام انرژی وتوان تان همان صبح از بین می رود. شما قدرت کوچک ترین کار را ندارید. چنین اهدافی به ندرت بر احساس ورفتار شما تأثیر خواهد گذارد. درحالیکه اهداف می توانند قدرت تان را پرورش دهند وبه شما توانایی رشد ببخشند. هدف می تواند جاذبه ای باشد که شما را به جلو می کشد.

در سال ۱۹۷۳، تحقیقی در دانشگاه بیل انجام شد. طی این بررسی، با تمام دانشجویانیکه در جریان آن سال فارغ التحصیل می شدند مصاحبه ای شد. از آنها پرسیده شد که آیا برای ادامه زندگی اهداف مشخص ومعینی دارند یا خیر؟ نتایج بسیار جالب بود. تنها کمتر از ۳ درصد دانشجویان اهداف وبر نامه مکتوبی داشتند. چند ماه پس از فارغ التحصیل شدن این دانشجویان، این مصاحبه دوباره تکرار شد. ۳ درصد که اهداف وبرنامه های مشخص داشتند، پس از فارغ التحصیلی نیز خوشحال تر وموفق تر بودند؛ با دیگران سازگاری بیشتر داشتند. در زندگی سرزنده تر بودند وحی از لحاظ مالی نیز از دیگران جلو تر بودند. ۹۷ درصد باقی مانده که اهداف ومعینی نداشتند ودر بازی زندگی عقب افتاده بودند. این بررسی بخوبی نشان دهنده ای قدرت تنظیم اهداف در زندگی است. شناخت نقش واهمیت تنظیم اهداف درمسیر موفقیت در زندگی از اهمیت ویژه بر خوردار است، زیرا اگر ندانید چه چیزی می تواند شما را به تحرک وادارد بعید است بتوانید از توانایی تان به بهترین نحوه بهره ببرید.

چند سال پیش فرصت بی نظیری به من رو کرد. از من دعوت شد به روسیه بروم. دوهفته درآنجا بودم وفرصت زیادی برای سیاحت وکاوش در این کشور داشتم. توانستم به دانشگاه بروم با کسانیکه

بسیار موفق هستند صحبت کنم. در آن زمان تازه طرح ابتدایی تکنولوژی قدرت درونی را درس را داشتم اما احساس می کردم زندگی ام آن گونه که انتظار دارم پیش نمی رود. البته امید وار بودم، زیرا جوان بودم ومجرد، وفرصت های زیادی در پیش رو داشتم، اما نمیدانستم چگونه می توانم سر نوشتم را آن طوری که می خواهم رقم بزنم. در آن سفر، دو روز ونیم تمام تنها کاری که کردم تعیین هدف بود. طی دوتا سه روز بعد، برنامه هایم برای دستیابی به این اهداف را دقیقاً تنظیم کردم. اهدافی که در نظر داشتم کاملاً ما ورای توانایی ومهارت های من به نظر می رسید. اما می دانستم ایمان وعقیده ای کامل در هر کار نتیجه بخش خواهد بود، پس اعتقاد را چهار چوب خویش قرار دادم. اگر ایمان داشته باشم می توانم این کار را پیگیری کنم، حتی اگر غیر ممکن به نظر رسد.

نقشه ای برای آینده

من برای تمام مراحل زندگی ام از نظر مسائل شخصی، احساسی، اجتماعی، روحی، فیزیکی ومادی برنامه ریزی کردم وآنچه را می خواستم در انتهای این برنامه ها بدان دست یابم، بوضوح مشخص نمودم. برای کیفیت ارتباط با ما دیگران، آن اندازه خوشی که در طلبش بودم، نوع زندگی مورد نظرم درهرروز شخصیتی که می خواستم داشته باشم، درآمدی معادل ۹۰۰۰ دلار ماه داشته درحالیکه درآن زمان فقط ۳۰۰۰ دلار درآمد داشتم. همه این اهداف را در شش صفحه بزرگ یاد داشت کردم وبرای هر کدام تفصیلات مفصل نوشتم. اهدافم را خلق کردم. هر روز آنها را مرور می کردم ونوع احساسم را بررسی می نمودم. این برنامه را درپشت نقشه ای که از روسیه خریده بودم نوشتم وتا امروز آنرا نگه داشتم و در اغلب سیمینار هایم آن را به مردم نشان میدهم.

با این کار توانستم جایگاه کنونی ام را بشناسم ونقشه ای برای آنچه در آینده می خواستم باشم، طراحی کنم. من نقشه ای جاده های موفقیت را تنظیم کرده بودم. وقتی به آمریکا برگشتم توانستم بسیاری از نقشه هایم را عملی کنم. البته باید اعتراف کنم که تمام آنها عملی نشدند اما ۸۰ درصد برنامه هایم ظرف کمتر از دوازده ماه بموفقیت انجام شد. بنظرم این موفقیت بزرگ بود.

اعتماد به نفسم فوق العاده افزایش یافته بود وروابط ام بادیگران کاملاً تغییر کرده بود. در شروع برنامه هایم فردی ورشکسته بودم اما اکنون سرمایه ای که در اختیار داشتم دو میلیون دالر بود. فقط ظرف دوازده ماه. تمام ابعاد زندگی ام دگر گون شده بود. **اهدافم خیلی بزرگ اما ایمان وتوانایی**

ام بزرگتر از آنها بود.

تنظیم اهداف برای بالا بردن قدرت درونی بسیار اهمیت دارد. دست یافتن به اهداف جزئی زندگی، اعتماد به نفس را افزایش می دهد وراه را برای پیشرفت شخصیت مهیا می سازد. تغییرات اندک در دنیای درون تان، بسیاری از موانع بزرگ را از سر راه شما خواهد برداشت. حتا در جهان بیرون، مثلاً" در دنیای اقتصاد نیز که به نظر نمی رسد روند امور تحت اختیارما باشد، تنظیم اهداف می تواند تغییرات بزرگی بوجود آورد. من درفهرست اهدافم خرید یک لیموزین را گنجانده بودم. در آن زمان

موتړ كهنه داشتم كه مرتب خراب می شد؛ اما شش ما بعد توانستم يك لیموزین بخرم. البته این هدف هدفی بی معنی بود، صحبت ما در اینجا از تغییر بسیار بسیار بزرگتر است. تنظیم اهداف قدرت تغییر هر چیز را به وجود می آورد. نیتی ورای نوشتن در این روش نهفته است. آنچه رخ می دهد این است كه وقتی اهداف خود را می نویسید، خلاقیت پیدا می کنید، انگیزه می یابید و وقتی آنها عملی شدند، مسیر پیشرفت برای تان روشن تر و واضح تر می گردد.

روش تنظیم اهداف

مطمئنم همه ی شما در زندگی اهدافی دارید، ولی چند اصل اولیه و اساسی برای تنظیم اهداف وجود دارد كه حتما باید بدانها پی ببرید، زیرا تنها در این صورت به اهداف تان دست خواهید یافت. هدف فراتر از نتیجه و حاصل كار است. به اعتقاد من نیت اصلی نهفته در پس تنظیم اهداف تنها دستیابی به موارد خاص نیست، بلكه این كار به شما هویت جدیدی خواهد بخشید. در پایان راه زندگی تمام چیز هایكه تمام عمرتان جمع آوری کرده اید هیچ كدام موجب رضایت و خوشحالی شما نخواهد شد بلكه آنچه برای شما اهمیت ویژه ای دارد این است كه در مقام انسان چه کرده اید؟ تاجه حد خلاقیت داشته اید؟ دیگران در مورد شما چی فكر می كنند؟

برخی، اهدافی را كور كورانه مدنظر قرار می دهند بدون اینکه انگیزه خود را از دست یافتن به چنین هدفی درنظر بگیرند. هنگام تعیین هدف های تان باید بسیار دقت كنید. زمانی كه هدف های تانرا تنظیم می كنید باید بدانید به چه دلیل می خواهید این كار ها را انجام دهید. كار نسبتاً سختی است، زیرا اغلب ما عادت کرده ایم تنها پوسته ای خارجی هدف را ببینیم.

تصور كنید می خواهید ظرف يك سال يك میلیون دالر داشته باشید. آیا داشتن چندین بسته پول در خانه برای شما آنقدر هیجان انگیز و جذاب هست كه برای آن تلاش كنید؟ اما تصور اینکه باداشتن چنین پولی می توانید آزادی بیشتری داشته باشید، توانایی و قدرت بیشتری حس كنید ویا از خوشی بیشتری برخوردار گردید، مسلماً" بیش از خود پول شما را به حرکت وا خواهد داشت. كسانكه تا اکنون تنظیم اهداف را امتحان کرده اما نتیجه ای نگرفته اند، چند مشکل اساسی در این كار دارند. اكثر این افراد هنگام تنظیم اهداف شان چند نکته اصلی را فراموش می كنند. آنها این كار را به طور جدی و منظم پی نمی گیرند و این كار راه مثلاً" سال يك بار، هنگام شروع سال جدید انجام می دهند. در این هنگام اهدافی را كه سال پیش داشتند و به آنها نرسیدند كنار می گذارند و اهداف جدیدی خلق می كنند؛ در حالكه بازهم دلیل رسیدن به این هدف ها را نمی دانند. اهدافی دارند اما مطمئن نیستند آنچه در سرشان می گذرد، در دل شان نیز هست یانه.

اگر نیت اصلی هر هدف را شناسید، دنبال كردن آن برای شما بی معنی و دشوار خواهد بود. از شما می پرسم: « چرا رفتارهای هرفرد بادیگری متفاوت است؟» اول به سبب دلایل دوم بسبب جواب سوالات، برای هر كار باید دلایل کافی داشته باشد. برای انجام هر كار می توان راه هایی یافت اما اگر

مقصود از ان کار را ندانید هیچ وقت آن قدر تحت تأثیرش قرار نمی گیرید که بتوانید آن را تا انتها دنبال کنید. درپس هر موفقیت بزرگی، دلیلی وجود دارد و همین دلیل است که به آن قدرت می بخشد. اکنون به مشخص شدن اهداف می پردازیم.

بحث را از آنجا شروع می کنیم که چطور می توان کاری کرد که اهداف عملی شوند. من معتقدم به محض فکر کردن راجع به هرچیز، می توان آن را بدست آورد. شنیده ام ریشه ای واژه ای میل در لاتین برگرفته از توانایی است. بسیار جالب است. پس میل به چیزی یعنی توانایی بدست آوردن آن. من معتقدم باتعیین یک هدف واشتیاق برای رسیدن به آن، قابلیت دست یابی به آن حاصل می شود زیرا این قابلیت در درون ماهست و ما تنها باتعیین هدف، آن را به دست می آوریم.

بیایید ببینیم برای رسیدن به موفقیت چه می توان کرد؟ می دانید به چه دلیل اهداف واقعی به نتیجه می رسند؟ تئوری های زیادی بیان شده اند اما در اینجا تنها به ذکر برخی از آنها اکتفا خواهم کرد. درباره هرچه فکر کنید، هرچه که تمام فکر شمارا متوجه خود کند، تحقق خواهد یافت. زمانی که هدفی فکر شما را به خود معطوف کند همواره بدان توجه خواهید کرد و مرتب آیده های جدید به مغزتان می رسد. این گونه است که می توانید راه حل های نوینی خلق کنید و روش های متعددی را برای رسیدن به هدف امتحان کنید. پس بخشی از تنظیم اهداف، توجه و تمرکز مداوم درمورد آنهاست.

شما می توانید اهدافی را مشخص کنید که رسیدن به آن ها مستلزم صرف زمان زیادی است، اما باید به خاطر داشته باشید که طی این مدت باید مرتب اهداف تانرا بازنگری کنید. علاوه براین، زمانی که هدفی را تعیین می کنید فرایند بسیار جالبی در مغز آغاز خواهد شد. ذهن خود آگاه و ناخود آگاه هر دو فعال می شوند. به روشنی در می یابید جاییکه حالا قرار دارید منزل حقیقی شماست. متوجه تفاوت موقعیت کنونی تان با مقصدی که در نظر دارید، می شوید به همین دلیل مغزتان ناراضی خواهد بود. گفتیم بخش اعظم فعالیت های انسان به دلیل احساس نارضایتی است. اگر راضی و خوش حال باشید نیازی به تحرک نمی بینید، اما هنگامیکه احساس نارضایتی می کنید قدرت انجام هر کار را خواهید داشت.

حسرت، پله موفقیت

همواره به دیگران می گویم حسرت است که می تواند مارا به موفقیت برساند. برای بسیاری از مردم موفقیت نوعی پلهاست. وقتی به موفقیت دست می یابند جشن می گیرند و دیگر همه چیز را فراموش می کنند. به همین دلیل است که دیگر طعم موفقیت را نمی چشید. اما ناراحتی و نارضایتی، قدرتی است که موجب می شود خود را از آنچه بنظر تان ناراحت کننده است دور کنید؛ جاذبه ای برای حرکت، حرکت برای رفع نیاز. چه چیزی موجب می شود هر روز غذا بخورید؟ فشار گرسنگی؟ باید استفاده از ناراحتی و تنش را بیاموزید تا به احساس خوشی و موفقیت برسید.

بهره بردن از فشار، هنگام بروز فشار واقعا ضروری است. بابرز فشار، نیاز به ناراحتی باتمام وجود حس می شود. شما به وضوح احساس می کنید که راحت نیستید، پس مغز به شما فرمان می دهد تا شروع به فعالیتی کنید که برای شما آسایش وراحتی به ارمغان می آورد. از فشار و ناراحتی نهراسید. ناراحتی ها به شما انگیزه ای فعالیت می دهند، پس هر روز به احساس نارضایتی خود توجه کنید. آن را مخفی نکنید ویا باروش های گوناگون سعی کنید آن را فراموش نمایید. احساس فشار لزوماً بدنیست بلکه برعکس، می توان کاملاً مثبت باشد، به شرط آنکه به آن به چشم ابزاری جهت تأثیر نهادن بر سیستم عصبی تان نگاه کنید. فشار، الماس خلاقیت را می سازد. در درون شما سنگی است که بافشار تبدیل به گوهر خواهد شد.

احساس فشار وعذاب بهترین اهرم برای پیگیری اهداف است. افرادی بسیاری را می شناسم که اهداف عالی درس دارند اما نسبت به انجام برنامه های خود هیچ تعهدی حس نمی کنند زیرا فشار وعذاب ناشی از عمل نکردن را حس نکرده اند. اگر پشت سر خود رنج وعذاب راحس کنید هرگز عقب گرد نخواهید کرد.

یک سال پیش تصمیم گرفتم هر روز ورزش کنم. متوجه شدم بهترین راه برای اطمینان از اینکه در پیگیری این هدف پابرجا باقی خواهم ماند این است که دلیل کارم را بدانم. باید درک می کردم چرا هر روز مجبورم وقتی را صرف حرکت دادن اعضای بدنم کنم. چی فایده ای از این کار نصیبم می شد؟ متوجه شدم در زندگی اهدافی بسیاری دارم وباید برای رسیدن به آنها از انرژی جسمانی مناسبی برخوردارباشم. درحال صعود ازقله موفقیت بودم، پس بایست سوخت لازم جهت بالا رفتن را می داشتم تا سقوط نکنم. جسم اول باید پر انرژی، سالم وبانشاط می بود وبرای رسیدن به این هدف نیاز به ورزش داشتم. بنابر این به دلیل اصلی ورزش کردنم پی بردم وآن را دردهم با برقراری روابط بهتر به همه به ویژه دوستانم، ارتقای موقعیت شغلی ام، بالابردن سطح در آمد و بدست آوردن توانایی بخشش به دیگران ربط دادم. بدین شکل انگیزه لازم جهت انجام تمرینات ورزشی روزانه را بدست آوردم. علاوه براین از اهرم فشاربهره گرفته ام: اگر ورزش نکنم ازکسالت، عدم تناسب اندام وافسردگی رنج خواهم خورد ومغز من به هیچ عنوان مایل به تحمل این عذاب نیست، پس باید هر روز به تعهدی که دارم عمل کنم، زیرا راه برگشت ندارم.

از فشار به نفع خود استفاده کنید. احساس فشار به شما پابندی خواهد بخشید. ناراحتی بخشی از زندگی است و اگر آن را فراموش کنید (به هر شکل) از زندگی عقب خواهید ماند. نتایج بسیار با ارزش تر از احساس آرامش موقتی است وبه دست آوردن موفقیت به هر قیمتی می ارزد. تنها چیزی که می تواند دریک بحران، موقعیت شما را تغییر دهد تنظیم هدف است. اگر اهداف تان مشخص باشد پایه یک زندگی سعادتمندانه را خواهید گذاشت، اما تنظیم اهداف تنها نوشتن هدفهای مثبت نیست: « من این اهداف را دارم به دلیل اینکه چیز هایی در زندگی بدست خواهم

آورد.» چنين برداشتي کافي ناست. بايد به سطحی از احساس رنج ناراحتي برسيد که شما را برای رسيدن به هدف های تان ياری کند. برای رسيدن به اين سطح، از سوالات منفي استفاده ميکنيم. سالها پيش وقتی اين فرضيه را بيان می کردم ديگران می گفتند: « خداوندا، اين ياور عجب آدم منفي باف است!» اما آرزوی من اين است که بتوانيد نسبت به اهدافی که تنظيم می کنيد متعهد بمانيد. بايد در ذهن خود خوشی رسيدن به موفقيت را با تحقق هدف، ورنج را به نرسيدن به آن نسبت دهيم.

روش تنظيم اهداف اين است. هدفی را برای خود تعيين می کنيد، با احساس ناراحتي به آن ارزش می بخشد و سپس خود را برای پيگيري آن شرطی می کنيد. من به مردم پشنهاد می کنم دست کم دوبار در سال اهداف شان را تنظيم و برنامه ريزی کنند و دست کم ماهی یک بار اهداف شان را مرور نمايند؛ طرز تفکر و احساس شان را نيز هر روز.

اين دو مورد را برای تان يادداشت نماييد:

۱- چیزی که در زندگي تان برای شما بسيار ناراحت کننده است و يا آنگونه که شما انتظار داريد ناست. به تمام جنبه های فزيکی، احساسی، روانی، هوشی، مالی وغيره خوب توجه کنيد و به اين سوال پاسخ دهيد.

۲- از خود بپرسيد چرا اين قسمت آن گونه که من می خواهم ناست و چگونه می توانم آن را تغيير دهم؟ زیرا هر چیزی که می نويسيد، هر چه باشد، قادر به تغيير آن هستيد.

پس فهرست از نارضايتی های تان در زندگي تهيه کنيد. البته کمی احساس ناراحتي خواهيد کرد، اما اين موجب می شود اهداف قدرتمندی بسازيد. سپس دو يا سه عدد جديد را که برای رفع اين نارضايتی به نظر تان می رسد يادداشت کنيد. با اين تمرين ساده توجه شما به دستيابی به اهداف بزرگ جلب خواهد شد.

روحي که هدف ندارد سر گردان است

(ميشل مونتین)

منابع و مأخذ:

۱- رابنز، آنتونی، موفقيت نامحدود در ۲۰ روز، ترجمه، فريباجعفری، انتشارات نسل نو انديش، ۱۳۹۲

۲- شريعتمداری، علی، روانشناسی تربتي، انتشارات مشعل، ۱۳۶۲.

۳- shabakeh-mag.com

د بدل نکاح (شغار)

د بدل نکاح ته په عربي ژبه کې شِغار وايي، شغار د (ش) په فتحه (زور) سره خالي کېدلو ته وايي، ځکه: د شِغَر معنا: خلا ده، عربان وايي: (شِغَرُالْبَلَدِ: اى خلا من الناس) يعنې ښار له خلکو خالي شو او د (ش) په کسره (زېر) سره، ((الشِّغار: نِكَاحٌ كَانَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ...)) ژباړه: «بدل(شِغار) د جاهليت د زمانې يو ډول نکاح وه او هغه داسې چې، يو سړي به بل سړي ته وويل: ته خپله لور او يا خور ماته په نکاح راکړه، زه به هم د هغې په بدل کې تا ته خپله لور يا خور درکړم، خو د دوى دواړو ترمنځ به مهرونه، نه وو، بلکې يوه ښځه به د بلې ښځې په بدل کې مهر ګرځېدله.» (۱)

پخوا به زموږ په افغاني او مسلمانان ټولنه کې د کورنيو ترمنځ يو بل ته په بدل سره د لور يا د خور ورکول ډېر زيات دود و او دغه دوديزه نکاح يې د خپلو اولادونو د ودونو لپاره يوه اُسانه لاره ګڼلې وه. ځينو خلکو به د بدل دود ترسره کاوه او ويل به يې چې: د زوى د واده لپاره مې لور په بدل کې ورکړه او د هغه واده مې ترسره کړ، يعنې دواړو خواو به پرته له دې چې د خپلو زامنو او لوړګانو رضابت او خوښي په پام کې ونيسي، يو له بل سره به يې نجلى پر نجلى بدلوله، دهغوى لپاره به يې مهرونه نه ټاکل او زامنو ته به يې پرې ودونه کول؛ خو اوس دغه دود او رواج له منځه تللى دى.

اوسني وخت کې د بدل واده يوه بله طريقه دا ده چې دوه سړي په خپلو کې سره يوازې کېږي، يو سړى بل سړي ته وايي چې: ته خپله لور ماته يا زما زوى ته راکړه چې په دې ترڅ کې يو څه لږې پيسې يا بل جنس د مهر پر نامه ټاکي او يوبل ته خپلې لور ګانې په بدل کې ورکوي، په همدې ډول دواړه کورنۍ پرېکړه کوي او په ټاکليو نېټو کې و دونه ترسره کوي، «په دې ډول ودونو کې هم، د نجونو او هلکانو نظرونو او خوښيو ته پام نه

کېږي، هغه اندازه پيسې چې يې د مهر په نوم ټاکلي وي، ځينې خلک هغه هم نجونو ته نه ورکوي، په ميراث کې هم دواړو بدل شوو ميرمنو ته پلرونه حق نه ورکوي، پرته له دې چې د واده شوو نجونو څخه پوښتنه وشي، دواړه کورنۍ يو بل ته سره مېړونه او ميراثونه وربښي»، هغه مظلومې خوښې چې الله تعالی د نارينه و په څېر د اسلام په چوکاټ کې خپلواکې او مسلمانې پيدا کړي دي د خپلو وروڼو يا د پلرونو د ودونو د اړتيا د پوره کولو په موخه، د سوداگريزو توکو او يا د تورې دورې د وينزو په څير تبادله کېږي، د کونډ (بې ښځې) پلار او يا د زلمي ورور کور پرې ودانېږي، د افغانستان دمديني قانون د ۶۹ مادې له مخې هم: دبدل د ازدواج په عقد کې يوه ښځه دبلې ښځې په بدل کې نه واقع کېږي او هرې يوې ښځې ته مهر مثل لازميږي، ځينو فقهي علماوو هم ددوو نجونو بدلول چې مېړونه يې وټاکل شي جايز گڼلې دي. دغه ډول د بدل نکاح د پيغمبر صلي الله عليه وسلم او دهغه داصحابانو په دوران کې ليدل شوی نه وه او ورستيو وختونو کې يې دود پيدا کړی دی، که دځينو فقهاوو له نظره روا هم شي خو په هر وخت او هر ځای کې ليدل شوی دي چې دغه ډول ودونو په ټولنه کې هم ښې پايلې نه دي لرلي، لکه:

- ۱- د نجونو شرعي حقونه، لکه مهر، ميراث، ازادي، انساني کرامت... پکې له منځه ځي.
- ۲- که په يوه کورنۍ کې د يوې بدلې شوې نجلۍ سره په حقه يا ناحقه تاوتریخوالی پيدا شي د هغې په بدل کې د هغې بلې کورنۍ غړي د دې کورنۍ د بې گناه نجلۍ څخه کسات اخلي، هغه وهي او ټکوي يې.
- ۳- د زمانو خوږې دوستي او خپلوۍ په گيلو، ناندرو، زړه بديو او ان په دښمنو بدلېږي.
- ۴- نه يوازې د دوو بدلوشويو نجونو ژوند په بدمرغۍ بدلېږي، بلکې د واده د دواړو هلکانو ژوند او د دوو کورنيو په دنده کې د ټولو غړو ژوند په تاوتریخوالي او يوه نړۍ خپگانوونو، شورما شور او په بې اتفاقيو تمايږي. څرنگه چې د بدل دغه ډول نکاحگانې ډېرې ټولنيزې ستونزې لري او د جاهليت د زمانې دود ته ورته دي، له بلې خوا د اسلام په سپيڅلي دين کې هم د دغه ډول نکاح گانو د جواز لپاره کوم څرگند نص نشته، بلکې رسول الله صلی الله عليه وسلم د دغه جاهلي دود څخه خلک منع کړي دي. په حديث شريف کې راغلي دي:

ژباړه: (د نافع او د ابن عمر (رضی الله عنه) څخه روايت شوی دی چې، رسول الله صلي الله عليه وسلم د بدل د نکاح څخه منع کړې ده) (۲)

په يوه بل حديث کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه روايت شوی دی چې: ((لا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ)) (۳). ژباړه: په اسلام کې د بدل (شغار) نکاح نشته.

ځينو عالمانو ويلي دي چې: که چېرته د دواړو ښځو لپاره د نکاح په وخت کې مهرونه وټاکل شي نو بيا که يو بل ته خور يا لور په نکاح ورکړي باک نه لري، خو په هغه صورت کې سمه ده چې دنکاح دټولو په وخت کې به يو لوری په بل لوري باندې دا شرط نه لگوي چې زه په دې شرط تاته خپله لور يا خور په نکاح درکوم چې ته به هم خپله لور يا خور ماته په نکاح راکوې او که داسې شرط پرې ولگړي داډول شرط هم ناروا دی ځکه چې دمهر په ټاکلو سره بيا هم يوه ښځه د بلې ښځې په بدل کې شرط او قرباني شوه. محققينو عالمانو د معاويه (رضی الله عنه) نظر او عمل ته ترجيح ورکړې ده چې په بيهقي، ابوداود او احمد کې يې دا رنگه روايت شوی دی: ژباړه: ((د عبدالرحمن بن هرمز اعرج څخه روايت دی چې: عباس بن عبدالله بن عباس، عبدالرحمن الحکم ته خپله لور په نکاح ورکړه او عبدالرحمن هم هغه ته خپله لور په نکاح ورکړه او د دواړو انجونو لپاره يې مهرونه هم ټاکلي وو، کله چې معاويه (رضی الله عنه) د دې پېښې څخه خبر شو، مروان ته يې ليک واستاوه او امر يې ورته وکړ چې دا ښځې او خاوندان يو له بله سره جلا کړئ او په ليک کې يې ورته وليکل چې: ((دا هغه ښځار (بدل) دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ورڅخه منع کړې ده.)) (۴)

د پورتنی دليل له مخې ځينو عالمانو ويلي دي، ژباړه: ((د ښځار په نکاح کې که مهر هم تعيين شوی وي بيا هم باطله او ناروا ده، دا د امام شافعي، (رح) احمد او اسحاق وينا ده)) (۵)

د پورتنی روايت څخه څرگنده شوه چې که چېرته د بدل په نکاح کې مهر هم تعيين شوی وي ناروا ده، ځکه چې دلته اصلاً مسأله له پيله د جوړجاړي په توگه د دوو نجونو د بدل جريان لري، اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي، آيا که چېرته په دې دواړو لوريو کې يو لوری د خپلې لور يا خور له ورکولو انکار وکړي ايا دا بل لوری به خپله لور هغه ته ورکړي؟ که مهر يې تعيين شي او ورپې کړي خو ښه ده خو طبعاً نه يې ورکوي، نو چې يو لوری يې نه ورکوي او دا بل لوری يې هم نه ورکوي او د دواړو لوريو تبادلې اړينه ده، همدې ته بدل (ښځار) ويل کېږي.

د خپلوۍ يا د نکاح يو بل ډول دا دی چې، که چېرته يوې کورنۍ په تېر وخت کې خپله لور يا خور بلې کورنۍ ته بې له قيد او شرطه په شرعي مهر او خوښۍ سره ورکړې وي او دا شرط يې هم پرې نه وي لگولی چې تاسو به هم په راتلونکي کې زموږ کورنۍ ته يوه نجلی ضروري راکوئ، خو د دې خپلوۍ په بهير کې د دواړو کورنيو ترمنځ مينه او محبت زيات وي او غواړي چې د دې خپلوۍ او دوستۍ په لړ کې بله خېښي او دوستي ټينگه کړي او د مقابلې کورنۍ څخه د خپل زوی لپاره د شرعي مهر په ورکولو سره لور

ياخور وغواړي دا بدل نه دی، بلکې دا يوه شرعي نکاح او غوره کار دی او راتلونکي برخليک يې د الله تعالی سره دی.

په پای کې د ټولو هېوادوالو څخه په درنښت سره هيله ده چې پر خپلو خویندو او لورگانو رحم وکړي، موږ ټول مسلمانان يو او د خپل پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم ژوند او کړه وړه زموږ لپاره د سمې لارې ډيوه ده، راځئ چې د خپل خور پيغمبر او د هغه د مخلصو اصحابانو په څېر خپلې خوښۍ او ښادۍ ولمانځو، لکه څرنگه چې د خپل زوی لپاره د ژوند د ښې ملگرې په لټه کې ګرځو، همدا ډول د لور لپاره هم د ښه ژوند غوښتونکي شو، لور او خور په بدل يا په نورو ناروا دودونو کې چاته ورنکړو، دا خور او لور زما او ستا په څېر انسانان دي لکه څرنگه چې نارينه د ژوند هيلې او ارمانونه لري، د ځان لپاره خوښۍ او سوکالۍ خوښوي، ښځې او نجونې هم، دې ته ورته هيلې لري، بلکې پيغمبر صلی الله عليه وسلم خو په دې مسایلو کې د زوی په پرتله د لورگانو په اړه ډېر ټينګار کړی دی، نو راځي چې نور د بدل ودونو ته د پای ټکی کېږدو، موږ په خپله ټولنه کې ليدلي دي او اوس يې هم وينو چې د بدل نکاحګانې ښې پایلې نه لري. مظلومه خور يا لور د ورور دواډه او ارمانونو قرباني نه کړو، د زوم څخه د ولور او ګانو په نوم پیسې وانخلو، له هغه سره د خپل زوی په ډول چلن وکړو، ځکه همدا لور سبا هماغه کورته ورځي، نن که ښه کوو او که بد، دا د خپلې خور او لور سره کوو. په ځانګړي ډول ديني عالمان، ښوونکي، استاذان او د جوماتونو امامان دې په مدرسو، ښونځيو، پوهنتونونو او جوماتونو کې د دغه بد دود د بدو پایلو په اړه خلکو ته معلومات ورکړي او په داسې غیر شرعي او دود یزو نکاحګانو کې دې برخه نه اخلي، هغه سل يا دوه سوه روپۍ چې د بدل نکاح په مراسمو کې يې ملاصاحبانو ته ورکوي هغه به الله تعالی له بلې لارې ورکړي او خپل ستر بادار الله تعالی ته دې ځانونه وسپاري.

د يوې اسلامي، مدني او سوکاله ټولنې په هيله.

(حسبنا الله و نعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير)

ماخذونه:

- (١) مختار الصحاح- للشيخ الامام محمد بن آبي بكر بن عبدالقادر الرازي- اخراج دايرة المعاجم في مكتبة البنان- بيروت، سنة ١٩٨٨ م. ص ١٣٤
- (٢) عون المعبود - شرح ابي داود - مع شرح الحافظ ابن القيم الجوزيده الجزء السادس، المطبعة الفالسه الشرعية لمكتبة ابن تيميه بالقاهرة سنه ١٤٠ هـ. ١٩٨٧ م.
- ٣- مسلم. جلد اول. ص، ٤٥٤. باب تحريم النكاح الشغار وبطلانه . طبع. دهلي. (١٣٥٠ هـ. ق.) - (١٩٣٠ م.).
- ٤- ابو داود. لومړی جلد. ص، ٢٨٣. پاکستان. ١٤٠٨ هـ. ق. - ١٩٨٨ م. عون المعبود شرح ابي داود - مع شرح الحافظ ابن القيم الجوزيده الجزء السادس، المطبعة الفالسه الشرعية لمكتبة ابن تيميه بالقاهرة سنه ١٤٠ هـ. ١٩٨٧ م.
- ٥- الجامع الصحيح وهو سنن الترمذي لابي عيسى محمد بن عيسى بن سورة . المجلد الثالث، متوفى ٢٠٩ - ٢٧٩ هـ ق - كتاب النكاح. باب ٢٩. حديث نمبر. ١١٢٤. ص، ٤٣٢.

سیر تاریخی قانون اساسی در افغانستان

افغانستان از زمان شکل گیری توسط احمد شاه ابدالی تا زمان امان الله خان دارای قانون اساسی مدون نبوده است. تمام کارها و امور مطابق میل و خواست شاه انجام می شد و هیچ ابزاریا مکانیسم برای کنترل قدرت پادشاهان وجود نداشته است. با رشد اندیشه های مشروطیت خواهی در کشور های همسایه این اندیشه در افغانستان نیز سرایت کرد و گروه های مشروطه خواهی به نوعی در صدد محدود کردن قدرت شاه بر آمدند. این گروه در زمان حبیب الله خان رشد و نمو کرد اما از طرف امیر مذکور سرکوب شدند.

گروه مشروطه خواهان دوم هم در درون دربار و هم در بیرون از دربار شکل گرفتند. از آنجایی که افراد درون دربار دارای قدرت و نفوذ سیاسی بودند سرکوب کردن این گروه تا حدودی برای شاه سخت بود به همین خاطر این گروه بعداً به یک سلسله موفقیت هایی دست یافتند. امان الله خان که از مشروطه خواهان درون دربار و پسر حبیب الله خان بود بعد از پدر قدرت را بدست گرفت و دست به یک سلسله اصلاحات زد. مهمترین کاری که در دوره امان الله خان صورت گرفت بدون شبهه تصویب اولین قانون اساسی دولت بود که در ۲۰ حمل ۱۳۰۲ هجری شمسی به عنوان "نظام نامه اساسی دولت عالییه افغانستان" در لویه جرگه جلال آباد توسط نماینده گان مردم به تصویب رسید. به موجب این قانون که مرکب از ۷۲ ماده بود، برای بار اول در تاریخ افغانستان قدرت شاهی توسط قانون و نهاد های سیاسی مثل کابینه، شورای دولت و محاکم محدود گردید و یک تعداد معین از حقوق اساسی افراد مثل آزادی بیان و نشرات با مصونیت مسکن و حریمت مکاتبات تامین شد. با وجود اینکه این قانون اساسی یک سلسله امیدواری ها را به وجود آورد اما به زودی مخالفت ها و شورش ها علیه اصلاحات امان الله خان آغاز گردید و منجر به سقوط حکومت

وی شد، که در نتیجه حبیب الله کلکانی بر سریر قدرت نشست. دوران نه ماه وی بدون وجود قانون مشخص سپری شد.

نادر شاه، دومین قانون اساسی افغانستان را با عنوان "اصول اساسی دولت عالی افغانستان" که مرکب از ۱۱۰ ماده بود، به تصویب رساند. هر چند این قانون اساسی که با استفاده از قوانین اساسی ترکیه و ایران و قانون اساسی سال قبلی میلادی با دستکاری های لازم تسویه شده بود، به ظاهر نظام مشروطه را در کشور قایم می کرد، اما در واقع صلاحیت نهایی را در بین شاه و قشر روحانی و عالمان دینی تقسیم می کرد و از بسیاری جهات نسبت به قانون اساسی سال ۱۳۰۲ مقیدتر بود. مثلاً در قسمت آزادی شخصی که مواد قانون اساسی سابق آن را به طور عام تضمین می کرد، عبارت قانون جدید طوری ترتیب شده بود که آن را به کار های تجارتي، زراعتی و صنعتی مربوط و محدود می ساخت. همچنان بر آزادی مطبوعات قیود شدید وضع می کرد و از همه مهمتر اینکه صلاحیت مجلس را در وضع قانون به عدم مخالفت با سیاست دولت مقید می ساخت که در واقع شورای ملی را به درجه مجلس مشوره تنزل می داد. با وجود اینکه قانون اساسی شکل گرفت اما نظام سیاسی بی قید و بند بود.

سومین قانون اساسی در دوره ظاهر شاه در دهه دموکراسی به وجود آمد. در تدوین سومین قانون اساسی گروهی موظف شده بود، تا روی بخش های مختلف آن کار نمایند و این گروه با کارشناسان خارجی در مورد بخش های مختلف آن مشوره کرده و بعداً با تشکیل لوی جرگه در ۲۹ سنبله ۱۳۴۳ ه. ش. در ۱۱ فصل و ۱۲۸ ماده آن را به تصویب رساند. مطابق این قانون اساسی سلطنت از حکومت جدا شده و نظام مشروطه شکل گرفت. تفکیک قوا شکل گرفته و پارلمان می توانست در تشکیل و از بین بردن کابینه نقش داشته باشد.

اما این قانون دارای نواقصی بود و از موارد نقض آن این است که صلاحیت های شاه با وجود مشروط شدن قدرتش زیاد بود و در برابر مردم و پارلمان پاسخگو نبود. از طرف دیگر بر قانون احزاب توجه صورت نگرفت و احزاب فعالیت های مخفی انجام می دادند، که این در نهایت سبب سقوط حکومت ظاهر شاه و بعداً داوود خان شد.

با کودتای داوود خان قانون اساسی دوران دهه دموکراسی نیز از میان می رود. داوود خان برای چند سالی بدون قانون حکومت کرد اما در سال ۱۳۵۵ لوی جرگه تشکیل داد و قانون اساسی جدیدی در ۱۳ فصل و ۱۳۶ ماده به تصویب رساند. در این قوانون اساسی تفکیک قوای که در قانون اساسی قبلی پیش بینی شده بود را از بین بردند و قوه قضائیه را در زیر

مجموعه يی وزارت عدليه برد که خود جزئی از قوه مجريه می باشد. در سال ۱۳۵۷ کمونيست ها با کودتاه داوود خان را از بين برد و قدرت را به دست گرفت. تا زمان ببرک کارمل قانون اساسی وجود نداشت اما ببرک کارمل درحمل سال ۱۳۵۹ه.ش. در ۶۸ ماده "اصول اساسی جمهوری دموکراتیک خلق" را به وجود آورد که بيش از آنکه قانون باشد بيشتر شبیه مرامنامه های حزبی بود. احزاب چپ بيشترين فعاليت را داشت و یکی از نهاد های اساسی به شمار می آمد که اعمال قدرت می نمود. قانون بعدی را داکتر نجيب الله در ۱۳ فصل و ۱۳۹ ماده به وجود آورد. تغييرات اساسی که در قانون اساسی دوران نجيب آمد تفکیک قوا، شکل گیری احزاب، پيش بينی پارلمان، در نظر نگرفتن مذهب خاص به عنوان مذهب رسمی و مسايل ديگر بود. اما عمر اين قانون کوتاه بود. با سقوط حکومت داکتر نجيب الله، حکومت مجاهدين شکل گرفت. در دوره مجاهدين و طالبان کدام قانون اساسی برای افغانستان به تصويب نه رسیده است. با سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱ ميلادی کنفرانس بن در مورد آینده افغانستان شکل گرفت. اداره انتقالی پس از اداره موقت به رهبری حامد کرزی، موظف بود تا قانون اساسی جديد را تدوين نمايد. درنتيجه لويه جرگه تصويب قانون اساسی در ۱۴ جدی سال ۱۳۸۲ه.ش. قانون اساسی فعلی افغانستان را در ۱۲ فصل و ۱۶۲ ماده به تصويب رساند.

منابع:

۱. قوانين اساسی افغانستان، وزارت عدليه، چاپ اول،
۲. قوانين اساسی افغانستان، پيشين، ص ۶۲ و ۶۳
۳. فرهنگ، مير محمد صديق؛/افغانستان در پنج قرن/خير؛ جلد دوم تهران، ۱۳۷۶
۴. سايت انترنيتی گوگل www.google.com

څېړنپوه دوکتور محمد شريف څلدران

د هېواد د ازادۍ گټونکى شاه امان الله خان

شاه امان الله غازي د افغانستان د خلکو هغه هېواد پال او آزادۍ خوښوونکى مشر و، چې د لويې برتانې پر ضد يې د هېواد ملي آزادۍ ښوونکى پاڅون رامنځته، سوق او په ښه تدبير سره يې تر بشپړ بري پورې ورساوه.

که څه هم د افغانستان د بشپړ استقلال لپاره د افغانستان خلکو، د لومړني مشروطيت پلويانو او په ځانگړي توگه د ډيورنډ هاخوا پښتنو او بلوڅو وروڼو د انگرېزي استعمار پر ضد د مبارزې او جهاد سنگرونه گرم ساتلي وو، خو د وخت رژيمونو د خپلو کمزوريو او د برتانوي او روسي امپراتوريو د فشار په وجه نه شو کولای، چې د هېواد د آزادۍ او خپلواکۍ لپاره عملي گامونه اوچت کړي او له دې امله هغه مهال افغانستان يو نيمه مستعمره حالت درلود. هغه هېواد چې بشپړ خپلواک نه وي، څرنگه کولای شي، چې د خپل ملت او هېواد په گټه د ودې، پرمختيا او آبادۍ پروگرامونه او اصلاحات عملي کړي؟ ځواب روښانه دى، چې پرته له خپلواکۍ هېڅ هېواد او ملت د ځان په گټه سياسي، اقتصادي او ټولنيز اصلاحات نه شي عملي کولای، په پرديو پورې هر ډول تړلتيا په گټه نه ده او لکه چې د ۱۹۱۹ زيږديز کال څخه پخوا زموږ هېواد د تړلتيا په وجه له اقتصادي او ټولنيز پرمختگ څخه بې برخې وو.

شاه امان الله خان د ۱۲۹۷ لمريز. کال د حوت په نهمه نېټه د پلار له وژل کيدو وروسته په کابل کې واک ته ورسيد او د حوت په ۱۶مه نېټه يې د افغانستان بشپړ استقلال په يوه لويه غونډه کې د کابل په عيدگاه جومات کې اعلان کړ. ورپسې يې په يوه بله غونډه کې چې د ۱۲۹۷ لمريز. کال د حوت په ۲۳ مه نېټه په کابل کې جوړه شوه، د هند ويسراى ته د افغان او انگرېز د نوي تړون وړاندیز وکړ، داسې تړون چې په هغه کې د افغانستان د کامل استقلال او د دواړو هېوادونو او ملتونو ترمنځ د برابرې حقونو ضمانت موجود وي. (۲۳۰:۱)

د برتانوي امپراتورۍ په وړاندې د شاه امان الله غازي درېدل او د هېواد د بشپړې خپلواکۍ اعلانول يې له شکه د ده سياسي جرأت، هېواد پالنه او آزادي خوښوونه بيانوي او دا يو ستر ملي او تاريخي رسالت وو، چې غازي امان الله خان پخپل وخت کې په مېړانه سر ته ورساوه.

ځوان واکمن غازي امان الله عقيده درلوده، چې د هېواد د سياسي، اقتصادي او ټولنيزې پرمختيا يوازینی لاره د هېواد د بشپړې خپلواکۍ گټل دي. هغه ويل: (خپلواکي هېڅوک چا ته نه ډالۍ کوي، بلکې د وينو په بيه او د تورې په زور بايد واخيستل شي). (۲۵:۲) هماغه وو، چې کله انگرېزانو د افغانستان خپلواکي په رسميت ونه پېژندله او د افغان د پياوړي ملت د مشر غوښتنو ته يې مثبت ځواب ونه وایه، شاه امان الله د وسله وال جهاد او آزادۍ غوښتنې ستر پاڅون اعلان کړ او د جبهې لیکو ته يې دولتي او قومي لښکرې واستولې.

د انگرېزانو پر ضد د جهاد اعلان په داسې حال کې وشو، چې افغانستان په سياسي، اقتصادي او پوځي لحاظ له لويې برتانيې سره په هېڅ صورت د مقايسې وړ نه و، د بېلگې په توگه له چترال نه تر بلوچستانه درې لکه څلوېښت زره مجهز برتانوي پوځ د ۲۳ مشهورو او باتجربه جنرالانو تر مشرۍ لاندې ځای پر ځای وو. د جنرال ماتهن تر مشرۍ لاندې په مشهد کې برتانوي پوځونه د تيارسۍ په حالت کې وو. سربېره پر دې د ايران پوځ، وزارتونه او ماليات دغه مهال د انگرېزانو تر قوماندې لاندې وو او آن تر عشق اباد او بخارا پوري انگرېزانو خپل سياسي او پوځي نفوذ غزولۍ و او افغانستان يې تر کلکې محاصرې لاندې راوستی وو. (۸۰۴:۳) خو غازي امان الله خان چې د آزادۍ د گټلو پاک نيت يې درلود، پر خپل ملت يې باور او تکيه وکړه او د دنيا د لويې برتانوي امپراتورۍ په وړاندې يې آزادي غوښتونکې جگړه پيل کړه، ځکه هغه واک ته له رسېدو وروسته پخپله لومړنۍ وينا کې له افغانانو سره ژمنه کړې وه، چې دی به هېواد د (مطلقې آزادۍ) په لور رهنمايي کوي. دې ژمنې د عمومي افکارو په لاسته راوړنه کې ورسره مرسته وکړه او ده هم پر خپله ژمنه وفا وکړه او د افغانستان کامل استقلال يې په لاس راوړ. (۲۸۵:۴)

که څه هم افغانان د افغان-انگليس په درېيمه جگړه کې د وسلو، عسکرو او اقتصادي پلوه کمزوري وو، خو د عقېدې، ايمان او آزادۍ غوښتونکې روحيې له پلوه ډېر قوي او غښتلي وو، نو ځکه په يوه مياشتنۍ (د مۍ له درېيمې څخه د جون تر دويمې نېټې پورې) سخته جگړه کې بريالي راووتل. په جنوبي محاذ کې د سپه سالار نادر خان په مشرۍ دولتي او قومي لښکرو او په ځانگړي توگه مسعودو او زبېرو د سپين وام، وانا او سروکي تانې له انگرېزانو ونيولې او د مۍ مياشتې په ۲۸ مه نېټه د ټل ښار او فوځي اډه فتحه شوه او افغان زېروړې لښکرې د کوهاټ په لور د انگرېزانو په تعقيب وځوځېدې او په هر پړاو کې يې انگرېزانو ته داسې ماتې ورکړې، چې پرته له متارکې يې بله لار نه درلوده. هماغه و چې د ۱۲۹۸ ش. کال د جوزا په ۱۲ مه نېټه يې متارکه اعلان کړه او د افغانستان د دولت له خوا هم ومنل شوه. (۲۳۲:۱)

په دغه يوه مياشتنۍ جگړه کې د انگرېزانو (۲۰۰۰) تنه جنگيالي ووژل شول او د افغانانو (۱۰۰۰) تنه په شهادت ورسېدل. دغه راز د انگرېزانو شپاړس نيم ميليونه پونده ولگېدل. (۵: ۱۵۴-۱۵۵)، خو جگړه افغانانو په تش لاس وگټله او د دنيا لويه امپراتوري يې دې ته اړ ويستله، چې د راولپنډۍ په مذاکراتو کې د افغانستان سياسي خپلواکي په رسميت وپېژني.

د افغان او انگليس د دوه اړخيزو مذاکراتو په نتيجه کې د ۱۹۱۹م. کال (۱۲۹۸ لمريز) کال د اگست په اتمه نېټه په راولپنډۍ کې د روغې جوړې تړون لاسليک شو او د همدغه کال اگست په اتلسمه نېټه چې د ۱۳۹۸ل. کال د اسد مياشتې له ۲۸ نېټې سره سمون لري د اعليحضرت امان الله خان له خوا تصديق او توشيح شو او په هېواد کې د خپلواکۍ لومړی جشن په پغمان کې ونېول شو. (۱: ۲۳۳)

غازي امان الله خان د هېواد د خپلواکۍ د گټلو په څلورم جشن کې ملت ته په خطاب کې داسې وويل: (استقلال موږ ته چا نه دي ډالۍ کړی، بلکې الله تعالی دغه نعمت موږ ته را کړ. استقلال داسې کوم شی نه دی، چې څوک يې چاته ډالۍ کړي، موږ د خپلو وينو په بيه او د تورې په زور وگاټه). (۲: ۲۵)

د هېواد د آزادۍ گټونکي غازي امان الله خان لا د آزادۍ له گټلو مخکې د ۱۹۱۹م. کال د فبرورۍ په ۲۴ مه نېټه د مراد خانۍ په ډگر کې له خلکو سره ژمنه کړې وه. (سر له نن څخه افغانستان پخپل بهرني سياست کې يو خپلواک هېواد دی. فردي آزادي، مساوات، وروري او برابري، صداقت، عدالت او د ملت آزادي به تامين شي) (۳۰: ۲۹۹)

افغان ملي مشر د خپلواکۍ په گټلو سره د نورو ژمنو عملي کولو ته لاره اواره کړه. هغه په رښتيا غوښتل چې د هېواد آزادي د نورو سياسي، اقتصادي او فرهنگي اصلاحاتو په عملي کولو تکميل، بشپړه او ډاډمنه کړي، نو ځکه يې د هېواد د هر اړخيزې ودې، پرمختيا او آبادۍ په موخه لاندې اصلاحات پيل او عملي کړل:

۱- په سياسي برخه کې:

- د خپلواکۍ اعلانول او د برتانوي امپراتورۍ پر ضد د آزادۍ ښوونکې جگړې په ښه شان رهبري کول او بري ته رسول.

- د درې گونو قواوو پر بنسټ د دولت جوړول.

- د دولت د چارو د ښه تنظيم او په بېلابېلو برخو کې د اصلاحاتو د راوستو لپاره د (۷۷) نظامنامو او فرعي قوانينو ليکل او تصويبول. (۵: ۲۰۹-۲۰۵)

- په اساسي قانون کې د افغانستان ټول اتباع پرته له ديني او مذهبي توپيره افغان وگڼل شول او هر راز اسارت، تبعيض او تعرض منع اعلان شو. دغه راز د افغانستان ټول اتباع د شريعت او نظامنامې (قانون) له مخې د مملکت په وظيفو او حقوقو کې مساوي وگڼل شول. (وگورئ د افغانستان لومړنی اساسي قانون)

- په هېواد کې د لويو جرگو جوړول.
- په بهرني سياست کې شاه امان الله خان ډېر ښه وځلېده، افغانستان يې دنيا ته ور وپېژند او د يوه خپلواک هېواد په توگه يې له دغو ملکونو سره سياسي متقابلې اړيکې ټينگې کړې:
- ۱- د ۱۹۲۱م. کال په فبرورۍ کې د شوروي دولت سره د متقابلې دوستۍ او همکارۍ تړون لاسليک شو.
- ۲- د ۱۹۲۱م. کال په مارچ کې له ترکيې سره د دوستۍ تړون وشو.
- ۳- د ۱۹۲۱م. کال د جون په درېيمه له ايران سره د دوستۍ تړون وشو. (۸۴۱:۶)
- ۴- د بلژيک، لويې برتانيې، د جنوبي امريکا د ليبريا، سويس، جاپان، پولنډ، مصر، ايټاليا، فنلنډ، يمن، سعودي عربستان، چين او فرانسې سره د افغانستان سياسي اړيکې ټينگې شوې او په دغو ملکونو کې د افغانستان تور، سور او زرغون بيرغ اوچت شو. (۲۴۶:۱، ۲۵۸-۲۶۰)
- ۲- په اقتصادي برخه کې:
- د آزادۍ گټونکي امان الله خان د افغانستان د سياسي آزادۍ د ټينگولو په موخه يو شمېر اقتصادي اقدامات وکړل، چې دلته يې په لاندې ډول ذکر کوو:
- د ۱۳۰۱ل. کال د سنبلې په مياشت کې د افغانستان لومړنۍ بودجه ترتيب شوه. دا يو بې ساری کار وو، چې د افغانستان د انکشافې پروگرامونو د عملي کولو په موخه جوړ شو.
- د ۱۳۹۸ زيږديز. کال مالي واردات څلوېښت ميليونه کابلۍ او مصارف ۳۱ ميليونه وو، ذخيره (۹) ميليونه وه.
- په ۱۹۱۹ل. کال د بيسيم تلگرافي دستگاه په کابل کې جوړه او امان الله خان د هغې له لارې د شوروي د وخت مشر ته د تشکر تلگرام واستاوه.
- د افغانستان او ايټالوي شرکت (سينوردات) ترمنځ د موټر د حمل او نقل قرارداد وشو.
- (جدي ۱۳۰۱ل) امان الله خان د افغانستان د مصنوعاتو د استعمال فرمان صادر کړ.
- د ۱۳۰۱ل. کال دولتي واردات ۵۸ ميليونه کابلۍ او مصارف ۴۰ ميليونه او سپما ۱۵ ميليونه وه.
- د برتانوي هند سره د تلگراف لښلول.
- (حوت ۱۳۰۳ش) په کابل کې لومړۍ پلا ښاروالۍ جوړه شوه.
- په ۱۳۰۳ل. کال د ۲۴۰۲۷۰ کابلۍ روپيو په لگښت د غازي بند جوړ شو، چې لس زره جريبه ځمکه يې خړوبوله.
- د کابل او گردیز ترمنځ سرک جوړ شو.
- د ۱۳۰۷ل. کال تر سنبلې پورې ۲۶۶ کيلو متره سرک پوخ شو.
- له ۱۳۰۲ څخه تر ۱۳۰۷ل. کال پورې ۴۹۱ فابريکې راونيول شوې.
- د بهرنيو هېوادونو سره سوداگريزې اړيکې ټينگې شوې. (۱: ۲۶۰-۲۳۳)

- د دارالامان ښار بنسټ اېښودل.

- په ۱۹۲۸م. کال کې د لومړي ځل لپاره د کاغذي پيسو نوټ چاپ او رواجول.

په فرهنگي برخه کې:

غازي امان الله خان چې د مطبوعاتو په مثبت رول باندې پوهېده، په ۱۳۰۳ل. کال د مطبوعاتو قانون جوړ او خپور کړ او د هغه په رڼا کې دغه لاندې ورځپاڼې، جريدې او مجلې د نشر او چاپ ډگر ته راووتې، خو د افغاني ټولنې د ذهنونو په تنوير، بيدارولو او روزلو کې ملي رسالت ادا کړي:

امان افغان، افغان، ابلاغ، حقيقت، اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، غازي، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بيدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشاد النسوان، انيس، د معرف معارف مجله، مجموعه عسکريه مجله، ثروت مجله، مجموعه صحيه مجله، پښتون غږ.

ورځپاڼې، جريدې او مجلې هغه خپرونې دي چې د امني دولت د څلورم رکن په توگه يې گڼلای شو او په اوس وخت کې يې د دموکراسۍ جز گڼي. مولوي عبدالروف کندهاری، علامه محمود طرزي، عبدالهادي داوي (پريشان)، عبدالرحمن لودين، غلام محي الدين افغان، مولوی صالح محمد هوتک، مير سيد محمد قاسم خان، مير غلام محمد غبار د امني دورې نوميالي ليکوالان او ژورنالستان وو. (۲۷۸-۲۶۷:۷، ۲۸۴)

د امني دورې د لومړي اساسي قانون د ۶۸ مه مادې له مخې په هېواد کې لومړنۍ زده کړې اجباري شوې او په هېواد کې د نجونو او هلکانو ۳۲۲ ښوونځي جوړ شول. له ۱۹۲۳ څخه تر ۱۹۲۷ پورې ۱۳۳ ټوکه درسي کتابونه د معارف په وزارت کې چاپ شول. دغه راز له هېواد څخه بهر څو سوه زده کوونکي د لوړو او مسلکي زده کړو لپاره پخواني شوروي اتحاد، جرمني، فرانسې، ايټاليا او ترکيې ته واستول شول، چې په هغوي کې نجونې هم شاملې وې. (۸۵۱:۳) د دفاع او دربار له وزارتونو وروسته په درېيمه درجه د معارف بودجه منظور شوه.

د شاه امان الله خان په مشرۍ د کابل په ښار کې کتابتونونه، راډيو، سينما او تياتر رامنځته او په فعاليت يې پيل وکړ. ديارلس جريدې او مجلې د دولت په مټ خپرې شوې، چې د ارشاد النسوان جريده په ۱۹۲۲م. کال په کابل کې د (الف. ري) او روح افزا وطن دوستو مېرمنو په مديريت سره په اتو مخونو کې چاپ شوه او د ښځو د ذهنونو په روښانولو او بيدارۍ کې يې مهمه ونډه درلوده. (۸۵۱:۳-۸۵۲) پښتو د افغانستان د معارف په نصاب کې شامله شوه او د تعليم ژبه وگرځېده. د پښتو ژبې د روزنې، پالنې او بډاينې په موخه په ۱۳۰۱ل. کال پښتو مرکه (مرکه د پښتو) جوړه شوه او ۱۳۰۲ل. کال پورې يې دوه دوه کتابونه (يوازينې پښتو) او (پښتو پښويه) وليکل. (۲۴:۸)

د امني دورې د اساسي قانون په (۱۱) مه ماده کې راغلي: (کورني مطبوعات او اخبارونه د اړوندې څانگې نظامي سره سم آزاد دي) او په همدې موخه په ۱۳۰۳ل. کال د مطبوعاتو قانون جوړ او تصويب شو.

دغه راز شاه امان الله د ۱۹۲۸-۱۹۲۷ م. کلونو په بهير کې د نړۍ بېلا بېلو هېوادونو ته سفر وکړ او په دغه ترڅ کې يې د افغانستان فرهنگي اړيکې د يو شمير هېوادونو سره ټينگې کړې. شاه امان الله په لويديځ کې د غربي استعمار پر ضد د مبارزې د قهرمان او پر لويه برتانيه باندې د فاتح په توگه هر کلي وشو. په رښتيا هم دغه نوميالي د استعمار ضد او د هېواد د ترقي او آبادۍ لېوال وو، چې نن ټول افغانان د هغه پر کارنامو وياړي او په افغانستان کې د هغه د ارمانونو عملي کول غواړي. نوموړي وړندوست پادشاه، کله چې يې د انگليسي د سقوي ډرامې په پايله کې هېواد پرېښودو او ايتاليا ته ورسېد، د نجارۍ په کسب يې پيل وکړ او له دې لارې يې د بچيانو لپاره حلال رزق پيدا کاوه، خو (۹۸) کاله وروسته د افغانستان اوسني رهبران له بده مرغه داسې نه دي، د هېواد په دننه او بهر کې يې دومره شتمنۍ راغونډې کړې دي، چې د څلوېښتو کلونو وران او په جگړه کې تباه شوی افغانستان له سره پرې ودانېدلای شي، خو که دوی يې پخپله او داوطلبانه توگه د افغانستان د خلکو په واک ورکړي او يا يې څوک په زور ترې واخلي او گران هېواد پرې آباد کړي!!؟

فردوسي څومره ښه ويلې دي:

مرا مرگ بهتر از آن زندگي
که سالار باشم کنم بنده گي

سرچينې:

- ۱- عبدالحی حبيبي، د افغانستان پېښليک، لومړی ټوک، کابل: د بيهقي کتاب خپرولو موسسه، ۱۳۵۳ل.
- ۲- نطق های اعليحضرت امان الله غازي، قسمت اول، د نصرالله سوبمن او فرهنگي ظريفي ټولونه او برابرونه، د علومو اکاډمي، کابل: دولتي مطبعه، ۱۳۸۰ل.
- ۳- مير غلام محمد غبار، افغانستان درمسير تاريخ، جلد اول و دوم، پشاور: دارالسلام کتابخانه، ۱۳۸۸ل.
- ۴- وارتان گريگوريان، ظهور افغانستان نوين، مترجم علي عالمي کرمانی، تهران: محمد شريعتي-افغانستانی، ۱۳۸۸ل.
- ۵- سيما رسولي، استرداد استقلال و اصلاحات در افغانستان (۱۹۱۹-۱۹۲۹م)، کابل: د علومو اکاډمي، ۱۳۹۱ل.
- ۶- سيد بهادر شاه ظفر کاکاخېل، پښتانه د تاريخ په رڼا کې، نهم چاپ، پېښور: يونيورسيتي بک ايجنسي پښتونخوا، ۲۰۱۲.
- ۷- اورنگزيب ارشاد، افغانستان پېژندنه، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۴ل.

تأثیر رنگ‌ها بالای افراد و جامعه

قسمت دوم:

سرخ

رنگ سرخ یکی از سه رنگ اصلی است و به دلیل داشتن انرژی شدید در خود باعث تحریک احساسات می‌شود این رنگ بر روی اعصاب سمپاتیک تأثیر گذاشته و حرارت و درجه حرارت بدن را افزایش می‌دهد. استفاده از این رنگ، در تابلوهای سرخ رنگ و چراغ‌های راهنمایی و رانندگی به دلیل خاصیت هشداردهندگی آن است.

در آزمون‌های روان‌شناسی، این رنگ نشانگر شرایط جسمانی فرد جهت بکار بردن انرژی است زیرا نبض را سریع می‌کند، فشار خون را بالا می‌برد و تنفس را بیشتر می‌کند. سرخ بیانگر نیروی حیاتی بوده لذا معنای آرزو و میل و اشتیاق را دارد. سرخ به معنای لزوم بدست آوردن نتایج موردنظر، کسب کامیابی، اراده برای پیروزی و قدرت است. می‌تواند انگیزه‌ای برای فعالیت شدید، ورزش، پیکار و رقابت باشد.

عموماً فردی که مایل است از طریق فعالیت‌هایش زندگی پرجنب و جوشی داشته باشد رنگ سرخ را در زندگی خود بیشتر به کار می‌برد. بنابراین می‌توان گفت افرادی که رنگ سرخ را در خرید خود مورد توجه قرار می‌دهند اغلب این ویژگی‌ها را دارا هستند. از نظر "وکسندر"، رنگ سرخ بیشتر تحریک کننده، رنگ نارنجی نشانه ناراحتی و استرس، رنگ زرد نشانه شادابی و سرزندگی است (Madden, Hewett and Roth, 2000).

آبی

آبی رنگ آرامش است و فرد را از یک تأثیر روانی آرام بخش در سیستم عصبی برخوردار می‌سازد. از نظر کارشناسان، رنگ آبی تداعی‌گر ثروت، اعتماد و امنیت است (Madden, Hewett and Roth, 2000). در روان‌شناسی رنگ‌ها ویژگی رنگ آبی آرامش بخش بودن برای ذهن افراد است و به طور مستقیم روی سیستم عصبی تأثیر مثبت گذاشته و آرامش و رهایی عظیمی برای افکار آدمی به ارمغان می‌آورد. هر کس که رنگ آبی را به عنوان اولویت اول انتخاب می‌کند خواستار محیطی آرام و به دور از ناراحتی‌ها و اضطراب‌ها است.

زرد

اغلب اثر رنگ زرد به صورت روشنی و شادمانی در نظر گرفته می‌شود. چون سرخ به صورت غلیظ‌تر و سنگین‌تر ظاهر می‌گردد لذا از قدرت تحریک بیشتری برخوردار است. رنگ زرد سبک‌تر و با غلظت کمتری در مقایسه با رنگ سرخ ظاهر می‌شود. رنگ زرد موجب افزایش فشار خون و تسریع نبض و تنفس به طریق مشابه رنگ سرخ می‌شود اما مکانیسم آن از تأثیر کمتری برخوردار است. صفات اصلی رنگ زرد عبارتند از روشنی، کیفیت درخشان و شادمانی رنگ زرد به دلیل براق بودن بسیار زیبا و جذب کننده است.

تفکر افراد بر این است که این رنگ، رنگ خوشبینانه است. در روان‌شناسی رنگ‌ها چنانچه رنگ زرد به عنوان اولین اولویت انتخاب شود نشانه امید یا انتظار به رهایی است. اما اگر رنگ زرد طرد (رانده) شود می‌تواند به معنای قطع امید باشد.

زرد، رنگ بسیار سختی برای چشم است در نتیجه استفاده و نگاه کردن بیش از اندازه به آن برای چشم‌ها عذاب‌آور و گاهی خطرناک است. رنگ زرد تمرکز افراد را بالا می‌برد بنابراین برای علامت‌های راهنمایی و رانندگی مورد استفاده قرار می‌گیرد. از ویژگی افرادی که این رنگ را دوست دارند می‌توان به خوش خوی بودن، خوش بینی، اهل عمل و روشن فکر بودن اشاره کرد. (انرژی رنگ‌ها ترجمه؛ فاطمه رضایی)

سبز

سبز یکی از رنگ‌هایی است که در طبیعت بسیار مشاهده می‌شود. رنگ سبز حالت آرام بخشی دارد و به عنوان سمبول شفقت و مهربانی و متعادل بودن روح، روان و رفتار به شمار می‌رود. رنگ سبز در رفتار و روحیات انسان‌ها می‌تواند حاکی از حرکت یا بیان کننده بیماری و پوسیدگی باشد از طرف دیگر می‌تواند بیانگر صلح و آرامش باشد و با طبیعت، روستا و طریقه سالم زندگی کردن در پیوند باشد. (بیومن، ۱۳۸۱: ۷۶)

در روان‌شناسی رنگ‌ها انتخاب کننده این رنگ دارای صفات روحی اراده در انجام کار، استقامت و پشتکار است لذا سبز نمایانگر عزم راسخ و پایداری است. شخصی که رنگ سبز را به عنوان اولین

گزینه انتخاب می‌کند در واقع مایل است که اطمینان بیشتری را نسبت به ارزش‌های فکری خود داشته باشد و علاقه‌مند به تأثیرگذاران در محیط اطراف است اما اگر رنگ سبز تبعید شود به معنای اضطراب برای آزاد کردن خود از تنش‌هایی است که بر اثر عدم شناسایی به شخص تحمیل شده است (لوشر، ۱۳۸۵: ۹۳).

سیاه

سیاه نمایانگر مرز مطلق است که در نزدیک آن زندگی مشکل می‌شود لذا می‌تواند بیانگر پوچی و نابودی باشد سیاه به معنای (نه) بوده و نقطه مقابل رنگ سفید(بله) است، سفید به صفحه خالی می‌ماند که داستان را باید روی آن نوشت ولی سیاه نقطه پایانی است که در نزدیک آن هیچ چیز وجود ندارد (لوشر، ۱۳۸۵: ۹۷).

در روان‌شناسی رنگ‌ها چنانچه سیاه در نیمه اول آزمایش انتخاب شود منجر به رفتار جبرانی از نوع افراطی می‌گردد. هرکس سیاه را به عنوان اولین رنگ انتخاب کند؛ می‌خواهد هر چیزی را نفی کند و نوعی اعتراض به وضع موجود است که در آن وی احساس می‌کند هیچ چیز آن طوری که باید و شاید نیست. این شخص در برابر سرنوشت و یا دست کم در برابر خود، بالائی علم می‌کند و در معرض یک رفتار عجولانه و غیر عاقلانه است (لوشر، ۱۳۸۵: ۹۷).

سیاه رنگ اقتدار، توانایی و قدرت است این رنگ در اکثر فرهنگ‌ها مرسوم و مورد علاقه است زیرا افراد را لاغرتر و ظریف‌تر نشان می‌دهد. معمولاً کشیش‌ها (مردم روحانی مسیحی) مشکی (تیره، سیاه) می‌پوشند تا تسلیم بودن خود را به پروردگارشان ثابت کنند. در برخی از فرهنگ‌ها پوشش مشکی خانم‌ها را مطیع بودن آن‌ها از همسرانشان می‌داند.

رنگ‌ها و احساسات

رنگ‌ها، تأثیر متفاوتی بر روی احساسات افراد دارند. سیمبالو و همکاران (۱۹۷۸)، وابستگی بین رنگ‌ها و احساسات را آزمودند، و نتیجه گرفتند که رنگ‌های زرد، نارنجی و آبی رنگ‌های شاد هستند یا به عبارت دیگر، احساس شادی را در افراد بر می‌انگیزانند. اما سرخ، سیاه و قهوه‌ای رنگ‌های محزون و ناراحت‌کننده‌ای هستند. این احساسات (شادی و ناراحتی) در میان گروه‌های سنی مختلف به صورت مشابه تأثیر می‌گذارند. کوتلر (۱۹۷۳) ادعان (اقرار) می‌کند که عوامل محیطی مثل سر و صدا، اشکال، رایحه‌ها و رنگ‌ها در جلب توجه و انتقال پیام موثر هستند و حسی را در مشتریان می‌توانند ایجاد کنند که احتمال خرید را افزایش دهد. طبق مطالعات انجام شده، عوامل محیطی شبیه آن چه گفته شد، می‌توانند واکنش‌ها و رفتارها را تحت تأثیر قرار دهند (Alpert and Alpert, 1986). بلیزی و همکاران نشان دادند که رنگ حتی بر احساسی که نسبت به انتخاب یک فروشگاه خرده فروشی وجود دارد، تأثیرگذار است (Bellizzi et al., 1983) دیگر مولفان نیز نشان دادند

که رنگ بر روی میزان تمرکز افراد نیز تأثیر می‌گذارند. همچنین می‌توان به ژاکوب و سووس اشاره کرد که نشان دادند رنگ بر روی احساس ترس نیز اثر می‌گذارد. (Satyendra Singh, 2006).

رنگ‌ها و فرهنگ

رنگ با فرهنگ و مذهب قرابت دارد. در مطالعهٔ میان فرهنگی، ویگرسما و ون در الست (۱۹۸۸) یافتند که رنگ آبی، رنگ مورد علاقه در عموم فرهنگ‌ها است. رنگ نارنجی مقدس‌ترین رنگ در آئین هندو است. دیمبو اشاره می‌کند که در زامبیا نارنجی را به عنوان یک رنگ نمی‌شناسد (، 1988). سبز در میان مسلمانان رنگ مقدسی است. سلت‌ها رنگ سبز را آنقدر مقدس می‌دانستند که از آن در مراسم عروسی استفاده می‌کردند تا این که کلیسای مسیحیان بعدها رنگ سفید را برای این کار اعلام کرد. در بیناسکیموها رنگ سفید آنقدر مهم است که ۱۷ کلمه برای توصیف آن به کار می‌برند که هر کدام معانی متفاوتی دارد. ترکیب سرخ و سفید برای تشریفات و در مکزیکو برای نشان دادن قلب مقدس کلیسای کاتولیک استفاده می‌شود (Tektronix, 1988). رنگ‌ها در فرهنگ‌های مختلف تداعی‌گر مسائل مختلفی هستند. بر اساس تحقیقات، رنگ‌های آبی، سبز، و سفید در تمام هشت کشوری که مورد بررسی قرار گرفته‌اند تداعی‌گر آرامش و آسایش بوده‌اند در حالی که رنگ‌های طلایی، نارنجی و زرد معانی متفاوتی داشتند. (Clarke III, Honeycutt Jr, 2000) به این ترتیب، بهتر است شرکت‌ها از رنگ‌های مناسب استفاده کنند چون مخاطبین آگاهی‌ها در کشورهای مختلف رنگ‌های متفاوتی را ترجیح می‌دهند. آگاهی‌های فرانسوی و آمریکایی از رنگ‌های سیاه و قهوه‌ای استفاه بیشتری می‌کنند در حالی که آگاهی‌های ونزوئلایی بیشتر از رنگ‌های سرخ، نارنجی و سبز استفاده می‌کنند. (Grossman, and Wisenblit, 1999).

حرارت رنگ

رنگ‌های زرد، نارنجی، ارغوانی و صورتی یا گوشتی کم رنگ از جمله گروه رنگ‌های گرم محسوب می‌شوند و رنگ‌های سبز و آبی در رده رنگ‌های سرد به شمار می‌روند. گرچه هر طول موج از رنگ‌های قابل رویت، دارای درجهٔ حرارتی است لیکن در مقابل رنگ‌هایی مانند زرد کم‌رنگ، صورتی کم‌رنگ و لاک‌ی خود را سرد نشان می‌دهند. رنگ‌های گرم می‌توانند القاء کننده کهنگی باشند. هر رنگ نماینده معنا و تداعی‌گر مفهوم خاصی است از نقطه نظر تقسیم رنگ‌ها به سرد و گرم، رنگ‌های گرم از نظر فیزیکی و عاطفی برانگیزنده، محرک و برهم‌زننده تمرکز هستند. رنگ‌های سرد به خصوص آبی، آرامش‌بخش و دلپذیرند. (Bellizzi and Hite, 1992).

درجهٔ حرارت رنگ در بازاریابی از اهمیت زیادی برخوردار است مانند بروشور تبلیغاتی برای گذراندن ایام تعطیل در حمام آفتاب یا جایی که دلالت بر سردی دارد مانند تبلیغات جهت نوشابه (بیومنٹ، ۱۳۸۱: ۸۰) رنگ‌های سرد (آبی، سبز و ...) تا حدودی القاکنندهٔ حس سردی و آرامش اند و در

مقابل، رنگ‌های گرم (سرخ، زرد، نارنجی و ...) القاکننده حس گرمی و جنب‌وجوش اند. رنگ‌های گرم، محرک سیستم عصبی بوده و باعث تشدید احساسات و جلب توجه می‌شوند. روانشناسان معتقدند تمایز بین رنگ گرم و سرد نسبی است. برای مثال، وقتی رنگ زرد و سرخ کنار هم قرار می‌گیرند، رنگ زرد گرم‌تر از سرخ دیده می‌شود. سفید، مشکی، و طوسی (رنگی میان سبز و سرخ) نیز رنگ‌های خنثی هستند. چون انتخاب و ترجیحات رنگ از فردی به فرد دیگر متغیر است، امکان این‌که بدانیم یک فرد از چه رنگ‌هایی استفاده می‌کند وجود ندارد. ترجیح رنگی یک فرد از بین طیف رنگی سرخ، با فرد دیگر متفاوت است.

آرامش رنگ‌ها

برخی رنگ‌ها آرام هستند. مانند آبی روشن، صورتی و خاکستری ملایم و بعضی رنگ‌های دیگر، پر صدا هستند مانند سرخ روشن و سبز روشن (چمنی). حجم رنگ‌ها، تعریف دیگری از ویژگی رنگ‌ها است. بعضی رنگ‌ها هستند که به چشمی آیند و خود را پدیدار می‌سازند و بعضی از رنگ‌ها هستند که در زمینه محو می‌شوند یا در اصطلاح رنگ‌ها پس‌رونده یا انفعالی به شمار می‌روند (منبع گرافیک ۷۸).

رنگ‌های سرد به دلیل ویژگی‌هایی که دارند موجب کاهش فشارخون و آرامش فرد می‌گردند اما رنگ‌های سرخ، زرد و سبز و زرد از جمله رنگ‌های با ویژگی تهاجمی هستند که باعث افزایش فشار خون و هیجان در افراد می‌شوند. رنگ‌های مهیج را می‌توان بر روی بیل‌بوردها و تابلوی سوپر مارکت‌ها، یعنی جایی که رنگ‌های تند در مقابله با محیط اطراف خود را نشان می‌دهند به کار برد. مثال دیگر در طراحی رنگ پودرهای رختشویی است که رنگ‌های روشن به طور خیره کننده‌ای موجب تقویت تجسم پاکیزگی لباس‌ها می‌شوند. از رنگ‌های مهیج می‌توان به رنگ سرخ، نارنجی، زرد اشاره کرد. از سوی دیگر، رنگ آمیزی مهیج جهت بسته‌بندی مواد غذایی کوچک که ممکن است خود را در قفسه‌های سوپر مارکت‌ها نشان ندهند، توصیه می‌شود. هرچند در برخی موارد که بازار هدف متشکل از گروه‌های سنی، کودکان یا نوجوانان باشد می‌توان از رنگ‌های با حرارت و انرژی بالا بهره‌گیری کرد.

طعم رنگ‌ها

در مورد بسته‌بندی مواد غذایی، تولیدکنندگان این محصولات باید دقت داشته باشند که هر رنگ یک نوع طعم را القاء می‌کند و باعث تحریک بخشی از ذائقه می‌شود. برای مثال رنگ زرد، ترش مزه بوده، نارنجی، ترش و شیرین به شمار می‌رود و رنگ سرخ تند مزه است. رنگ آبی طعمی شیرین دارد، سبز و بنفش کمی تلخ مزه است. حال در نظر بگیرید فردی برای بسته‌بندی محصول شکر خود رنگ سبز را به جای آبی انتخاب کند، کاری که در بلند مدت سبب کاهش توجه مشتریان به محصول می‌شود.

استفاده از رنگ‌ها در تبلیغات و بازاریابی

هنگامی که یک شرکت درصدد معرفی محصول یا خدمتی است که یکی از ویژگی‌های اصلی آن با خاصیت روانی یکی از رنگ‌ها سازگاری دارد، بهتر است که در نام‌گذاری آن از رنگ متناسب استفاده شود. برای اثربخش کردن جایگاه محصول یا خدمت در ذهن مشتری، هماهنگی میان تمامی عوامل مربوط به آن جایگاه، می‌تواند در بلندمدت تأثیرات عمیق‌تری بر جای بگذارد. هر اقدامی که موافق به احساس افراد از رنگ آن محصول یا خدمت باشد، می‌تواند باعث یادآوری بهتر آن در ذهن مخاطبان شود. لیکن قبل از هر اقدامی می‌بایست به ویژگی‌های بازار هدف توجه کامل داشت این که بازار هدف مورد نظر متشکل از چه افرادی با چه ویژگی‌های سنی، جنسی، روانی، اجتماعی و ... است می‌تواند راهنمای موثری برای بهره‌گیری از ابزار قدرتمند رنگ در بازاریابی باشد. رنگ‌ها نیز می‌بایست در کنار سایر عناصر بازاریابی به دقت مورد استفاده قرار گیرند.

طور مثال، شرکتی را در نظر بگیرید که در زمینه ساخت انواع صندلی مشغول به فعالیت بوده، یک نوع صندلی راحتی را تولید و به بازار عرضه کرده است. همچنان که مطرح گردید رنگ آبی رنگ آرامش است در این حالت، بهتر آن است که در نام آن، از کلمه «آبی» نیز استفاده نماید. مانند «صندلی‌های مدل آبی». یا شرکت دیگری را در نظر بگیرید که انواع نوشیدنی با نام تجاری «الف» را تولید می‌کند. این شرکت، محصولی جدید را که انرژی‌زا است به بازار عرضه نموده است، بازار هدف این محصول جوانانی می‌باشد که ورزشکار بوده و به دنبال کسب انرژی بالاتری از نوشیدنی هستند این شرکت به دلیل ویژگی‌های روانی و سمبولیک رنگ سرخ می‌تواند از این رنگ بهره‌برداری نماید. این مجموعه می‌تواند به نوعی کلمه «قرمز» را در نام تجاری یا مارک خود مطرح کند و محصول را با رنگ بسته‌بندی سرخ به بازار عرضه کند. در این صورت، نتیجه بهتری از این نام‌گذاری خود خواهد گرفت.

از میان کاربردهای مختلف رنگ‌ها در بازاریابی، حفظ هویت تصویری برند (موفق)، از بقیه مهم‌تر است چرا که در اکثر مواقع، دارایی اصلی شرکت تولیدکننده محصول مصرفی، نام تجاری آن است و مهمترین چیزی که این نام را در ذهن مخاطبان تداعی می‌کند، رنگ برند است. برای مثال چه کسی است که به طور ناخودآگاه به هنگام قدم زدن در فروشگاه مواد غذایی یا سوپرمارکت، رنگ سرخ را با کوکاکولا مرتبط نداند؟ رنگ‌ها، مجسم‌کننده‌برندها هستند و به یادآوری یک نام تجاری در ذهن مخاطب کمک می‌کنند. مثلاً رنگ سبز متمایز، رنگ سرخ کوکاکولا، رنگ زرد و یا رنگ ارغوانی همه به مصرف‌کنندگان کمک می‌کنند تا با دیدن آن رنگ، مزه مربوط به آن را به خاطر بیاورند، یا حرارت آن را نیز احساس کنند و حتی توجه به نیاز آن‌ها در ذهن شان تداعی شود. اهمیت زیادی که به رنگ در بسته‌بندی محصولات داده می‌شود نشان می‌دهد که سازندگان پاسخ سریعی از مشتریان نسبت به بسته‌بندی و رنگ آن مشاهده کرده‌اند تا به آنچه که بر روی آن نوشته شده است

اطمنان حاصل کړئ (Tutssel, 2000). هولوگرام و بسته‌بندی رنگی جاذب روی کریم دندان Colgate توجه مشتریان را بیشتر به خود جلب می‌کند.

استفاده از رنگ‌ها در طراحی فضای ارائه خدمت

یکی از ویژگی‌هایی که در بازاریابی خدمات اهمیت زیادی پیدا می‌کند، فضایی است که در آن به ارائه خدمت پرداخته می‌شود و یا لباسی که کارکنان به تن می‌کنند. این عامل حتی در توزیع محصولات نیز به چشم می‌خورد و می‌توان در طراحی فضای فروشگاهی که محصولات خاصی را می‌فروشند از رنگ متناسب با آن استفاده کرد. برای مثال، می‌دانیم که رنگ سرخ به دلیل تأثیر بر متابولیسم بدن، اشتها را تحریک می‌کند. به همین دلیل اکثر رستوران‌های غذای آماده یا فست فود از این رنگ استفاده می‌کنند. گاهی نیز استفاده از رنگ زرد باعث می‌شود توجه مشتری را جلب کرده، اشتهاهای آن‌ها را بالا برده و آن‌ها را تشویق به خوردن بیشتر می‌کند. این روش بهترین راه برای ساندویچی‌ها و محل‌های عرضه‌ذای آماده است تا بتوانند فروش خود را بالا ببرند. بالعکس در رستوران‌های سنتی می‌توان از رنگ آبی استفاده کرد تا مشتریان حس کنند که در حال آرامش و استراحت هستند. این وضعیت آرامش بخش باعث می‌شود که مشتریان وقت بیشتری در رستوران صرف کنند. هرچه بیشتر در رستوران بمانند تمایل بیشتری به خوردن غذا، نوشیدنی و قهوه خواهند داشت و در نتیجه فروش رستوران افزایش خواهد یافت. این یک روش مفید برای رستوران‌های سنتی در جهت افزایش فروش می‌باشد. این نکته را نیز باید در خاطر داشت که زیاده روی در استفاده از رنگ‌ها، مانند هر چیز دیگر، کار درستی نیست و اگرچه آبی حس آرامش را به فرد القا می‌کند (Kido, 2000)، اما استفاده بیش از حد از آن اشتها را کور می‌کند و چنین نتیجه‌ای مطلوب رستوران‌های سنتی نیست. با این حال بعضی از رستوران‌ها وجود دارند که تا حدی می‌توانند از رنگ‌ها برای کاهش اشتها استفاده کنند. این نوع رستوران‌ها «تمام آنچه که می‌توانید بخورید» نام دارند که سرویس خود را با تعرفه یکسان و نرخ یکسان ارائه می‌کنند. گرچه این استراتژی مؤثر است، اما سایر جنبه‌های رستوران نیز مثل سرویس خوب، کیفیت خوب و محیط اطراف رستوران نیز بی‌تأثیر نخواهد بود.

برای انتخاب رنگ در محلی که در آن غذا مصرف می‌شود مانند آشپزخانه یا رستوران باید جانب احتیاط را رعایت کرد. این درست است که رنگ‌های تند، طول موج بلند دارند و اشتها را تحریک می‌کنند اما باید دقت کرد که این رنگ‌ها به دلیل طول موج بلند بسیار پر تحرک و پرنرژی هستند و استفاده زیاد از آن‌ها در سطوحی که بیشتر در معرض دید مشتری قرار دارد، تا حدودی باعث آزار و اذیت چشم می‌شود. بنابراین باید در سطح محدودتری از این رنگ‌ها استفاده کرد و برای خنثی نمودن اثر چنین محرک‌های از رنگ‌های نسبتاً گسترده تر با طول موج پایین‌تر مانند رنگ‌های آبی و سبز و... نیز استفاده نمود.

بحث و نتیجه گیری

رنگ یکی از معیارهایی است که مشتری‌ها برای تعیین کیفیت اجناس به کار می‌برند. تحقیقات قبلی نشان داده‌اند که رنگ وسیلهٔ ارزیابی کیفیت توسط مشتری است (Francis, 1995). بهره‌گیری از رنگ‌ها در تبلیغات از اهمیت زیادی برخوردار بوده و جدایی از توجه به مفاهیم فنی مربوط به آن می‌بایست به جنبه روانی و سمبولیک آن توجه داشت. یکی از موارد استفاده مناسب از رنگ، نحوه تأثیرگذاری آن بر احساسات انسان‌ها است. این در حالی است که عموماً این تأثیر به صورت ناخودآگاه است. مغز انسان به رنگ‌ها عکس العمل یا واکنش نشان می‌دهد و این عکس العمل وابسته به ویژگی‌های ژنتیکی، پاسخ‌های آموخته شده و ویژگی‌های شخصی و فرهنگی هر فرد است.

در تدوین برنامه بازاریابی برای محصولات و خدمات، ضروری است که بر اساس ویژگی‌های بازار هدف و انجام تحقیقات بازار، محتوای پیام با نوع رسانه‌ای که مورد توجه بازار هدف است، انتخاب شود. در تعمیم این نکته، با توجه به اثری که رنگ‌ها از نظر حرارت (گرم و سرد)، حالت (تهاجمی یا پس رونده) و طعم (شیرین، ترش، تلخ و ...) دارند، باید در رنگ‌ها و تصاویر به کار رفته در یک پیام تبلیغاتی، از رنگ متناسب با آن پیام استفاده شود. هنگامی که به تبلیغ یک محصول نوین پرداخته می‌شود، می‌توان از رنگ‌هایی استفاده کرد که شادابی و طراوت را با خود به همراه دارند و حتی محصولات قبلی شرکت خود را با رنگ‌هایی نشان داد که بوی کهنگی می‌دهند. هرچند که همزمان می‌بایست به ویژگی‌های مخاطب، هویت گرافیکی تبلیغات، استراتژی‌های بازاریابی، مسائل فنی طراحی، هارمونی رنگ‌ها و نیز توجه کرد.

همچنین در تبلیغاتی که در رسانه‌های اینترنتی انجام می‌شود، باید توجه داشت که همواره رنگ‌های به کار رفته در سایت، در تناسب با پیامی باشند که آن سایت در جهت دسترسی به آن منظور طراحی شده است. با ورود تجارت الکترونیک به زندگی انسان‌ها، اکنون می‌توان به مولفه‌هایی جدید از رنگ توجه داشت که تا چند سال پیش، از نظرها پوشیده مانده است. حتی می‌توان به مصادیقی نظیر سرعت حرکت تصاویر در سایت‌ها، با توجه به مخاطبان هدف، اشاره کرد.

از جانب دیگر، ممکن است که در یک تبلیغ تصویری، عکس یا فلم‌هایی از محصولات رقبا نیز نشان داده شود. در این صورت، می‌توان با بکارگیری رنگ مناسب، محصول رقبا را با رنگ‌های پس رونده، نشان داد و در عوض، محصول خود را با رنگ‌هایی به معرض دید مشتریان قرار داد که بیشتر به چشم می‌آید. هم چنین در صورت ارائه فلمی از محصولات رقبا، می‌توان از رنگ‌هایی برای پیش زمین محصولات آن‌ها استفاده نمود که آن‌ها را قدیمی یا فرسوده نشان دهد. هر چند که در فضای تبلیغات رسانه‌های عمومی در کشورمان، نمی‌توان به صراحت به جایگاه محصولات رقبا حمله کرد. از سوی دیگر، هنگامی که همایش‌هایی جهت ایجاد صمیمیت بین مشتریان یک شرکت برگزار می‌شود، می‌توان از رنگ‌هایی استفاده کرد که صمیمیت را بین افراد ایجاد کند. در حضور

نمایشگاهی نیز باید دقت داشت که اگر شرکتی قصد دارد خود را در چشم بازدیدکنندگان، برجسته جلوه دهد، با شناخت رنگ‌های به کار رفته در سایر غرفه‌ها، از رنگی استفاده کند که رنگ غرفه‌های دیگر را تحت تأثیر قرار دهد. از سویی زمانی که قصد انتقال حس اعتماد را به مشتریان داریم مانند فعالیت بیمه و بانک‌ها می‌توانیم از رنگ‌هایی استفاده کنیم که حامل این نوع مفاهیم هستند رنگ آبی می‌تواند رنگ خوبی در این زمینه باشد.

بدیهی است که با شناختی که مدیران از روانشناسی رنگ‌ها، کسب می‌کنند دچار خطا در انتخاب رنگ‌ها برای بیان منظور خود نخواهند شد.

منابع:

بیومن، میچل، (۱۳۸۱) «کاربرد رنگ و حروف در بازاریابی» ترجمه حامد خاکی، موسسه تحقیقاتی انتشاراتی نور

لوشر، ماکس (۱۳۸۵) «روانشناسی رنگ‌ها» ترجمه ویدا آبی‌زاده، انتشارات درسا، تهران

مرادیان، سیامک (۱۳۷۴) «اصول علم و تکنولوژی رنگ» مرکز نشر دانشگاه صنعتی امیر کبیر. چاپ دوم، تهران، ص ۳۹-۳۵

محمدی فر، یوسف. (۱۳۸۷) «بررسی تأثیر رنگ بر خرید کودکان ۹-۳ سال» مطالعه، کرمانشاه صفحه ۱۸

-Harrington, L. and Mackie, J. (1993), «Color» A Stroke of Brilliance, Benjamin Moore & Co., Toronto.

-Veitch, J.A. (2001), «A critical examination of perceptual and cognitive effects attributed to full-spectrum fluorescent lightning», Ergonomics, Vol. 44 No. 3, pp. 255-80.

-Knez, I. (2001), «Effects of color of light on nonvisual psychological processes», Journal of Environmental Psychology, Vol. 21 No. 2, pp. 201-8.

-Kaiser, P. (1984), «Physiological response to color», Color Research and Application, Vol. 9 No. 1, pp. 29-36.

-Kaufman-Scarborough, C. (2002), «Seeing through the eyes of the color-blind shopper: developing dialogues for understanding», Colors Matters – Research, available at: www.colormatters.com

- Alpert, J.I. and Alpert, M.I. (1986),» The Effects of Music in Advertising on Mood and Purchase« Intentions, University of Texas, Austin, TX.
- Bellizzi, J.A., Crowley, A.E. and Hasty, R.W. (1983), "The effects of color in store design", Journal of Retailing, Vol. 59 No. 1, pp. 21-45.
- Tektronix (1988),»The Color Connection, Catharine & Sons «, Morton, IL.
- Tutssel, G. (2000), »But you can judge a brand by its color«, Brand Strategy, November, pp. 8-9.
- Kido, M. (2000), »Bio-psychological effects of color«, Journal of International Society of Life Information Science, Vol. 18 No. 1, pp. 254-62.
- Francis, F.J., 1995. »Quality as influenced by color, Food Quality and Preference« ۶۳, ۱۴۹-۱۵۵
- Garber, J. L., Hyatt, E. M., & Starr, J. R., Richard G.)2000(. The Effects of Food Color on Perceived Flavor," Journal of Marketing Theory & Practice, 84, 59-73
- Grossman, R. P., Wisenblit J. Z..1999 »What we know about consumers color choices «Journal of Marketing Practice.5(3). 78
- Clarke, J., Denman, R., Hickman, G. & Slovak J.)2001(. »Rural tourism in RonnavaOkres: A Slovak case study«. Tourism Management, 22, 193-202.
- Satyendra ,Singh».Impact of color on marketing .«The current issue and full text archive of this journal is available at www.emeraldinsight.com/0025-1747.htm
- Madden, T. J., Hewett K., Roth M. S.)2000(. Managing Images in Different Cultures: A Cross-National Study of Color Meanings and Preferences, Journal of International Marketing, 84, 90-107

آلودگي صوتي و طرق جلوگيري آن

طوريكه معلوم است عناصر محيط زيست را آب ، هوا و خاك تشكيل ميدهد كه هر كدام اينها در تداوم حفظ حيات موجودات زنده در روي زمين نقش داشته و لازم است براي جلوگيري از آلودگي محيط زيست و اجزاي متشكله محيط زيست توجه دايمي مبذول گردد. آلودگي در محيط عبارت از تغييرات ناخوش آيند آن است كه در آب، هوا و خاك از اثر فعاليت انسان به وجود مي آيد و بالاي صحت انسان تاثير سوء مينمايد. محيط زيست در حقيقت از هوا، آب و خاك تشكيل شده كه بطور تخنيكي اتموسفير، هايروسفير و ليتو سفير ناميده ميشود كه مجموعه آنها را بايوسفير مينامند و در بايوسفير انسانها، نباتات، پرندگان، ماهيان، حشرات و اجسام ذره بيني و غيره زيست مينمايند.

موج ميخانيكي كه در نتيجه اهتزاز سريع اجسام بوجود مي آيد عبارت از صوت يا صدا است . صدای كه انرژي موج آن زياد و دامنه موج آن (امپليتود) آن بزرگ باشد صدای بلند و صدای كه انرژي آن كم و دامنه موج آن كوچك باشد عبارت از صدای پايين است . بلند و پايين بودن صدا به محل توليد صوت و فاصله بين شنونده ارتباط دارد، زيرا صدا حين پخش شدن در هوا انرژي را از دست ميدهد و دامنه اهتزاز آن هم كوچك ميشود كه سبب پايين آمدن صدا ميگردد . ظاهراً چنين به نظر ميرسد كه اصوات در آلودگي هوا نقش ندارد درحالي كه صداها يكي از خطرناكترين نوع آلودگي بنام آلودگي صوتي به بار ميآورد (۱:۱۶۹).

آلودگي صوتي در سال ۱۹۷۰ در ايتاليا كشف شد و قبل از آن كسي آنقدر متوجه اين آلودگي نبود. در آن زمان در اغلب كشورهاي جهان قوانين و مقررات ويژه‌اي در برابر آلودگي صوتي وجود نداشت، اما اكنون در شماری از كشورهاي غربي رعايت استانداردها براي جلوگيري از آلودگي صوتي در ساختمان‌سازي و مهندسي شهري الزامي است.

در جريان چند دهه گذشته، بسيارى از كشورهاي جهان به عوارض ناشى از آلودگى صوتى، به عنوان يکى از معضلات زيست محيطى پى برده اند و با طرح ريزى برنامه ها و تصويب قانون آلودگى صوتى، تا حدودى از اين آلودگى نيز جلوگيرى کرده اند (۲).

آلودگى صوتى عبارت از انتشار امواج نا خواسته اى است که در شرايط مکانى و زمانى ويژه بر فعاليت موجودات زنده بخصوص انسان تاثير گذاشته و مى تواند عوارض متعدد جسمى و روحى و خاصاً اختلال در اعصاب و شنوايى را بار آورد. شرايط محيطى تاثير غير قابل انکارى در چگونگى انتشار صدا دارد. تاثيرات سوء انتشار صدا رابطه به اين دارد که درچه محيطى باز يا بسته صورت مى پذيرد که با در نظر داشت آن تاثيرات متفاوتى از خود بجا ميگذارد. به گونه اى مثال در يک محيط باز امواج صوتى بدون برخورد به مانع روند انتشار را تا مرز خاموشى ادامه مى دهند. گرچه انسان به سرو صدا عادت کرده ولى در حقيقت آلودگى صوتى يک عامل خستگى بوده و ظرفيت کار انسان را چه در مشاغل فکرى و چه در فعاليت هاى جسمى و ساده کاهش مى دهد. علاوه بر آن آلودگى صوتى روى وضع روانى و روحى شخص اثر کرده، باعث اشکال در تطابق يافتن انسان با محيط کار وحتى محيط اجتماعى و خانوادگى مى شود که نتيجه آن کاهش بازدهى کار مى باشد. در صورتى که مدت قرار گرفتن در معرض آلودگى صوتى افزايش يابد، مى تواند موجب کاهش قدرت شنوايى شود و همچنين خطر مبتلا شدن به امراض قلبى- عروقى را به بار آورد. به عنوان نمونه چنانچه فردى طى 8 ساعت به طور متداوم در معرض سر و صداى بالای 70 دسى بل قرار گيرد، فشار خون وى 5 تا 10 ميلی متر ستون سيماب افزايش مى يابد. آزمایش ها نشان مى دهد که صداهاى با شدت 150-160 دسى بل موجب رنگ پريدگى، بالا رفتن فشارخون و کاهش درجه حرارت بدن مى شوند و صداهاى مداوم نيزعکس العمل هاى را مانند انقباض رگ ها در بدن ايجاد مى کند.

منابع مهم آلودگى صوتى عبارت از رفت و آمد وسايطى است که با وسيع شدن جامعه بشرى، کثرت نفوس، افزايش منازل رهايشى و غيره عوامل افزايش يافته و تاثيرات منفى به محيط زيست وارد مى نمايد.

در مناطق شهرى منابع مهم آلودگى صوتى عمدتاً عبارت اند از:

- فعاليت ماشين آلات گوناگون ساختمانى و صنعتى

- فعاليت واحد هاى توليدى و خدماتى

- حمل و نقل وسايط هوايى، زمينى و دريائى

بيشتر آلودگى صوتى را ترانسپورت هوايى و زمينى بوجود ميآورد، اما ترانسپورت دريائى آنقدر آلودگى را بار نمى آورد و صرف حين بارگيرى و تخليه آن توليد صوت مى نمايد. آوازه اى طياره در وقت نشست و پرواز آزار دهنده است. صدا هاى ترانسپورت زمينى زمانى زجر دهنده است که خلاف مقررات ترافىکى عمل گردد يعنى بالخصوص اگر خط ريل در نزديک ساحات مسكونى قرار داشته

باشد، باعث آلودگی صوتی هوا میشود. زیرا اندازه صدای ریل به 100db میرسد که این اندازه تا حدود 600m به دو طرف نفوذ میکند و تأثیر آن به فاصله 1200m محسوس میشود.

آلودگی صوتی بالای انسان تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم از خود بجا میگذارد. تأثیر مستقیم آن از اثر شنیدن صداها است که در نتیجه آن انسان به تدریج توانایی شنوایی را از دست میدهد. از جمله تأثیرات غیر مستقیم آن میتوان از حساسیت عصبی، شاک عصبی، الرژی، افزایش ضربان قلب، اختلال در تعادل بدن، سوء هاضمه و حتی ضعف قوه جنسی نام برد (۱: ۱۷۲).

صدا توسط واحدی بنام دسیبل (Decible-db) اندازه گیری میشود و میزان حساسیت به صدا در هر فرد متفاوت است، اما متخصصین به این عقیده اند که هنگام صدا به شنوایی آسیب میرساند که شدت آن بلند تر از 85 دسیبل باشد. سر و صدای زیاد و در واقع همان آلودگی صوتی طولانی مدت بوده که در محل کار، قدرت شنوایی را تدریجی و بدون درد و رنج از بین میبرد که شخص اصلاً متوجه این زوال تدریجی نمیشود.

همچنین محققان در آخرین تحقیقات خود در یافته اند که هرچه صدا بلندتر و بیشتر باشد، امکان از بین رفتن شنوایی بیشتر است، البته طول مدت شنیدن صدای بلند هم در این موضوع نقش دارد. برای مثال قرار گرفتن در معرض صدا با بلندی بیشتر از نورم برای بیشتر از دو دقیقه، بسیار خطرناک است.

اگر سر و صدا به قدری بلند باشد که انسان برای صحبت کردن مجبور به فریاد زدن شود، اگر در این صورت گوشهای انسان زنگ میزنند و یا حس می گردد که صدا در گوشها می پیچد، باید دانست که صدا بیش از حد بلند و خطرناک است و این شخص در معرض خطر جدی قرار دارد.

باید توجه داشت که صداهای شلوغ، انسان و سایر موجودات زنده را از بین نمیبرد و هرگز نمی تواند مرگ آور باشد، اما باعث ضعف شنوایی و ناراحتی های عصبی می شود که بیشتر در کشورهای پیشرفته ای صنعتی پدید می آید. این در حالی است که صداهای کوتاه مدت در انسان باعث ناشنوایی موقت می شود (۳).

بخش هایی از گوش که وظیفه آنها انتقال اصواتی با فرکانس بالا است، اولین قسمتهایی هستند که دچار آسیب می شوند و اولین عارضه آلودگی صوتی را برای انسان به بار می آورد.

حالت زنگ زدن یا وز وز گوشها در افرادی که دایم در معرض صداهای بلند قرار دارند، اولین نشانه هایی است که معمولاً در وقت کار کردن در کارخانه های پر سر و صدا کار رخ میدهد و خود را آشکار می سازد. تحقیقات نشان داده است که در بسیاری از مواردی که فرد شنوایی خود را به دلیل آلودگی صوتی از دست می دهد، درمانی برای او وجود ندارد و وسایل کمک شنوایی تنها میتوانند صداها را تقویت کنند اما نمیتوانند شنوایی عادی را به فرد بازگردانند و وی برای همیشه قدرت شنوایی نورمال خود را از دست می دهد. در ضمن از دست دادن قدرت شنوایی از اثر آلودگی حاد صوتی، یک

سلسله مشکلات ديگري چون سردردی، خستگي و سوهاضمه نيز برای افراد در معرض سر و صدا بوجود می آيد که دكتوران علت آنها را سر و صدای بیش از حد در محیط عنوان می کنند(۵).

آزمایشات روی حیوانات نشان می دهند که صدای به شدت ۱۶۰-۱۵۰ دسی بل برای بعضی حیوانات کشنده و مرگبار است. این حیوانات قبل از مرگ به تشنجات موضعی و فلج دچار می شوند که این علائم در انسانها رنگ پریدگی و بالا رفتن فشارخون است که کاهش درجه حرارت بدن و انقباض رگها را در پی دارد و درجه حرارت بدن نیز کاهش می یابد.

از شایع ترین بیماری های ناشی از صداهای بلند که در کارگران کارخانجات چوب بری که با اره کار می کنند بیشتر دیده می شود بر اثر صدای بالای ۱۲۵ دسی بل است که سبب می شود زمانی که شبها کارگران به خانه برمی گردند انگشتان آنها درابتداء سبز رنگ و بعد سفید میشوند که علائم یک نوع بیماری است. در این بیماری انقباض رگها و نارسایی در جریان خون به وجود می آید که بنام بیماری انگشتان مرده هم یاد میگردد.

برای جلوگیری از هر کدام از این نشانه ها وعلائم فوق الذکر بهتر است تا در حد امکان در محیط های که صدا بسیار بالا است، حضور پیدا نکرد تا گوش ها زیاد مورد فشار و آزار قرار نگیرد و موجب نارسایی درحس شنوایی نه گردد(۳).

جلو گیری از آلودگی صوتی در محیط طبیعی و مناطق اجتماعی یک امر ضروری پنداشته میشود که برخی از طرق جلوگیری آنرا طور ذیل یادآور میشویم:

۱- سطح تولید منابع صوتی باید پایین آورده شود که به این منظور از تجهیزات فنی و علمی استفاده میگردد.

۲- کنترل صدا های وسایط نقلیه

۳- اولویت دادن به جنگل داری شهری

۴- دادن آگاهی عامه به مردم بمنظور رعایت فرهنگ شهری

۵- ایجاد ساحه سبز

یکی از راهکارهای مؤثر در کاهش سرو صدای ناخواسته و آلودگی صوتی استفاده از گیاهان است. گیاهان نه تنها برای کاهش دادن از صدا های با فرکانس های بالا مؤثر می باشد، بلکه خاصیت پراکنده سازی امواج صوتی توسط پوشش گیاهی به مراتب بیشتر از خاصیت جذب کردن آنها است. درختان بلند با کاهش دادن سرعت باد موجب عدم هدایت امواج صوتی به طرف شنونده میشوند و می توانند به عنوان عایق صوتی در مقابل آلودگی صوتی مورد استفاده قرار گیرند. از این که انسانها برای جلوگیری و وقایه مشکلات متذکره تدابیری زیادی در اختیار دارند، از کاشت گیاهان نیز کار گرفته شده میتواند. کاشت گیاهان نه تنها به منظور کاهش آلودگی صوتی میتوان استفاده کرد بلکه به منظور رعایت مسایل اکولوژیکی و روانی نیز مؤثر اند(۱: ۱۷۵).

پوشش گیاهی می‌تواند در داخل فضای اصلی، محصور کننده‌های کوچکتر را تشکیل دهد. همانند لبه‌ها. پوشش‌های گیاهی همچنان می‌توانند ترکیبی از جان پناه‌ها و چشم‌اندازها را که مشوق حضور و ماندگاری مردم در فضا هستند پدید آورند (۴). برای جلوگیری از آلودگی صوتی هوا لازم است تا قوانین و مقررات وضع گردد.

آگاهان امور هم به این باور اند که در نخست باید قانون آلودگی صوتی توسط ادارات مربوط ترتیب و ازسوی مجلس نمایندگان به تصویب برسد. در این قانون باید میزان مجاز انواع صداها مانند معیارهای موجود در سطح جهان تعیین و در تطبیق آن مساعی به خرج داده شود تا نتایج عملی به دست آید.

بناءً با توجه به تاثیرات منفی و خطراتی که آلودگی صوتی به همراه دارد باید حکومت افغانستان به ویژه وزارت های صحت عامه، ترانسپورت، اداره ملی حفاظت محیط زیست و ریاست عمومی ترافیک در هماهنگی با یکدیگر برای حل این معضل خطرناک دست به کار شوند.

اتخاذ بعضی از تدابیر که در سرک ها باعث کنترل صداها میشود قرار ذیل میباشد:

- ۱- موانع صوتی در کنار سرک ها ساخته میشود.
 - ۲- با نصب علائم ترافیکی سرعت موتورها در داخل شهرها کنترل میشود.
 - ۳- سرک های داخل شهر باید بطور اساسی (سمنت و اسفالت) ساخته شود.
 - ۴- وضع نمودن محدودیت انتقال توسط وسایط سنگین
 - ۵- کشت انواع نباتات در کنار سرک ها
- برای جلوگیری از آلودگی صوتی هوا لازم است تا قوانین و مقررات لازم وضع گردد. به این منظور ریاست عمومی ترافیک از نصب هارن های گوش خراش و ناموزون وسایط نقلیه جلوگیری نماید، باید هارن های بیجا در کشور ممنوع اعلام شود، متخلفان به طور جدی مجازات شوند و فرهنگ ترافیکی اصلاح شود.

وزارت های محترم اطلاعات و فرهنگ و صحت عامه از پیامدهای ناگوار آلودگی صوتی از طریق رسانه های جمعی به مردم آگاهی دهند و جلو بلند گوی های هتل های عروسی را که بسیار مضر است، بگیرند. شاروالی ها نیز باید بالای شغل و حرفه های که باعث سر و صدای زیاد در داخل شهر می شود محدودیت وضع و زمینه انتقال آنها را از شهر به جاهای دیگر مساعد نماید و همچنان معیارهای قبول شده در کار اعمار ساختمانها و ضد صدا کردن آنها بطور جدی رعایت گردد.

شهروندان نیز می‌توانند در جلوگیری از آلودگی صوتی نقش داشته باشند. به گونه ای مثال: لازم است حین خریداری ماشین آلات صدا دار به ویژه ماشینهای لباس شویی، جاروب برقی و غیره ... میزان صدای آنرا آزمایش کنند که بسیار بلند و آزار دهنده نباشد.

گسترش ساحات سبز در شهرها یکی از طرق خوب جلوگیری از آلودگی صوتی میباشد، زیرا ساحات سبز میتواند 10-20 درصد آلودگی صوتی را کاهش دهد.

باید سعی شود تا از اعمار منازل مسکونی و تأسیسات عام المنفعه در نزدیکی میدان های هوایی جلوگیری بعمل آید و حد اکثر ۱۰ الی ۱۵ کیلو متر از آن فاصله داشته باشد که متأسفانه در اطراف میدان بین المللی حامد کرزی شهرک های رهائشی اعمار گردیده و آلودگی صوتی اصلاً هیچ در نظر گرفته نشده است که به صحت هموطنان ما سخت زیانبار است.

در عین حال کسانی که در محیط های آلودگی صوتی مانند میدان های هوایی کار می کنند و یا برای خرید و فروش به مناطق مزدحم میروند از وسایل مخصوص که از ورود صدا های مخرب به گوش جلوگیری مینماید، استفاده کنند (۵).

آلودگی محیط زیست یکی از پرابلم های حاد عصر کنونی بوده که عدم توجه به آن باعث به وجود آمدن مشکلات متعدد و جدی برای انسان و تمام موجودات زنده میشود. از آلودگی هوا که به اثر فعالیت های انسانی و خاصاً فعالیت های صنعتی به وجود می آید باید جلوگیری بعمل آید و وقتاً فوقتاً هوا مورد تحلیل و تجزیه قرار داده شده و تدابیر لازم در زمینه اتخاذ گردد.

منابع:

1- پوهه، دنگرهار پوهتون علمی - څېړنیزه دری میاشنی خپرونه. د ۱۳۹۵ کال دریمه گڼه، ۳۲۵ مخونه

2- <http://8am.af/oldsite.php?option=com/>

3- <https://fa.wikipedia.org/wiki/>

4- <http://hamshahrionline.ir/details/31069>

5- <http://www.afghanzariza.com/dari/2014/04/09>

سر محقق محمد آصف گلزاد

حرفهای در باب کهنترین شعر دری

بخش اول:

شعر و شاعری را سابقه‌ی است طولانی، که ریشه آنرا حتی در بدوی ترین دوران حیات بشری میتوان به جستجو گرفت، زیرا شعر زبان دلست و ترجمان عواطف. عاطفه و خیال را خمیر مایه روانی انسان محسوب باید داشت و همین هاست که مرز او را با سایر حیوانات مشخص میگرداند.

و اما پروسه شعر و سخنگویی در میهن ما نیز عمر درازی دارد. یعنی از باستان زمان تا این دم تبلور داشته و دارد. از دور حیات زردشت بلخی پارچه های منظوم در اختیار داریم که سند موثق در این راستا به محاسبه گرفته شده میتواند و شاید تاریخ آن حتی پیشتر از این نیز باشد، که به نسبت در اختیار نبودن سند یا مدرکی حرفی در باب آن نمیتوان به میان کشید. برخی از قطعات گائاهای زردشت که ضمن اوستا، تاروز گار ما رسیده، دارای اوزان هجایی میباشد. علاوه بر این از آثار دیگر همچون منظومه های ایاتکار زیران و درخت آسوریک نیز میتوان به حیث کهنترین کلام از نوع منظوم اندرین دیار یاد کرد. (۱) این دو اثر یادگاری است. از سروده های باستان روزگار آنهم به گونه های هجایی.

اگر چه عده یی به این باور اند که شعر دری به تبعیت از کلام عربی هستی یافته، اما پژوهش های ممتد در این زمینه ثابت ساخته که چنین نظریات بر خوردار از پایه و مایه علمی نمیشد، زیرا ما از خود تاریخ، فرهنگ و ادبیات غنی و کهن داشته ایم، چنانچه بر سبیل مثال از چند اثر ادبی این دیار در بالا نام بردیم که دارای سابقه چند هزار ساله بوده و ارزش جهانی کسب نموده اند. شعر دری که ما در اینجا حرف هایی پیرامون آن خواهیم داشت، خود زاده و پرورده آغوش همین هاست که گفته آمد یعنی دنباله یی است از همان

زبان و ادب بلخ و تخارستان و سایر نقاط این خطه، چنانچه به باور اندیشمندی که گفته است: (... اطلاع داریم که در مشرق ایران زبان ادبی، دری بوده است.) (۲) پس باید پذیرفت که مهد و پرورش زبان و ادب دری همین آریانای کهن، خراسان دوره اسلامی یا افغانستان امروز بوده است.

اینکه بعضی از محققان، رودکی را پدر شعر دری یاد کرده اند، بدان معنی نیست که گویا پیش از وی شعری در این زبان نبوده است، حال آنکه سده ها و هزاره ها قبل از رودکی اشعار فراوان به زبان دری وجود داشته، مگر در اثر حوادث و ترکتازی های یرغلگران زیر مخروبه ها پوسیده شده و یا همراه با آبادانی ها و تمدن طعمه آتش افروزی متجاوزین گردیده است. همچنان پای عوامل دیگر نیز در این موضوع دخیل بوده که اینک به گونه نمونه در حاشیه سخنان داکتر ذبیح الله صفا قدری مکث میکنیم. ایشانرا عقیده بر اینست که در سده های نخستین اسلامی رسم این سوی دیار (بلاد عجم) چنان وضع و حالتی را داشت که فرامین، احکام و سایر نوشته های مربوط به دربار و مقامات عالی کشوری به زبان عربی نگاشته میشد تا مورد توجه و پذیرش قرار میگرفت. حال آنکه چنین عملی به زبان فارسی دری خود عیب و کاستی محسوب می شد لذا تا دیرگاه کسی را یارای آن نبود که به زبان فارسی دری شعری نیز بسراید و احیاناً اگر شعری هم میگفت، در پی ضبط و ثبت آن نمیشد، چرا که اینگونه کلام خریداری نداشت.

حال آنکه عربی گویی و عربی نگاری در جامعه آنوقت نشانه فضل و مایه افتخار بود. (۳) نکته دیگری که در این مسئله شایان تذکر میباشد همانا عوامل و جریان سیاسی میباشد، که در جلوگیری از رشد و اشاعه زبان دری نقش داشته است. بدین معنی که اعراب مسلط براین دیار، مردم ما را تا دیرگاه از سرودن شعر به زبان خودشان قددغن نموده بودند تا آنکه بعد ها همراه با تغییر اوضاع سیاسی شعر سرایی به زبان اصلی مردم این مرز و بوم بار دیگر رواجش را از سر گرفت. (۴)

مشکلات یادشده و امثال اینها سبب گردید تا پیرامون قدیمترین شعر دری و شاعر آن اندیشمندان، محققان ادبی و نظریه پردازان آراء و عقاید مختلف ابراز دارند و هر یک جهت به کرسی قبول نشانیدن سخنانش یک سلسله مدارک و دلایلی را ردیف کنند و در نتیجه سخن را به درازا کشانند، پس موضوع را با همه فراز و فرود آن چار و نا چار باید پی گرفت و به تحلیل از سخنان ارایه شده مبادرت ورزید.

طوریکه دیده میشود در اکثر منابع و یادداشتها موضوع مورد بحث موجود زیر عنوان (نخستین شعر فارسی دری) و یا (نخستین شاعر زبان دری) به بحث گرفته شده است. اما

بنده با اینگونه عناوین موافق نیستم زیرا معلوم کردن نخستین شعر دری و یا گوینده آن نه تنها دشوار بلکه ناممکن است.

پس چه بهتر که این موضوع را همراه با عنوان (کهنترین شعر دری) رقم زنیم. قبل از پیگیری موضوع اصلی لازم دانسته میشود تا نکته دیگری نیز من حیث حاشیه گفته آید و آنهم اینکه عده‌یی از اندیشمندان و صاحب نظران عرصه ادبیات به این باور اند که شعر به تناسب کدام منثور دارای قدامت بیشتر است زیرا به عقیده آنها بشر قبل از آنکه به نوشته و کتابت دست یازند در پی حراست از مفاخر فرهنگی، روایات ملی و دست‌آورد های حماسی و ماندگار شان در تلاش افتیدند که این رسالت را عمدتاً کلام منظوم به عهده داشته، زیرا مبرهن است که اثرمندی شعر بر روان آدمی بیشتر از نثر بوده و حافظه خوبتر به جذب و حفظ آن میپردازد. دیگر اینکه تا دیرگاه فراموش نمیگردد. بر بنیاد این چنین طرز اندیشه میتوان ادعا نمود که ثبت و کتابت آثار منثور باید پس‌انتر از شعر صورت گرفته باشد. به همین اساس گروهی چنان میپندارند که اولین شعر را نیز حضرت آدم علیه سلام در سوگ فرزندش هابیل سروده است. (۵)

و اما اندر باب کهنترین شعر دری و گوینده آن که موضوع بحث ما را در اینجا تشکیل میدهد، سخن کم نیست که قبول یکی و تردید آن دیگرش کاری است مشکل. مگر آنچه مسلم مینماید اینست که اشعار دری در بدو امر به گونه‌هیجانی بوده و در مجموع ساخت و بافت آن ساده، دور از تکلفات و تصنعات غامض بوده است. تحمیل حلیه عروض را بر پیکر شعر دری از عملکرد های ادوار بعدی باید به حساب آورد.

اما وقتی مسئله قافیه مطرح میگردد، دیده میشود که در بسا از اشعار قدیم، قافیه حضور فعال داشته است چنانچه ضمن سطرهای بعدی حتی در سرود کرکوی نیز موجودیت آنرا عملاً به نظاره خواهیم گرفت.

گروهی از پژوهشگران ادبی بدین نکته بیشتر تاکید می ورزند که گویا کهنترین شعر دری در واقع ساخته بهرام گور است. این بهرام که از وی نام بردیم خود فرمانروایی بود از دودمان ساسانی که در نیمه اول سده پنجم میلادی امرار حیات داشت و از سالیان (۴۲۰-۴۳۸) سلطنت کرده است. محمد عوفی می نویسد: «باید دانست که اول کسیکه شعر پارسی گفت بهرام گور بود.» و شعری که به وی منسوب گردیده، اینست:

منم آن پیل دمان منم آن شیریله

نام من بهرام گور، کنیتم بو جبله (۶)

بیت مذکور در تذکره ها، کتب و رسایل با اندک تغییر در کلمات ثبت شده است. از جمله ملک الشعراء محمد تقی بهار بعد از پژوهش مبسوطی که در زمینه به کار بست آنرا به این شکل میخوانید، ضبط کرده است.

منم آن شیر شله، منم آن ببريله

نام من بیرام گور، منم آن بو جبله (۷)

شعر یادشده به هر شکل و ساختی که باشد، طوریکه ملاحظه میگردد، برخوردار از وزن عروضی است. به فرض هرگاه واقعاً بیت مذکور از بهرام گور نیز باشد، باز هم در اصل قرابت به اوزان عربی پیدا میکند. (۸)

شمس الدین محمد بن قیس رازی در کتاب المعجم فی معاییر اشعار عجم نیز کهنترین شعر موجود دری را به همین بهرام گور نسبت داده است. شمس قیس در جای دیگر اینچنین مینویسد: «بعضی میگویند که اول شعر پارسی ابوجعفر حکیم بن احوص سغدی گفته است. از سغد سمرقند و او در صناعت و موسیقی دستی تمام داشته است». (۹)

این نظر صاحب المعجم در کتاب مجمع الضحا نیز آمده است. شعر نسبت داده شده به ابو حفص سغدی اینست.

آهوی کوهی در دشت چگونه بودا

او ندارد یار بی یار چگونه دودا (۱۰)

چون ابوحفص سغدی شاعر و موسیقی دان اواخر سده سوم و اوایل قرن چهارم هجری میباشد از این را نمیتوان او را مقدم بر شاعران دری پرداز گفت، همچنان ابوالینبغی عباس بن طرفان حدود سال ۱۵۰ هـ که در خدمت بر مکیان بلخی قرار داشت و شعر عربی نیز می سرود. این دو بیت را در خرابی سمرقند بر سبیل تأسف گفت:

سمرقند کندمند بدینت کی افگند؟

از چاچ ته بهی! همیشه ته خهی!

یعنی ای سمرقند خراب و گنده شده! کی ترا بدین حال افگند؟ تو از چاچ بهتری و همواره خوبی. (۱۱)

بنابر بعضی روایات، یزید بن مفرغ (متوفی ۱۶۹) از گوینده گان عرب (یمن) سابقه دار ترین شاعری است، که به زبان دری شعر وی در اختیار میباشد. یزدین بن مفرغ معاصر معاویه و پسرش یزید بوده است. گویند ابن مفرغ همراه با عباد بن زیاد که از سوی برادر خود، عبیدالله بن زیاد سفری جانب سیستان داشت و در این دیار بنابر اختلافاتی که میان وی و

امیر سیستان به وجود آمد، سبب شد تا یزید بن مفرغ، امیر سیستان را هجو نماید. این عمل وی سبب بر آشفتن امیر مذکور گردیده، بنابر آن موصوف را دست و پا در سلاسل به بصره مرکز حکمرایی عبیدالله بن زیاد فرستاد. حاکم بصره (عبیدالله بن زیاد)، ابن مفرغ را شکنجه داد، گوناگون عذاب کرد و شراب نوشانید. ابن مفرغ، حاکم مذکور را نیز هجو کرد و از مادرش «وسیمیه» به زشتی نام برده‌ف ابیات ذیل را در ذم وی سرود:

آبست و نبیذ است

عصارات زبیب است

و دنبه فربه و پی است

وسیمیه روسپی است (۱۲)

به همین گونه شعر دیگری نیز که در اوایل سدهٔ دوم هجری سرود شده منحیث کهنترین شعر دری قلم داد گردیده است. این شعر همانا سرود جوانان می باشد. جریان از این قرار است که ابو منذر اسد بن عبدالله القسری والی خراسان در سال ۱۰۸ هجری جانب ختلان لشکر کشید و با خاقان ترک در آویخت، اما تاب مقاومت نیاورده و به بلخ متواری شد. کودکان و نوجوانان شهر بلخ وی را به استهزا گرفته، اسباب آزار و اذیت او را فراهم نمودند. ابو منذر هر طرفی که می رفت، اطفال به دنبالش شتافته و این ادبیات را با آواز بلند می خواندند:

از ختلان آمذیه

بروتباه آمذیه

آبارباز آمذیه

خشک و نزار آمذیه

(نکته: در متون قدیم رسم چنان بود که ضمن موارد خاصی بالای حرف (د) نقطه می گذاشتند و آنرا ذال معجم می‌گفتند، چنانچه خواجه نصیر الدین طوسی گفته است که:

ماقبل وی ارساکن جزوای بود

دال است و گر نه ذال معجم خوانند.)

شعری را که به مردم بلخ نسبت داده اند طوری که دیده میشود دارای شکل هجایی بوده، هر مصراع متشکل از هشت هجا میباشد.

در اواخر همین سده قصیده‌یی داریم منسوب به ابوالعباس مروزی که در تذکره ها به حیث قدیمی‌ترین شعر دری پذیرفته شده است.